

МАГ

II 592351



101129849

COBISS o



www.daes.org.rs



www.vgsha.ru



www.ief.rs

Тематски зборник • 1 • STANJE I PERSPEKTIVE ZADRUGARSTVA

STANJE I PERSPEKTIVE ZADRUGARSTVA

State and Perspectives of the Co-operative Movement
Состояние и перспективы кооперативного движения

1

Тематски зборник / *Thematic Proceedings* / Тематический сборник

Urednici / *Edited by* / Редакторы

Miladin M. Ševarlić

Зинаида Н. Козенко

Miroslav Milojević

Danilo Tomić

ISBN 978-86-86087-23-2

Beograd / *Belgrade* / Белград

2011.

29879/1

DAES - Društvo agrarnih ekonomista Srbije
Serbian Association of Agricultural Economists

**ВГСХА – Волгоградская государственная
сельскохозяйственная академия**
Volgograd State Agricultural Academy

IEF - Institut za ekonomiku i finansije, Beograd
Institute for Economics and Finance, Belgrade

STANJE I PERSPEKTIVE ZADRUGARSTVA
State and Perspectives of the Co-operative Movement
Состояние и перспективы кооперативного движения

1

Tematski zbornik / Thematic Proceedings / Тематический сборник

Urednici / Edited by / Редакторы

Miladin M. Ševarlić

Зинаида Н. Козенко

Miroslav Milojević

Danilo Tomić

Publikaciju sufinansirali / A publication co-financed
/ Издание частично профинансировали:

Ministarstvo za nauku i tehnološki razvoj Republike Srbije
Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede Republike Srbije

Beograd / Belgrade / Белград
2011.

STANJE I PERSPEKTIVE ZADRUGARSTVA
State and Perspectives of the Co-operative Movement
Состояние и перспективы кооперативного движения

1



1 592351

Izdavač / Publisher / Издательство
DAES – Društvo agrarnih ekonomista Srbije
Serbian Association of Agricultural Economists
11080 Beograd-Zemun, Nemanjina 6, www.daes.org.rs

Suizdavači / Co-publisher's / Соиздатели
ВГСХА – Волгоградская государственная сельскохозяйственная академия
Volgograd State Agricultural Academy
400002, г. Волгоград, пр. Университетский, д.26.

Institut za ekonomiku i finansije, Beograd
Institute for Economics and Finance, Belgrade
11070 Novi Beograd, Bulevar Mihajla Pupina 10 b/i, www.ief.rs

Za izdavača / For the publisher / От имени издательства
Prof. dr Miladin M. Ševarlić, predsednik DAES

Urednici / Edited by / Редакторы
Prof. dr Miladin M. Ševarlić
Проф. др Зинаида Н. Козенко
Prof. dr Miroslav Milojević
Prof. dr Danilo Tomić

Recenzenti / Reviewers / Рецензенты
Prof. dr Lazo Mihajlović
prof. dr Snežana Đekić

Prevodioci i lektori / Translators and Proofreaders / Переводчики и корректоры
Stavica Klarić (srpski jezik / in serbian)
Mr Marija Nikolić (engleski jezik / in english)
Prof. dr Andrej Stojanović (ruski jezik / in russian)

Tehnička priprema / Technical preparation for printing / Верстка
dipl. inž. Marija Smiljanić, Strahinja Ajtić

Dizajn korica / Designer / Дизайн обложки
Mr Bojan Dimitrijević

Štamparija / Printed / Типография
Mala knjiga, Novi Sad

Tiraž / Number of copies printed / Тираж 300

SADRŽAJ / CONTENTS / СОДЕРЖАНИЕ

Miladin M. Ševarlić, Marija M. Nikolić

Aktivnosti Međunarodnog zadružnog saveza na promociji zadrugarstva i doprinos smanjenju siromaštva	1
<i>Activities of International Co-operative Alliance on promotion of co-operative movement and contribution to poverty reduction</i>	28

Miroslav Vitez

Budući zakon o zadrugama i neke savremene tendencije u uporednom zadružnom pravu	31
<i>The Future Law on Cooperatives and Some Contemporary Trends in Comparative Cooperative Law</i>	39

Miroslav M. Milojević

Finansijsko upravljanje u zadrugama	41
<i>Managing the finance of cooperatives</i>	60

Kozenko H. Zinaida, Popova A. Svetlana, Savvina Aleksandra

Международные проекты формирования и развития системы кредитной кооперации в России	61
<i>Международни пројекти за формирање и развој система кредитне кооперације у Русији</i>	74

Kozenko A. Юрий

Концептуальные основы и опыт микрофинансовой деятельности зарубежной сельской кредитной кооперации	75
<i>Концептуалне основе и искуства микрофинансијске активности иностране сеоске кредитне кооперације</i>	93

200456

AKTIVNOSTI MEĐUNARODNOG ZADRUŽNOG SAVEZA NA PROMOCIJI ZADRUGARSTVA I DOPRINOS SMANJENJU SIROMAŠTVA

Miladin M. Ševarlić, Marija M. Nikolić¹

*Svetu je potrebna jaka i ujedinjena saradnja
pokreta usmerenog na visoke vrednosti.*

Ivano Barberini, predsednik MZS (2005-2009)

Apstrakt: U radu su analizirane aktivnosti Međunarodnog zadružnog saveza u cilju popularizacije zadružnog sektora i njihov uticaj na vitalnost i uspeh zadruga i zadružnih preduzeća u svetu, kao i motivi za nastanak i razvoj najznačajnijih manifestacija ove organizacije: Međunarodnog dana zadruga, Međunarodnog zadružnog sajma i Međunarodne godine zadruga. Posebna pažnja u radu usmerena je na učestvovanje i u poslednjim decenijama neadekvatan doprinos zadružnog sektora Srbije aktivnostima Međunarodnog zadružnog saveza.

Ključne reči: Međunarodni zadružni savez, zadružne aktivnosti i manifestacije, logo, siromaštvo, Srbija.

I. UVOD

Interesovanje za zadružni sektor varira u zavisnosti od nivoa privredne razvijenosti i aktuelnosti socijalnih i ekonomskih problema pojedinih zemalja, odnosno stanja u globalnoj ekonomiji i na međunarodnom tržištu.

Od nastanka prvih kooperativa do danas, interesovanje za zadruge i njihov rad kulminiralo je u periodu velikih ekonomskih kriza, kada se (ponovo) „otkrivaju“ prednosti zadruga i njihovi potencijali. Ekspanzija aktivnosti Međunarodnog zadružnog saveza (MZS) u cilju promocije zadruga odgovara upravo pojačanom interesovanju za zadružni sektor, posebno u zemljama u tranziciji, dok u razvijenim

¹ Dr Miladin M. Ševarlić, redovni profesor (milsevar@eunet.rs) i Mr Marija M. Nikolić, asistent (mnikolic@agrif.bg.ac.rs); Univerzitet u Beogradu - Poljoprivredni fakultet (www.agrif.bg.ac.rs), 11080 Beograd – Zemun, Nemanjina 6.

zapadnoevropskim zemljama zadružni sektor ima tradiciju i kontinuitet u poslovanju i ostvarivanju zavidnih ekonomskih rezultata, te je interesovanje za ovaj sektor privrede konstantno. Nažalost, u Srbiji ne postoji čvrsta i stalna opredeljenost države za razvoj zadrugarstva, niti ikakav ekonomski podsticaj za osnivanje i rad zadruga.

Poslednja decenija XX i prva decenija XXI veka obiluju aktivnostima usmerenim ka popularizaciji zadružnog sektora, naglašavanju prednosti zadruga u odnosu na druge oblike privrednog organizovanja i ukazivanja na doprinos zadruga razvoju nacionalnih ekonomija.

U radu su metodom analize sadržaja sistematizovane najznačajnije aktivnosti MZS, sa ciljem da se ukaže na mogućnosti zadružnog marketinga i boljeg razumevanja mesta i značaja zadružnog sektora u svetskoj i privredi Srbije.

2. LOGO MEĐUNARODNOG ZADRUŽNOG SAVEZA

Paralelno sa planovima za održavanjem prvog Međunarodnog dana zadruga, radilo se i na stvaranju grafičkog simbola koji bi ujedinjavao sve zadruga članice MZS. Umetnici širom sveta su pozvani da predlože idejno rešenje, ali je bilo teško odabrati jedan simbol. Konačan izgled prepoznatljive zastave sa dugom sastavljenom od sedam boja predložio je poznati francuski zadružni poslenik profesor Čarls Gide (*Charles Gide*, 1847-1932), koji je istakao da duga predstavlja jedinstvo i snagu zadružnog pokreta. Iako je planirano da bude predstavljena na prvom Međunarodnom danu zadruga, zastava je prvi put prikazana tek 1925. godine.

Iako postoje izvori koji navode da je zastava sa sedmobojom dugom usvojena kao zvaničan simbol međunarodnog zadružnog pokreta 1925. godine,² i mada su je godinama zadrugari širom sveta prepoznavali kao njihov simbol,³ duga nikad nije usvojena kao zvaničan simbol MZS. (Pawłowska, 1995) Štaviše, i neke nezadružne organizacije su koristile istovetan simbol, pa je zastava konačno promenjena 2001. godine.

² <http://www.chf.be.ca/pages/kidsflag.asp> i <http://www.coehf.coop/index.php?page=aboutcoophousing>

³ http://www.chinadaily.com.cn/language_tips/easyEnglish/2004-07/02/content_529386.htm

Na novoj zastavi je prikazan logo MZS (*Slika 1- Prilog*), koji je urađen 1995. godine za XXXI kongres održan u Mančesteru povodom stogodišnjice osnivanja MZS. On se sastoji od golubica koje izleću iz duge i predstavlja različitost članova MZS.⁴ Boje na dugi prikazanoj na logo MZS imaju sledeća značenja:

- crvena – hrabrost;
- narandžasta – viziju i mogućnosti;
- žuta – izazov;
- zelena – rast i borbu zadrugara za povećavanje članstva i razumevanje ciljeva i vrednosti zadruga;
- nebeski plava – daleke horizonte, potrebu za obrazovanjem i pružanje pomoći drugim ljudima kojima nedostaju osnovni elementi za pristojan život, kao i težnju ka globalnom jedinstvu;
- tamno plava – pesimizam, kao podsetnik na manje srećne ljude koji treba da se udruže da zadovolje svoje potrebe; i
- ljubičasta – toplinu, lepotu i prijateljstvo.

3. MEĐUNARODNI DAN ZADRUGA

Međunarodni dan zadruga je prva globalna i redovna godišnja aktivnost MZS, u čijem obeležavanju razlikujemo dva podperioda:

- *prvi*, od 1923. do 1994. godine kao samostalna manifestacija MZS i
- *drugi*, u periodu od 1995. godine kao zajednička manifestacija MZS i Ujedinjenih nacija (UN).

3.1. Međunarodni dan zadruga - samostalna manifestacija MZS

MZS i nacionalne zadružne organizacije kao njene članice od 1923. godine redovno obeležavaju *Međunarodni dan zadruga* (*International Day of Cooperatives*) svake prve subote u julu.

Ideja za uspostavljanjem globalne manifestacije identiteta MZS javila se početkom 1920-ih godina. Na Desetom kongresu MZS održanom 1921. godine u

⁴ Weekly Digest, Volume 1, Number 14, 17 May 2004, ICA, www.ica.coop

Bazelu (Švajcarska), nakon prekida od osam godina zbog Prvog svetskog rata i korenitih promena u društveno-političkom uređenju evropskih zemalja, predstavnici nacionalnih zadrugnih organizacija su odlučili da pojačaju aktivnosti usmerene ka zadrugnoj propagandi. Izrazito povećanje broja zadruga i njihovih članova, odnosno povećanje broja nacionalnih zadrugnih saveza u članstvu MZS, zahtevalo je formiranje nekog oblika zajedničkog identiteta – oko čega bi se okupljale i u čemu bi se prepoznale sve vrste zadruga ujedinjene preko nacionalnih zadrugnih saveza u MZS. Tada je odlučeno da se aktivnosti usmere na stvaranje zajedničkog simbola koji bi predstavljao celokupno članstvo MZS i da se organizuje poseban svečarski događaj, u čijem bi obeležavanju učestvovala sve zadruge u svetu.⁵ Iz ove ideje je nastao Međunarodni dan zadruga.

Godinu dana kasnije (1922), u Nemačkoj su predstavnici MZS prezentovali planove za održavanje prvog Dana zadrugara (*Co-operators' Day*) – kako je prvobitno nazvan, koji je održan prvi put prve subote u julu 1923. godine.

Od tada do danas prva subota u julu se tradicionalno proslavlja kao Međunarodni dan zadruga i predstavlja priliku da se istaknu uspesi zadrugnog pokreta širom sveta, ukaže na njihov značaj u nacionalnim ekonomijama i doprinos razvoju pojedinih zemalja, ali i da se promovišu zadrugne ideje, vrednosti i principi.

3.2. Međunarodni dan zadruga - zajednička manifestacija MZS i UN

Zadruge deluju u skoro svim zemljama sveta, i gotovo da ne postoji delatnost koja se ne može organizovati preko zadruga. Upravo stoga, aktivnosti MZS na popularizaciji zadrugnog sektora imaju globalni karakter, u čemu im značajno pomažu druge međunarodne organizacije - posebno UN. Saradnja ove dve organizacije počela je od osnivanja UN (1945). Danas MZS ima status konsultanta u UN, što mu omogućava da aktivno učestvuje na svim sastancima UN, izrazi svoje stavove i tehnički i finansijski se angažuje u radu.

Jedan od načina iskazivanja saglasnosti i naklonosti UN sa određenim akcijama, organizacijama ili grupama ljudi je i proglašavanje posebnih praznika, odnosno dana, nedelja ili godina posvećenih određenoj temi.

⁵ <http://www.chf.be.ca/pages/kidsflag.asp>

Uvažavajući značaj zadrugarstva za ekonomski, socijalni i kulturni razvoj lokalnih zajednica, država i sveta, a zahvaljujući lobiranju *Komiteta za promociju i unapređenje zadruga (COPAC – Committee for the Promotion and Advancement of Cooperatives)*⁶ i značajnim naporima MZS - na stogodišnjicu postojanja ove organizacije (1995), i UN su prvu subotu u julu proglasile za *Međunarodni dan zadruga (United Nations International Day of Co-operatives)*⁷.

U Rezoluciji 47/90, od 16. decembra 1992. godine, navodi se da Generalna skupština proglašava prvu subotu u julu 1995. godine za Međunarodni dan zadruga, obeležavajući tako stogodišnjicu osnivanja Međunarodnog zadrugnog saveza, i odlučuje da razmotri mogućnost proslave Međunarodnog dana zadruga u godinama koje slede...“.

Dve godine kasnije, Generalna Skupština UN usvaja Rezoluciju 49/155 od 23. decembra 1994. godine, koja ne samo da poziva vlade zemalja članica da razmotre puni potencijal zadruga, već i davlade, relevantne međunarodne organizacije, specijalizovane agencije i nacionalne i međunarodne zadrugne organizacije proslavljaju svake godine Međunarodni dan zadruga svake prve subote u julu počev od 1995. godine, kao što je proklamovala Generalna skupština u Rezoluciji 47/90.“

Od prve zajedničke MZS i UN proslave Međunarodnog dana zadruga iz 1995. godine, evidentan je doprinos UN na popularizaciji ove manifestacije. U izveštaju MZS o proslavi Međunarodnog dana zadruga (1995) navode se sledeće aktivnosti koje su posebno doprinele afirmaciji zadrugarstva:

- poruke MZS i Generalnog sekretara UN publikovane na svetskim jezicima koji su u službenoj upotrebi u UN i na nacionalnim jezicima u nacionalnim i drugim dnevnim novinama;
- intervjui sa zadrugarima i zadrugnim funkcionerima prikazani na nacionalnim televizijama;
- programi o zadrugnom sektoru emitovani u emisijama na nacionalnim i drugim radio stanicama;
- dijalози predstavnika zadrugnih asocijacija sa vladama o ulozi zadruga u nacionalnim ekonomijama i mogućnostima unapređenja zadrugne legislative obavljani u devet zemalja;

⁶ <http://www.copacgva.org> Vidi *Slika 1.*

⁷ <http://www.ica.coop/activities/ide.html>

- međunarodna saradnja između zadruga iz različitih zemalja ostvarena kroz projekte (na primer: kreiranje sistema informacija o cenama ribe za članove ribarskih zadruga u Keniji uz pomoć zadruga iz Velike Britanije);

- brojni seminari, predavanja i obuke održani na univerzitetima, srednjim i osnovnim školama o zadružnom pokretu;

- kulturne manifestacije, izložbe i sl. sponzorisanе od državnih institucija, zadružnih organizacija, ...⁸

U izveštaju o obeležavanju Međunarodnog dana zadruga u jubilarnoj zadružnoj 1995. godini, procenjuje se da su poruke MZS i tadašnjeg Generalnog sekretara UN Butros Butros-Galija publikovane na svetskim i brojnim nacionalnim jezicima direktno i indirektno dospеле do polovine ukupnog svetskog stanovništva (zadugara i članova njihovih porodica, radnika u zadrugama i zadružnim savezima, poslovnih partnera zadruga i zadružnih preduzeća, zadružnih poslenika na univerzitetima, institutima i drugim nacionalnim i međunarodnim institucijama i organizacijama, ...).⁹

Identifikovane su tri kategorije subjekata koji mogu da doprinesu značaju ove manifestacije. To su:

- *predstavnici nacionalnih vlada i njihovih resornih institucija* – gde se najčešće ističu predstavnici ministarstva poljoprivrede, posebno u zemljama gde poljoprivredne zadruge dominiraju, odnosno predstavnici ministarstva nadležnog za osnivanje i poslovanje zadruga – ukoliko takvo telo postoji;

- *predstavnici političkih partija* – budući da oni svojim aktivnostima mogu da skrenu pažnju na određena pitanja: tako su u okviru obeležavanja Međunarodnog dana zadruga 1996. godine predstavnici političkih partija koje nisu bile u vladajućoj koaliciji u Ruskoj Federaciji uputili čestitke nacionalnom i međunarodnom zadružnom pokretu, ističući značaj zadružnog sektora, ali i svoje zalaganje za njegov razvoj; i

⁸ <http://www.uwec.wisc.edu/ica/orgs/ica/pubs/ica-news/1995/5-6/22.html>,

<http://www.ica.coop/activities/ide.html>

⁹ <http://www.uwec.wisc.edu/ica/orgs/copac/member/un/int-day/960701/Activities-Undertaken-for-International-1.html>

- *predstavnici zadružnog sektora* – koji svakako u najznačajnijoj meri doprinose obeležavanju svog dana.

Postoji mnogo načina obeležavanja Međunarodnog dana zadruga na nacionalnom nivou, kao što su organizovanje različitih takmičenja, sportskih događaja, izložbi i slično. Dodeljivanjem nagrada istaknutim zadružnim poslenicima i zadrugama se doprinosi proslavi Međunarodnog dana zadruga, ali i ukazuje na mogućnosti i dostignuća kako pojedinaca, tako i zadružnih organizacija u kojima oni rade.

U okviru obeležavanja Međunarodnog dana zadruga 1995. godine ukazujemo na neke od aktivnosti koje su tim povodom organizovale nacionalne zadružne ili druge organizacije u oblasti zadrugarstva u pojedinim zemljama¹⁰:

- članovi tri nacionalne organizacije u Italiji (Associazione Generale Cooperative Italiane - AGCI, Confcooperative i Legacoop) su održali zajednički sastanak sa predstavnicima drugih socijalno odgovornih preduzeća, organizacijama radnika i lokalnih zajednica i osnovali su novu organizaciju sa zadatkom da radi na jedinstvu zadružnog sektora, sprovodi studije i analize u saradnji sa obrazovnim institucijama radi unapređenja zadružnog sektora;

- u Japanu je održana nacionalna konferencija sektorskih zadružnih saveza radi unapređenja jedinstva zadružnog sektora u ovoj zemlji, uključujući i sektor kreditnog zadrugarstva i zadružnog organizovanja u oblasti osiguranja;

- Institut za poljoprivredno zadrugarstvo u Kairu (Egipat) organizovao je seminar o razvoju odnosa između zadružnog pokreta Egipta, MZS i UN, sa ciljem da se ukaže na pogodnosti koje nacionalna zadružna organizacija može imati od saradnje sa međunarodnim organizacijama relevantnim za pitanja zadrugarstva, kao i mogućnosti angažovanja egipatskih poljoprivrednih stručnjaka u realizaciji međunarodnih projekata i programa pomoći zadružnim pokretima u drugim zemljama;

- u pokrajini Emilia-Romagna (Italija) sve tri velike zadružne alijanse organizovale su kampanju prikupljanja pomoći za podršku stanovništvu u zemljama sa konfliktima, prvenstveno na teritoriji bivše SFRJ; ...

¹⁰ Activities Undertaken for International Co-operative Day 1995, ICA, 1996.

Tabela 1. Teme sa kojima su UN i MZS proslavljali Međunarodni dan zadruga

Godina	Tema (na engleskom jeziku)	Tema (na srpskom jeziku)
2010	<i>Co-operative enterprise empowers women</i>	Zadružna preduzeća osnažuju žene
2009	<i>Driving global recovery through cooperative enterprise</i>	Globalni oporavak kroz zadružna preduzeća
2008	<i>Confronting Climate Change through Co-operative Enterprise</i>	Suprotstavljanje klimatskim promenama kroz zadružno preduzeće
2007	<i>Co-operative Values and Principles for Corporate Social Responsibility</i>	Zadružne vrednosti i principi u izgradnji društvene odgovornosti
2006	<i>Peace-building through Co-operatives</i>	Izgradnja mira putem zadruga
2005	<i>Microfinance is OUR business! Cooperating out of poverty</i>	Mikrofinansije su NAŠ biznis! Zadrugama protiv siromaštva
2004	<i>Co-operatives for Fair Globalisation: Creating Opportunities for All</i>	Zadruge za fer globalizaciju: stvaranje mogućnosti za sve
2003	<i>Co-operatives Make Development Happen!: The contribution of co-operatives to the Uni-ted Nations Millennium Development Goals</i>	Zadruge omogućavaju razvoj! Doprinos zadruga u realizaciji Milenijumskih ciljeva Ujedinjenih nacija
2002	<i>Society and Co-operatives: Concern for Community</i>	Društvo i zadruge: briga za zajednicu
2001	<i>The Co-operative Advantage in the Third Millennium</i>	Prednosti zadruga u trećem milenijumu
2000	<i>Co-operatives and Employment Promotion</i>	Zadruge i promocija zapošljavanja
1999	<i>Public Policy and Co-operative Legislation</i>	Javna politika i zadružno pravo
1998	<i>Cooperatives and the Globalization of the Economy</i>	Zadruge i globalizacija privrede
1997	<i>The Cooperative Contribution to World Food Security</i>	Doprinos zadruga obezbeđivanju svetske prehrambene sigurnosti
1996	<i>Cooperative Enterprise: Empowerment for People-centred Sustainable Development</i>	Zadružno preduzeće: jačanje održivog razvoja zasnovanog na ljudima
1995	<i>The ICA Centennial and the Next 100 Years of International Cooperation</i>	Stogodišnjica ICA i sledećih 100 godina međunarodne saradnje

Izvor: <http://www.eopac.coop/ide>

Kontinuitet podrške MZS i Međunarodnom danu zadruga UN su potvrdile i 2004. godine usvajanjem Rezolucije R 58/131, kojom je još jednom „upućen apel vladama, kao i nacionalnim i međunarodnim organizacijama da i dalje obeležavaju Međunarodni dan zadruga, u skladu sa prethodnom rezolucijom. Takođe, navodi se da će napredak u implementaciji ove preporuke biti kontinuirano praćen, o čemu će generalni sekretar UN podnositi izveštaje.“ (Nikolić, 2009: 75)

Cilj zajedničkog MZS i UN obeležavanja Međunarodnog dana zadruga je da se:

- pojača svest o postojanju i značaju zadruga,
- istakne komplementarnost ciljeva UN i MZS,
- ukaže na doprinos zadruga rešavanju globalnih problema za čije se rešavanje zalažu UN i
- ojača i proširi partnerstvo između međunarodnog zadružnog pokreta i drugih subjekata i institucija na lokalnom, nacionalnom i međunarodnom nivou.

Međunarodni dan zadruga se proslavlja pod određenim sloganom – temom koja treba da skrene pažnju na karakter zajedničke aktivnosti zadruga, odnosno doprinos pokreta rešavanju globalnih pitanja. Temu Međunarodnog dana zadruga predlaže svakog proleća COPAC (*Slika 2 – Prilog*), na zajedničkoj sednici svih članova, uključujući i MZS i UN. Teme međunarodnih dana zadruga od 1995. godine do danas prikazane su u *Tabeli 1*.

Iako je Međunarodni dan zadruga u značajnoj meri prisutan na internet stranicama – pretežno na sajtu MZS, UN i MOR, u stručnoj literaturi je doprinos ove manifestacije razvoju zadruga skromno zastupljen, najčešće kroz opšteprihvaćenu konstataciju da je Međunarodni dan zadruga povod da nacionalne i međunarodne agencije izraze svoju podršku i poštovanje prema zadružnom sektoru, odnosno da se naglasi doprinos zadružnih preduzeća razvoju ekonomije, podizanju opšte privredne stabilnosti i smanjenju siromaštva (Birchall, 2004; David, Taylor-Hayford, 2002; Galliano, 2004; Nikolić, 2009; Pollet, Develtere, 2004).

Povodom Međunarodnog dana zadruga relevantne međunarodne institucije iz oblasti zadrugarstva publikuju poruke kojima ukazuju na značaj zadruga, a posebno na njihov doprinos u odnosu na temu pod kojom se proslavlja ova manifestacija. Pored MZS i UN, ovakvu poruku objavljuje i FAO, nezavisno od UN, kojom posebno ukazuje na značaj i doprinos poljoprivrednih zadruga. Tako je

u poruci FAO za 16. međunarodni dan zadruga naglašeno da iako zadruga doprinose unapređenju položaja žena u ruralnim sredinama, njihovo učešće treba da bude daleko značajnije, pogotovo u pogledu aktivnog upravljanja zadrugama.¹¹

Evidentno je da postoji mnogo načina da se ukaže na specifičnosti i doprinos zadrugnog sektora ukupnom razvoju jedne zemlje, ali proslava Međunarodnog dana zadruga ima prednosti jer prevazilazi nacionalne granice i omogućava povezivanje zadruga širom planete. Ukazivanje na doprinos zadruga ekonomijama različitog stepena razvijenosti u istom danu značajno doprinosi jačanju kolektivne svesti stanovništva o postojanju i radu zadruga. Potrebno je naglasiti da svi prikazani načini obeležavanja prednosti zadruga, bilo na nacionalnom ili međunarodnom nivou, imaju zajednički imenitelj: snažan zadružni sektor i značajno angažovanje vlada, nacionalnih zadružnih organizacija, samih zadruga, ali i njihovih članova u organizaciji ovih manifestacija.

4. MEĐUNARODNA GODINA ZADRUGA

U svojoj 66-godišnjoj istoriji, UN su, do sada, 36 kalendarskih godina posvetile različitim temama.¹²

Značaj zadružnog sektora ogleda se i u činjenici da su UN do sada dva puta proglašavale *Međunarodnu godinu zadruga* (*International Year of Co-operatives*):

- *prvi put*, na dvadesetogodišnjicu postojanja UN (1965), u skladu sa Rezolucijom UN A/RES/1907 (XVIII) od 21. novembra 1963. godine,¹³ o čemu u MZS¹⁴ i u zadružnoj literaturi postoji relativno malo informacija (Birchall J., 1997:57); i

- *drugi put*, za 2012. godinu, što predstavlja jedinstven slučaj u dosadašnjoj istoriji promovisanja međunarodnih godina da UN po drugi put donese odluku da za istu oblast od globalnog interesa proglasi Međunarodnu godinu zadruga.

Pored UN, značajnu podršku zadrugama pružaju i Međunarodna organizacija rada – MOR (*International Labour Organization – ILO*)¹⁵ i Evropska unija (*European Union - EU*)¹⁶ preko većeg broja direktorata Evropske komisije¹⁷. Ove organizacije i tela pružili su na međunarodnom nivou značajnu podršku zadrugama, što je doprinelo i proglašenju po drugi put 2012-te za Međunarodnu godinu zadruga. (Simmons i sar., 2010: 179)

Donošenje Rezolucije UN A/RES/64/136 od 18. decembra 2009. godine o proglašenju **Međunarodne godine zadruga 2012** predstavlja jedan od najvećih uspeha MZS. Primarni cilj obeležavanja Međunarodne godine zadruga, dogovoren na sastanku visokih predstavnika MZS održanom u septembru 2010. godine u Pekingu (Kina), je „podizanje stepena obaveštenosti šire javnosti i vidljivosti zadruga“.¹⁸ Pored ovoga, UN navode da su ciljevi ove manifestacije i promovisanje osnivanja i rast zadruga, kao i podsticanje vlada i njihovih resornih institucija da kreiraju adekvatno zadružno pravo za osnivanje i poslovanje zadruga.

Slogan **Međunarodne godine zadruga 2012** glasi: *Zadružne organizacije grade bolji svet* (*Co-operative enterprises build a better world*), a njeno obeležavanje zajednički planiraju i sprovode UN i MZS – posredstvom Komiteta za promociju i razvoj zadruga (*Committee for the Promotion and Advancement of Cooperatives - COPAC*)¹⁹. Pored UN i MZS, u realizaciju programa obeležavanja Međunarodne godine zadruga, posredstvom COPAC, uključeni su i predstavnici MOR (ILO), UN Organizacija za hranu i poljoprivredu (*Food and Agriculture Organization of the United Nations – FAO*)²⁰, UN Organizacija za industrijski razvoj (*UN Industrial Development Organization – UNIDO*)²¹ i nevladine Međunarodne federacije poljoprivrednih proizvođača (*International Federation of Agricultural Producers – IFAP ili FIPA*)²².

¹⁵ <http://www.ilo.org/global/lang-en/index.htm>

¹⁶ <http://europa.eu/>

¹⁷ http://ec.europa.eu/index_sl.htm

¹⁸ Kao što je naglašeno u Rezoluciji UN A/RES/64/136 i na web stranici sajta MZS posvećenoj godini zadruga (<http://www.ica.coop/activities/iyec/countdown2012.html#ica>).

¹⁹ <http://www.copacgva.org>

²⁰ www.fao.org

²¹ <http://www.unido.org>

²² <http://www.ifap.org>

¹¹ Message from the Food and Agriculture Organization of the United Nations on the occasion of the 16th International Day of Cooperatives.

¹² Prema evidenciji dostupnoj na sajtu UN, zaključno sa 2010. godinom, doneto je 57 rezolucija kojima se neka godina posvećuje određenoj temi, kao što su međunarodna godina: populacije, obrazovanja, žena, anti-aparthejda, sporta i olimpijskih ideala, svemira, porodice, mikrokredita, krompira, itd.

¹³ <http://www.un.org/depts/dhl/resguide/r18.htm>

¹⁴ <http://www.ica.coop/ica/icahistory.html>

UN su pozvale zemlje članice da formiraju nacionalne komitete – tela koja bi bila zadužena za organizaciju obeležavanja Međunarodne godine zadruga na nacionalnom nivou. U ova tela treba da budu uključeni, pored predstavnika zadrugnog sektora, i mediji, nevladine organizacije, sindikati, razvojne agencije i drugi koji mogu da doprinesu razvoju zadruga. Pored toga, UN očekuju da nacionalna tela definišu ključnu temu pod kojom će se obeležavati Međunarodna godina zadruga na nacionalnom nivou i da tu temu dostave Sekretarijatu UN.²³ Do kraja 2010. godine 28 zemalja je formiralo nacionalne komitete za obeležavanje Međunarodne godine zadruga 2012, a među njima nije i Srbija.²⁴ U cilju pospešivanja svestranijih priprema, MZS je ustanovio i logo za odbrojanje do Međunarodne godine zadruga 2012 (*Slika 3- Prilog*).

Svi podaci u vezi proslave Međunarodne godine zadruga prikazuju se na zvaničnom sajtu: <http://social.un.org/coopsyear/index.shtml>

5. NACIONALNE MANIFESTACIJE ZADRUŽNOG POKRETA

Pored Međunarodnog dana zadruga, u pojedinim zemljama postoje i druge kalendarski definisane manifestacije kojima se naglašava prednost zadruga u odnosu na druge oblike organizacija i njihov doprinos razvoju nacionalnih ekonomija. Među njima u značajnije ubrajamo:

- *Zadružni mesec* u SAD;
- *Zadružna nedelja* u Kanadi i
- *Dve nedelje za zadruga* u Velikoj Britaniji.

5.1. Zadružni mesec u SAD

Svakog oktobra širom SAD proslavlja se nacionalni *Zadružni mesec (Co-op Month)*²⁵. Cilj manifestacije je da unapredi razumevanje zadruga i ukaže na njihovu ulogu, dostignuća i doprinos u razvoju nacionalne ekonomije i prevazilaženju kriza, što se postiže aktivnostima Komiteta za planiranje Nacionalnog zadrugnog meseca²⁶ odnosno publikovanjem materijala u sredstvima informisanja, edukacijom članova i saradnjom sa institucijama vlasti.

²³ UN information DESA-10/02386.

²⁴ <http://www.ica.coop/publications/digest/71-digest.pdf>

²⁵ <http://coopmonth.coop/about/about.html>

²⁶ http://www.coopmonth.coop/download_files/economicimpact.final.pdf

Tabela 2. Teme Zadružnog meseca u SAD (1964- 2010)

Godina	Themes: Cooperatives - ...	Tema: Zadruga - ...
1964	<i>USDA Helps Build a Better America</i>	USDA pomaže izgradnju bolje Amerike
1965	<i>Partners in American Life</i>	Partneri u američkom životu
1966	<i>Links in Progress</i>	Povezivanje u razvoju
1967	<i>A National Asset</i>	Nacionalno blago
1968	<i>Community Builders</i>	Graditelji zajednice
1969	<i>Progress through People</i>	Progres preko ljudi
1970	<i>A Better Life in the '70s</i>	Bolji život u '70-im
1971	<i>Cooperatives Care</i>	Zadruga brinu
1972	<i>Cooperatives Serve</i>	Zadruga služe
1973	<i>People with Purpose</i>	Ljudi sa svrhom
1974	<i>Partners for Progress</i>	Partneri za progres
1975	<i>Pioneers in Serving America</i>	Pioniri služe Americi
1976	<i>People Working Together</i>	Ljudi rade zajedno
1977	<i>Good for America</i>	Dobro za Ameriku
1978	<i>Democracy in Action</i>	Demokratija u akciji
1979	<i>Good for All Americans</i>	Dobro za sve Amerikance
1980	<i>Focus on Future</i>	Pogled na budućnost
1981-84	<i>Building a Better America</i>	Izgradnja bolje Amerike
1985	<i>Building a Better America and a Better World</i>	Izgradnja bolje Amerike i boljeg sveta
1986	<i>Cooperatives Work</i>	Zadruga rade
1987-88	<i>People in Partnership</i>	Partnerstvo ljudi
1989-90	<i>Building your Community</i>	Gradimo vašu zajednicu
1991-92	<i>Meeting People's Needs</i>	Zadovoljavanje ljudskih potreba
1993	<i>Part of Your Life, Part of Your Future</i>	Deo Vašeg života, Deo Vaše budućnosti
1994	<i>Time Tested - Member Approved: 1844-1994, 150 Years of Cooperation</i>	Vreme je isprobalo – članovi su odobrili: 1844-1994, 150 godina zadrugarstva
1995-97	<i>Expanding People's Horizons</i>	Proširivanje ljudskih vidika
1998-03	<i>Businesses People Trust</i>	Poslovanje u koje ljudi imaju poverenje
2004-06	<i>Owned by Our Members, Committed to Our Communities.</i>	U vlasništvu naših članova. Posvećeni našim zajednicama.
2007	<i>Preserve the Environment - Sustain the Economy Yes! The Cooperative Can!</i>	Očuvanje životne sredine - Održiva ekonomija Da! Zadruga može!
2008	<i>A Day in the Life</i>	Jedan dan u životu
2009	<i>One Coop Movement, One Vision, One Nation</i>	Jedan zadružni pokret, jedna vizija, jedna nacija
2010	<i>Local. Trusted. Servicing You: Experience the Cooperative Difference.</i>	Lokalno. Pouzdano. Vama na usluzi: Osetite zadružnu razliku.

Izvor: <http://coopmonth.coop/about/history.html>

Ideja da se organizuje ovakva manifestacija nastala je 1924. godine u Illinoisu, kada su članovi jedne ondašnje zadruge za trgovinu (*Co-op Trading*) rešili da svake godine u isto vreme promovišu svoju zadrugu. Oktobar je odabran za zadržni mesec tek 1930. godine, a od 1948. godine, kada je guverner Minesote na zahtev Unije zadruga Minesote (*Minnesota Association of Cooperatives*) zvanično proklamovao ovu manifestaciju, proslava oktobra kao zadržnog meseca se širi po celoj teritoriji SAD. Zadržni mesec je proglašen za nacionalni događaj 1964. godine i prvih sedam godina se proslavljao pod pokroviteljstvom Ministarstva poljoprivrede, ali su 1971. godine nadležnosti za ovaj događaj prenete na Komitet za planiranje Nacionalnog zadržnog meseca (*National Co-operative Month Planning Committee*). Ovo telo čine predstavnici nacionalnih strukovnih zadržnih organizacija, a u njegovoj nadležnosti je odabir tema Zadržnog meseca, priprema materijala i finansijska podrška.

Vrlo je indikativno da su pojedine teme kao slogan za obeležavanje Zadržnog meseca korišćene u dve ili više godina (1981-84, 1987-88, 1989-90, 1991-92, 1995-97, 1998-2003, 2004-06), što ukazuje na njihov višegodišnji značaj u aktivnostima svih sektorskih nacionalnih zadržnih saveza. Teme kojima je obeležavan Zadržni mesec u SAD, u periodu 1964 - 2010. godine, prikazane su u Tabeli 2.

Posebno ističemo idejno grafičko rešenje i poruku – slogan Zadržnog meseca u SAD za 2010. godinu, koji sadrži tri ključne karakteristike uspešne moderne zadruge: **Lokalno. Pouzdano. Vama na usluzi.** (Slika 5 - Prilog)

Nacionalni zadržni mesec u SAD u 2010. godini obeležen je nizom aktivnosti, uključujući i formiranje Fejsbuk „grupne“ stranice (*Facebook – A special „group“ page*) na najpopularnijoj svetskoj društvenoj mreži preko koje su vršili edukaciju potrošača o Zadržnom mesecu i zadržnom poslovanju. To ukazuje da se i zadruge uključuju u inovativne informatičke aktivnosti, koristeći njihove prednosti u obuhvatnosti, brzini i ekonomičnosti širenja informacija o zadržarstvu.

5.2. Zadržna nedelja u Kanadi

Zadržnu nedelju (*Co-operative Week*) su prvi put obeležile 1958. godine zadruge sa francuskog govornog područja u Kanadi, a od 1982. godine obeležava se na nacionalnom nivou, pod pokroviteljstvom **Kanadske zadržne organizacije**

(*Canadian Co-operative Association*). Održava se treće nedelje u oktobru, kada se obeležava i Međunarodni dan kreditnih zadržuga (treći četvrtak u oktobru) – koji organizuje Svetski odbor kreditnih unija (*WOCCU – World Council of Credit Union*).

Ideja Zadržne nedelje je da se proslavi učešće zadržuga i njihov kontinuirani doprinos u izgradnji kanadske ekonomije.

Tabela 3. Slogani proslavljanja Zadržne nedelje u Kanadi u XXI veku

Godina	Slogan (na engleskom jeziku)	Slogan (na srpskom jeziku)
2009	<i>Co-operatives are... (putting people first, creating sustainable jobs investing in communities)</i>	Zadruge... postavljaju ljude na prvo mesto, stvaraju kreativne poslove, investiraju u zajednicu
2008	<i>It Belongs to Me!</i>	To pripada meni!
2007	<i>OWN YOUR FUTURE</i>	Poseduj svoju budućnost
2006	<i>OWN YOUR FUTURE</i>	Poseduj svoju budućnost
2005	<i>The Power of Co-operation... Innovation * Community * Commitment * Success</i>	Snaga kooperacije ... inovacija – zajednice – posvećenosti – uspeha
2004	<i>Youth: The Future of Co-operation</i>	Mladi: budućnost zadržarstva
2003	<i>Co-operatives and Credit Unions: The Heart of Our Community... live the co-operative experience!</i>	Zadruge i kreditne unije: Sree naše zajednice... živi zadržno iskustvo!
2002	<i>Building Tomorrow's Communities... Live the Co-operative Experience!</i>	Gradimo sutrašnju zajednicu... živi zadržno iskustvo!
2001	<i>Co-operation... Building Local Business & Local Volunteers Together</i>	Kooperacija... gradimo lokalni biznis sa lokalnim volonterima, zajedno

Izvor: http://www.coopscanada.coop/en/meeting_event/CoopWeek

Zadržna nedelja se svake godine organizuje pod nekim sloganom. U 2010. godini ova manifestacija je proslavljena od 17-23. oktobra, sa temom „Osetite zadržnu razliku“ (*Experience the Co-operative Difference*), pri čemu se naglašava, sa jedne strane, razlika između zadržuga i drugih oblika organizacija, koja se ogleda u zadržnim vrednostima, principima i praksi; a sa druge strane, doprinos koji zadruge imaju na unapređenje života Kanađana. U Tabeli 3. prikazan je pregled slogana pod kojim se proslavljala Zadržna nedelja u XXI veku.

5.3. Dve nedelje za zadruge u Velikoj Britaniji

U Velikoj Britaniji je 2010. godine po prvi put održana manifestacija **Dve nedelje za zadruge** (*Slika 6 - Prilog*), sa ciljem da se povežu ljudi iz zadrugnog pokreta širom ove zemlje, kako bi zajedničkim naporima ukazali na prednosti zadrugnog modela organizovanja, ali i na dubinu i raznovrsnost oblika zadrugnog organizovanja u Velikoj Britaniji. Ova manifestacija se održava krajem juna – početkom jula i obuhvata proslavu Međunarodnog dana zadruga, a za njenu organizaciju je zadužen nacionalni zadrugni savez (*Co-operatives UK*).

Ideja za organizovanje Dve nedelje za zadruge proistekla je na osnovu nacionalnih i međunarodnih iskustava iz manifestacija: Dve nedelje za fer trgovinu (*Fairtrade Fortnight*) koja se organizuje u Velikoj Britaniji; Zadrugna nedelja koja se proslavlja u Kanadi i Zadrugni mesec (*Co-op Month*) koji se obeležava u SAD.

Cilj ove manifestacije je da u periodu od dve nedelje sve zadruge na neki način doprinesu proslavi – bilo da se radi o manjim aktivnostima poput postavljanja postera, organizovanja proslave za članove zadruga, održavanja dana „otvorenih vrata“ samostalno ili u saradnji sa drugim zadrugama u lokalnoj zajednici; do finansiranja celokupne manifestacije u čemu su učestvovali osam najvećih zadruga u Velikoj Britaniji.²⁷

Dve nedelje za zadruge u Velikoj Britaniji, u periodu od 19. juna do 3. jula 2010. Godine, organizovane su pod sloganom **Postoji alternativa** (*There is an Alternative*), a u proslavu je bilo uključeno preko 2.3 miliona ljudi. Za ovu godinu odabran je i slogan **Vaše da delite** (*'Yours to Share'*) u nameri da se smanji nepoverenje koje postoji poslednjih godina o stanju i poslovanju zadrugnog sektora u Velikoj Britaniji.²⁸ Navedeno ukazuje na vitalnost zadrugnog sektora u ovoj zemlji i spremnost da se suoče i izbore sa problemima koji se javljaju čak i u ovako razvijenom zadrugnom sektoru.

U sklopu obeležavanja Dve nedelje za zadruge, organizovano je mnoštvo aktivnosti, objavljeno je preko tri hiljade publikacija, više od četiri hiljade ljudi je videlo film pripremljen u svrhu promovisanja zadrugnog sektora i ove manifestacije, osnovano je 13 zadrugnih škola, organizovano je predavanje o

²⁷ The Co-operative Group, The Midcounties Co-operative, Midlands Co-operative, Anglia Co-operative Society, The Southern Co-operative, Chelmsford Star Co-operative Society, Lincolnshire Co-operative i Channel Islands Co-operative Society.

²⁸ <http://www.uk.coop/yourstoshare>

zadrugnom pokretu kome su prisustvovali učenici iz više od stotinu škola, na stadionu Aston Vile je organizovana zadrugna proslava kojoj je prisustvovalo preko hiljadu ljudi. Navedeni događaji imali su zapažen efekat: prema istraživanju *Co-operatives UK*, 75% anketiranih lica je povežalo zadruge sa fer poslovanjem, a 67% je moglo da navede naziv više od jedne zadruga.

Od zadruga, zaposlenih u zadrugama i zadrugara se očekuje aktivno učestvovanje, ne samo u smislu proslavljanja ove manifestacije, već i širenja informacija, lično i putem sopstvenih društvenih kontakata, ali i inovativnih društvenih mreža na Internetu, kao što su *twitter* i *facebook*.²⁹

6. OSTALE AKTIVNOSTI MZS NA POPULARIZACIJI ZADRUGARSTVA

Međunarodni zadrugni savez organizuje i druge brojne aktivnosti u cilju širenja zadrugne ideje i popularizacije zadrugnog modela organizovanja. U značajnije se svakako ubrajaju i: **Global300 list**, program **Zadrugarstvo kao izlaz iz siromaštva** (*Cooperating out of poverty*) i **ICA EXPO**.

6.1. Global300 list – 300 najboljih zadruga u svetu

U okviru svojih redovnih aktivnosti usmerenih ka promociji zadruga, Međunarodni zadrugni savez publikuje dokument pod nazivom **Global300 list** (*Slika 7 - Prilog*). Ovaj dokument predstavlja listu zadruga, zadrugnih organizacija i zadrugnih preduzeća rangiranih po obrtu kapitala u poslednjoj kalendarskoj godini i dostupan je za period 2004-2008. godina.³⁰

Cilj Global300 liste, čiji je logo prikazan na *Slici 5*, je da naglasi značajnu ulogu zadruga u privredi na nacionalnom i međunarodnom nivou. Pružajući mnoštvo, pre svega, finansijskih podataka (obrt kapitala u poslednje dve dostupne godine, vrednost imovine takođe za poslednje dve godine, ali i godinu osnivanja, zemlju porekla i kratke informacije o zadruzi, uključujući i delatnost kojom se bavi), ukazuje se da su zadruge uspešna preduzeća, važni poslodavci i da mogu značajno da doprinesu ekonomskoj stabilnosti i održivom razvoju. Takođe,

²⁹ <http://www.thenews.coop/news/Wider%20Co-op%20Movement/1727>

³⁰ Prvobitno je Global300 list publikovana za 2006. godinu, a naknadno su dodate liste za 2004 i 2005. godinu.

dokument ima za cilj da upozna širu javnost sa mogućnostima zadruga i da propagira stvaranje jednakih uslova poslovanja zadruga i drugih pravnih lica.

Global300 lista pruža jedinstven pregled pokazatelja o značaju zadružnog sektora privređivanja na međunarodnom nivou. Prema podacima u dostupnim Global300 listama, oko 80% zadruga sa ove liste bavile su se sledećim delatnostima:

- prehrambena industrija i poljoprivreda – 32%;
- maloprodaja i veleprodaja – 25% i
- finansijske institucije, posebno osiguranje – 22%.

Iz gotovo svake zemlje zastupljene na Global300, makar jedna zadruga je bila poljoprivredna, čime se potvrđuje dominantnost poljoprivrednih zadruga u odnosu na druge vrste zadruga i van granica naše zemlje. Mada je skoro polovina poljoprivrednih zadruga bila iz SAD, evropske zemlje (poput Francuske, Nemačke i Holandije) su bile visoko zastupljene. Zadruge čija je delatnost maloprodaja i veleprodaja su učestvovala sa jednom četvrtinom u ukupnom broju zadruga na listi. Finansijske zadružne organizacije (u koje su uključene štedno-kreditne zadruge, kreditne unije, zadružne banke, zadruge za osiguranje i druge zadružne finansijske organizacije) činile su 22% od ukupno 300 zadruga koje su uključene na listu, ali po vrednosti imovine ove zadruge su dominantne.

Posebno treba istaći da ukupan godišnji promet najvećih 300 zadruga u svetu iznosi oko 10^{12} US\$, odnosno reda veličine desete najveće ekonomije u svetu, ili nešto više od vrednosti GDP Kanade u 2004. godini koji je iznosio 979 milijardi US\$.

Zemlje koje su zastupljene sa najviše zadruga na Global300 listama su: SAD, Francuska, Nemačka, Italija i Holandija; a najveći prihod su ostvarile zadruge iz Francuske, Japana, SAD, Nemačke i Holandije. To ukazuje da su zadruge „glavni igrači“ ne samo u siromašnim, već i u ekonomijama bogatih zemalja.

U periodu za koji je Global300 lista dostupna nije došlo do bitnijih izmena u pogledu zastupljenosti pojedinih zemalja i delatnosti, ali eksperti MZS ocenjuju da je ona značajno drugačija od stanja kakvo je bilo 1980-ih godina. (Cronan, 2006)

Posebno je značajno istaći da na Global300 listi ne postoji nijedna zadruga ne samo iz Srbije i zemalja sa teritorije bivše SFRJ, već ni iz jedne od tzv. zemalja u tranziciji, što ukazuje na niži stepen razvoja i zapostavljenost zadružnog sektora u ovim zemljama.

6.2. Zadrugarstvom protiv siromaštva

Drugi veoma važan program koji je ICA pokrenula u saradnji sa Međunarodnom organizacijom rada (*International Labour Organisation – ILO*) je **Zadrugarstvom protiv siromaštva** (*Cooperating out of poverty*), odnosno globalna zadružna kampanja protiv siromaštva. To ukazuje da su zadruge najprikladnije organizacije za smanjenje siromaštva u nerazvijenim i zemljama u razvoju (*Slika 8 - Prilog*).

Pod okriljem ove velike aktivnosti MZS, u Srbiji je sprovedeno istraživanje pod nazivom **Uloga i potencijal zadruga u smanjenju siromaštva i ekonomskom razvoj Srbije** (2008) u čijoj realizaciji je učestvovao mr Richard Simmons sa Univerziteta Stirling iz Škotske i dr Miladin M. Ševarlić i mr Marija Nikolić sa Poljoprivrednog fakulteta Univerziteta u Beogradu i Društva agrarnih ekonomista Srbije. Rezultati ovog istraživanja publikovani su u većem broju radova u zemlji i inostranstvu (Ševarlić M.M., Nikolić Marija, 2009; Sevarlic M., Nikolic M., Simmons R., 2009; Sevarlic M.M., Simons R., Nikolic M., 2010; ...).

6.3. Međunarodni sajam zadrugarstva (ICA EXPO)

Jedan od načina obeležavanja Međunarodnog dana zadruga, prema preporukama MZS, je i organizacija zadružnih sajmova, izložbi i takmičenja. Ovo je predstavljalo osnovu i polaznu ideju organizovanja **Međunarodnog zadružnog sajma** (*ICA ExpoCoop*) – manifestacije koja ima za cilj promovisanje zadružnog poslovanja i prezentovanje zadružnih proizvoda, ali i poslovno povezivanje zadruga iz različitih zemalja u duhu šestog zadružnog principa (međuzadružna saradnja). Do danas su održana dva međunarodna zadružna sajma, i to:

- *ICA ExpoCoop 2008* u Lisabonu (Portugal), 23-25. oktobar 2008. i
- *ICA ExpoCoop 2010* u Balgaloru (Indija), 8-10. decembar 2010.

Treći Međunarodni zadružni sajam održaće se od 31. oktobra do 2. novembra 2012. godine u Mančesteru (Velika Britanija) i predstavljaće značajan doprinos proslavi Međunarodne godine zadruga 2012. Osnovne informacije o *ICA ExpoCoop 2012* su dostupne na posebnoj web stranici MZS <http://www.icaexpo.coop>.

Značaj Međunarodnog zadružnog sajma ogleda se u prezentovanju ne samo zadružnih proizvoda, već i manifestaciji snage i mogućnosti zadružnih preduzeća.

Pripremajući se za sajam, zadruge saraduju na nacionalnom nivou, ali se upoznaju i sa ekonomskim prilikama, kupovnom moći, običajima potrošača, ponudom svih, a pogotovo zadružnih proizvoda u zemlji u kojoj se sajam održava. Time se gradi jedinstvo zadružnog pokreta i omogućuje stvaranje strateških saveza među zadrugama širom sveta. U toku sajma održavaju se i brojne radionice, na kojima izlagači prezentuju svoje proizvode i usluge, proizvedene uz poštovanje zadružnih vrednosti i principa. U strukturi proizvoda koji se izlažu na Međunarodnom zadružnom sajmu tradicionalno već dominiraju hrana i piće, posebno kvalitetniji koji su i konkurentniji za plasman na međunarodnom tržištu.

Izlagači na Međunarodnom zadružnom sajmu mogu biti:

- članovi MZS;
- primarne zadruge iz celog sveta, bez obzira na vrstu (poljoprivredne, proizvođačke, turističke, zdravstvene, radničke, energetske, štedno-kreditne, zadruge narodne radinosti, ...);
- organizacije koje pružaju podršku zadrugama;
- vladina tela i službe koje podržavaju zadruge; i
- dobavljači roba i usluga za zadruge, odnosno svi koji na bilo koji način doprinose napretku zadružnog sektora.

Prvi Međunarodni zadružni sajam (*ICA ExpoCoop 2008*)³¹ organizovan je u suorganizaciji sa *WTM Europe*.³² u periodu 23-25. oktobra 2008. godine u Lisabonu (Portugal). Namera organizatora je bila da se sajamske manifestacije slične sadržine održavaju svake druge godine u drugim zemljama i regionima sveta. Prezentujući zadružne proizvode i usluge, izlagači zadružnih sektora iz 25

³¹ U realizaciji *ICA EXPO 2008* organizatori su ostvarili komunikaciju sa oko 250.000 individualnih poziva i direktnih e-mail-ova, stampali 15.000 postera i distribuirali ih svim međunarodnim i nacionalnim i strukovnim zadružnim asocijacijama, distribuirali informacije za brojne TV i radio emisije, časopise i listove, *web site*-ove, a dizajnirali su i poseban www.icaexpo.coop sa programom i svim drugim informacijama značajnim za organizaciju, izlagače i posetioce prvog međunarodnog sajma zadrugarstva.

³² *WTM Europe* je od 2006. godine evropski ogranak brazilske kompanije *World Trade Management* osnovane 1993. godine – jedne od najvećih globalnih kompanija za kompletno servisiranje, planiranje, kreiranje, organizaciju, rukovođenje i logistiku događaja. U svojoj dosadašnjoj aktivnosti WTM je organizator 18 međunarodnih sajmova i 25 međunarodnih kongresa, kao i programa poseta na preko 1.500 sajmova u više od 40 zemalja. Više na: www.wtmeurope.com

zemalja sa četiri kontinenta su imali priliku da pokažu, a preko 8.000 posetilaca i da se lično uvere, da je u okviru zadruga i zadružnih preduzeća moguće proizvoditi vrhunske proizvode, poštujući pri tom zadružne vrednosti i principe, odnosno da se i u uslovima globalizacije privrede i liberalizacije trgovine potvrdi da je zadružni sektor nezaobilazan deo većine nacionalnih ekonomija.

U ponudi sajma su dominirali prehrambeni proizvodi i pića,³³ mada je nekoliko zemalja predstavilo proizvode sa nacionalnim karakteristikama – poput italijanskog nameštaja; ili specifične proizvode, kao što su oni napravljeni od recikliranih materijala iz Kine.³⁴

Ovaj sajam bio je pretežno namenjen pripadnicima zadružnog sektora i promovisao je rast zadružnog pokreta i saradnju među zadrugama.

Veliki uspeh prvog Međunarodnog zadružnog sajma i zadovoljstvo zadruga koje su prezentovale svoje proizvode i usluge, predstavljali su najbolju reklamu za organizovanje narednog sajma u Indiji, 2010. godine. Na *ICA ExpoCoop 2010* je učestvovalo preko 120 organizacija iz više od 20 zemalja. Očekivano, dominirale su zadruge iz Azije, ali je vrlo značajno učešće velikih zadružnih organizacija, od kojih su neke i na listi *ICA Global 300*, kao što su: *IFFCO (Indian Farmers Fertiliser Co-operative Limited)* iz Indije, *Ju-Zeehen* iz Japana i *The Co-operative Group* iz Velike Britanije.

Glavni cilj Međunarodnog zadružnog sajma (2010) je bio da obezbedi zadrugama mogućnost da prikažu najnovije zadružne proizvode na tržištu i da inicira stvaranje mreže između proizvođača i potrošača iz zadružnog sektora na međunarodnom nivou.³⁵

Ideja o održavanju zadružnog sajma nastala je, gotovo paralelno sa održavanjem Međunarodnog zadružnog sajma, u Hrvatskoj i Republici Srpskoj.

„U cilju unapređenja zadruga i zadružnog pokreta, HSS organizuje manifestacije po ugledu na međunarodnu zadružnu praksu, kao što je nedavno održan sajam zadružnih proizvoda pod sloganom **Hrvatski zadružni proizvod**

³³ Neki od izloženih proizvoda su bili: portugalska vina, tradicionalna brazilska pića, kafa iz Angole, iranski i palestinski začini i italijanski sirevi – svi proizvedeni u zadrugama. Više na: <http://www.icaexpo.coop>

³⁴ <http://www.ica.coop>

³⁵ <http://www.icaexpo.coop/concept.html>

2009. Osnovna ideja ove manifestacije bila je da se prikažu kvalitetni zadržni proizvodi i usluge (dominantno iz proizvodnje hrane) i da se pokrene projekat zajedničkog marketinga zadržnih proizvoda. Dominacija prehrambenih proizvoda na održanoj manifestaciji ukazuje na značaj poljoprivrednih zadržna koje okuplja Hrvatski poljoprivredni zadržni savez (HPZS).“ (Ševarlić, Nikolić, 2009: 234)

Povodom Međunarodnog dana zadržna, u Republici Srpskoj je 04. jula 2010. godine, održan Prvi sajam zadržnih proizvoda Republike Srpske, u krugu zemljoradničke zadržne „Agrojapra“ u Donjim Agićima. Na sajmu su predstavljeni proizvodi 15 zadržna i desetak individualnih poljoprivrednih proizvođača iz Republike Srpske, Federacije BiH i Hrvatske.³⁶

Angažovanje ove zadržne na povezivanju sa drugim primarnim zadržnima iz okruženja, prezentovanju zadržnih proizvoda i ukazivanje na prednosti zadržnog organizovanja, predstavlja primer dobre prakse. Iako se u pogledu lokacije, veličine ili broja učesnika ovaj sajam ne može meriti sa Međunarodnim zadržnim sajmom, oni počivaju na istim idejama i težnjama – za vitalnim i jakim zadržnim sektorom.

7. MEĐUNARODNI DAN ZADRUGA U SRBIJI

Zadržni savez Srbije, kao suosnivač i član Međunarodnog zadržnog saveza,³⁷ ima obavezu da se uključi u obeležavanje Međunarodnog dana zadržna. Na žalost, na sajtu Zadržnog saveza Srbije i Zadržnog saveza Vojvodine ne postoje informacije o tome da je ovaj dan na bilo koji način obeležen na teritoriji Republike Srbije. Postoji, međutim, informacija o tome da je jedan funkcioner ZSS prisustvovao Konferenciji o poljoprivrednom zadržarstvu Bosne i Hercegovine i tom prilikom čestitao Međunarodni dan zadržna „učesnicima skupa, zadržarima BiH, kao i svim zadržarima sveta“³⁸

Mada je nedostatak informacija o načinima proslave ove manifestacije svakako nepovoljan, ni u ovome nismo usamljeni. Ni u zemljama sa značajno razvijenijim zadržnim sektorom nisu u javnosti u dovoljnoj meri prisutne informacije o

načinima proslave Međunarodnog dana zadržna. Na sajtu nacionalnih zadržnih asocijacija Italije, Francuske i Japana ne postoje informacije o tome na engleskom jeziku – uprkos dvojezičnoj organizaciji sajta, dok se na sajtu nacionalne zadržne organizacije Velike Britanije mogu naći informacije vezane za ovu i slične manifestacije.³⁹

Nesporno je da proslava Međunarodnog dana zadržna zaslužuje daleko veću pažnju, kao i da predstavlja dobru osnovu za iniciranje pregovora sa resornim institucijama u Vladi RS, u cilju stvaranja povoljnijeg okruženja za poslovanje zadržna. Ovo bi nesumnjivo unapredilo i zadovoljstvo direktora zadržna o radu zadržnih saveza.⁴⁰ Takođe, obeležavanje Međunarodnog dana zadržna predstavlja jedan od retkih povoda da se u široj javnosti, a po mogućstvu većom zastupljenošću u nacionalnim sredstvima javnog informisanja, ukaže na bogatu istoriju i skrene pažnja na trenutne probleme sa kojima se susreće zadržni sektor, zadržni sistem i zadržni pokret Srbije, odnosno da se podseti na dostignuća zadržnog sektora u Evropi i svetu.

Aktivnosti Zadržnog saveza Srbije usmerene ka podršci zadržna u jačanju marketinških aktivnosti postoje ali su još uvek skromne, što je potvrdilo i istraživanje obavljeno 2008. godine, kada je tek nešto više od četvrtine (26,1%) anketiranih zadržna potvrdilo da im ZSS pruža pomoć pri nastupu na sajmovima i drugim manifestacijama (Ševarlić i sar., 2009: 363). Zato je neophodno intenzivirati ove aktivnosti, ali ih i značajno obogatiti sa drugim modelima podrške zadržnima i obeležavanja manifestacija zadržnih organizacija, po ugledu na druge zemlje.

Do 2004. godine kada su predstavnici Zadržnog saveza Srbije (ZSS) istupili iz Zadržnog saveza Jugoslavije (ZSJ), ZSJ je kao članica MZS dobijao svake godine poruku povodom Međunarodne godine zadržna, istu distribuirao članicama ZSS i Zadržnom savezu Crne Gore i organizovao konferencije za novinare, tako da su zadržni sektor i javnost informisani o sadržini poruke i teme kojom je obeležavana svaka godišnja manifestacija.⁴¹

³⁶ <http://www.zssrbije.org>

³⁷ <http://www.ica.coop/members/index.html#europe>

³⁸ http://www.zssrbije.org/index.php?option=com_content&view=article&id=27:2009-07-08-22-41-01&catid=2:a&Itemid=28

³⁹ <http://www.cooperatives-uk.coop/node/7141>

⁴⁰ Više o tome u Ševarlić M., Nikolić M., 2010.

⁴¹ Informacija na osnovu razgovora obavljenog 11. februara 2011. godine sa Gordanom Tomašević, sekretarom ZSJ.

Međunarodni dan zadruga u Srbiji u poslednje dve godine nije ostao neobebežen zahvaljujući i naporima Poljoprivrednog fakulteta u Beogradu (na kome se u kontinuitetu od osnivanja 1919. godine do danas predmet *zadrugarstvo* nalazi u nastavnim planovima) i Društva agrarnih ekonomista Srbije - koje je organizovalo dva naučno-stručna skupa sa međunarodnim učešćem na opštu temu **Stanje i perspektive zemljoradničkog zadrugarstva u svetu i Srbiji** (*State and Perspectives of Cooperatives Development*):

- 2. jula 2009. godine - u saradnji sa Poljoprivrednim fakultetom u Beogradu, uključujući i poseban tematski skup održan 13. avgusta 2009. godine takođe na Poljoprivrednom fakultetu u Beogradu - „Stanje i perspektive kreditnog zadrugarstva i poljoprivrede u Ruskoj Federaciji“, na kome su radove izložili profesori Volgogradske državne poljoprivredne akademije (VGSHA); i

- 1. jula 2010. godine - u saradnji sa Institutom za ekonomiku i finansije iz Beograda, na Ribnjaku u Ečkoj.

Na navedenim skupovima prezentovana su najnovija istraživanja iz oblasti zadrugarstva i diskutovano se o aktuelnim temama i načinima unapređenja zadrugnog sektora. Na taj način je ukazano na trenutno stanje i teškoće sa kojima se suočavaju zadruge u Srbiji i predstavljena su moguća rešenja za poboljšanje njihovog položaja, uz upoznavanje sa iskustvima zadrugnog sektora i zadrugnog sistema u drugim zemljama.

Pozdravljajući učesnike skupa održanog 2009. godine na Poljoprivrednom fakultetu u Beogradu, v.d. predsednica ZSS Erna Kiš je saopštila „da će Zadružni savez Srbije na Upravnom odboru zakazanom za 3.07.2009. godine uputiti poslenicu povodom Međunarodnog dana zadrugarstva“. (Kiš E., 2009:74)

Kao rezultat svih dosadašnjih aktivnosti zadružnih poslenika sa univerziteta i bivših funkcionera u zadrugarstvu, na inicijativu Udruženja naučnih stvaralaca Srbije i autor većine publikacija, radova i članaka iz oblasti zadrugarstva objavljenih u Srbiji u poslednje dve decenije, povodom Međunarodnog dana zadruga 2010, na Poljoprivrednom fakultetu u Beogradu konstituisan je 1. jula 2010. godine i **Zadružni pokret**⁴² - udruženje koje okuplja zadružne poslenike iz

⁴² Zadružni pokret je registrovan u Registru udruženja Agencije za privredne registre Republike Srbije (MB 17307142, PIB 102194346, šifra privredne delatnosti: 7220 – Istraživanje i razvoj u društvenim i humanističkim naukama).

svih sektora zadrugarstva u našoj zemlji, sa mogućnošću pristupa zadruga i zadružnih saveza (Agro News 543; Milošević D., 2010).

Misija Zadružnog pokreta je širenje i primena odrednica MZS o zadružnom identitetu (zadružne vrednosti – osnovne i etičke, zadružni principi i definicija zadruge), kao i zalaganje za dosledno poštovanje Ustava Republike Srbije o ravnopravnom položaju zadružne sa privatnom i državnom svojinom zadružnog, iz čega proizilazi i ustavna ravnopravnost zadružnog sektora privrede sa privatnim i javnim sektorom privrede u našoj zemlji.

8. MEĐUNARODNA GODINA ZADRUGA U SRBIJI

Rezolucija UN o proglašenju Međunarodne godine zadruga 2012 posebno je na naglašena tokom Savetovanja sa međunarodnim učešćem na temu *Stanje i perspektive zadrugarstva u Srbiji*, koje je održano 1. jula 2010. godine u Ečkoj.

Takođe, na naslovnoj strani web sajta Zadružnog saveza Srbije⁴³ istaknuta je informacija sledeće sadržine na engleskom i srpskom jeziku:

On 18 December 2009, the United Nations proclaimed 2012 as the International Year of Co-operatives.

18. децембра 2009.г. УЈЕДИЊЕНЕ НАЦИЈЕ СУ 2012.г. ПРОГЛАСИЛЕ ЗА ГОДИНУ ЗАДРУГАРСТВА

Do predaje ovog rada na recenziju, drugih aktivnosti u kontekstu priprema za obeležavanje Međunarodne godine zadruga 2012 nije bilo u Srbiji.

9. ZAKLJUČAK

Međunarodni zadružni savez, kao krovna nadsacionalna organizacija svih vrsta nacionalnih zadružnih saveza, u okviru svog redovnog poslovanja sprovodi različite marketinške aktivnosti o zadružnom sistemu poslovanja, pri čemu se kroz svaku od ovih aktivnosti naglašava određeni aspekt zadružnih preduzeća.

<http://pretraga.apr.gov.rs/udruzenja/AssociationBusiness>Data.aspx?Beid=4123721&rnd=64ABC7191CCCF38EF43D54A4B6673E1B83418D47>

⁴³ <http://www.zssrbije.org>

Najstarija, najistaknutija i najznačajnija od ovih aktivnosti je **Međunarodni dan zadruga**, koji se u okviru MZS proslavlja od 1923. godine, a u saradnji sa UN od 1995. godine. Ideja ove manifestacije je da se promoviše zadružno poslovanje, ukaže na njegove prednosti i posebno na doprinos rešavanju brojnih pitanja za koje se zalažu i UN, kao što je razvoj nacionalnih ekonomija, smanjenje siromaštva, podizanje životnog standarda najugroženijih kategorija stanovništva, rodna ravnopravnost i druge. Povodom Međunarodnog dana zadruga, međunarodne i nacionalne organizacije značajne za zadružni sektor publikuju pisma podrške putem medija, organizuju se skupovi zadrugara, proslave, kulturne i umetničke manifestacije – što predstavlja priliku svim elementima zadružnog sektora da prikažu svoja dostignuća.

Pored Međunarodnog dana zadruga, MZS promoviše poslovnu aktivnost zadružnih preduzeća i preko **Međunarodnog zadružnog sajma**, koji je održan dva puta (2008 i 2010. godine), a treći je planiran za 2012. godinu u Mančesteru, u okviru proslave **Međunarodne godine zadruga** – koja se po drugi put (prvi put 1965. godine) obeležava pod pokroviteljstvom Ujedinjenih nacija. Cilj Međunarodnog zadružnog sajma je do promoviše zadružne proizvode i ukaže na njihovu raznolikost, odnosno na diverzifikaciju aktivnosti primarnih zadruga, kao i da omogući neposredan kontakt predstavnika zadruga iz različitih krajeva sveta podstakne globalnu međuzadružnu saradnju.

Finansijski aspekt poslovanja zadružnog sektora promoviše se publikovanjem **Global300 list** - liste najboljih 300 zadruga u svetu, u koju su uključene sve zadruge, bez obzira na delatnost, godinu osnivanja, odnosno zemlju u kojoj posluju. Ova lista je izuzetno značajna jer ukazuje ne samo na snagu zadružnih preduzeća u celini, već i na regionalne i strukovne lidere u zadrugarstvu sveta. Važno je napomenuti da na listi dominiraju zadruge iz SAD i razvijenih evropskih zemalja poput Francuske, Nemačke i Holandije, dok zadruge iz zemalja u tranziciji uopšte nisu zastupljene. Odsustvo ovih zemalja, uključujući i sve zemlje sa teritorije bivše SFRJ, sa Global300 liste slikovito ukazuje na stanje zadružnog sektora i njihovu (ne)mogućnost da konkurišu čak ni zadrugama iz drugih, razvijenih zemalja, a pogotovo drugim oblicima privrednih društava.

Sve navedene aktivnosti MZS i druge nacionalne manifestacije imaju za cilj popularizaciju zadružnog oblika poslovanja i upoznavanje što šire javnosti sa prednostima zadruga.

Literatura

- [1] Activities Undertaken for International Co-operative Day 1995, International Co-operative Information Centre, <http://www.uwcc.wisc.edu/ icic/orgs/copac/member/un/ini-day/960701/Activities-Undertaken-for-International-1.html>
- [2] Birchall Johnston (1997): The international co-operative movement, Manchester University Press, UK.
- [3] Birchall Johnston (2004): Cooperatives and the Millennium Development Goals, International Labour Office, Geneva.
- [4] Cooperatives: A pathway to women's empowerment in rural areas, u Message from the Food and Agriculture Organization of the United Nations on the occasion of the 16th International Day of Cooperatives; http://www.fao-ilo.org/fileadmin/user_upload/fao_ilo/pdf/Microsoft_Word_FAO_message_International_Day_of_Cooperatives.pdf
- [5] Cronan G. (2006): Global 300 Seminar, Lyon, Francuska, MZS.
- [6] David Pierre, Teylor-Hayford Kakra (2002): Funding Mechanisms for low-income housing: a case study of the USA, UNECE, Switzerland.
- [7] Galliano Renato (2004): Social Economy Entrepreneurship and Local Development, North Milan Development Agency, OECD.
- [8] Kiš Ćisar E. (2010): Zemljoradničko zadrugarstvo u Srbiji (Farmer Cooperatives in Serbia), Tematski zbornik Agrarna i ruralna politika u Srbiji: Održivost agroprivrede, zadrugarstva i ruralnih područja (Agrarian and Rural Policy in Serbia: Sustainability of Agrarian Economy, Co-operative Movement and Rural Areas); Urednici: prof. dr Danilo Tomić, prof. dr Miladin M. Ševarlić; Recenzenti: prof. dr Zorka Zakić, prof. dr Lazo Mihajlović; Beograd, str. 71-94, ISBN 978-86-86087-19-5
- [9] Milošević D. (2010): Obnoviti zadružni pokret u Srbiji, Arena, Beograd, 2.8.2010.
- [10] Nikolić Marija (2009): Evolucija zadružnog zakonodavstva u Evropi, Društvo agrarnih ekonomista Srbije, Beograd, str. 1-215.
- [11] Osnovan Zadružni pokret, Agro News 543, str. 1, 8, juli 2010.
- [12] Pawlowska Alina (1995): Origins of the Rainbow Flag and the International Co-operative Day, ICA Review Vol. 88 NO. 1, 1995.
- [13] Pollet Ignace Develtere Partick (2004): Development Cooperation: How Co-operatives Cope, A Survey of Mayor Co-operative Development Agencies, Leuven, Belgium.
- [14] Ševarlić M., Nikolić Marija (2009): Zadrugarstvo u tranziciji poljoprivrede i ruralnom razvoju Srbije – komparacija sa državama na teritoriji bivše SFRJ i drugim evropskim zemljama, Tematski zbornik „Poljoprivreda i ruralna područja Srbije – Osetljive tačke tranzicije i komparacija sa drugim zemljama“, Društvo agrarnih ekonomista Srbije i Poljoprivredni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, str. 211-242.
- [15] Ševarlić M., Nikolić M., Marija, Simmons R. (2009): Standpoints of the Directors of Agricultural Co-operatives about the Membership and the Work of Cooperative Unions in Serbia, Thematic Proceedings „The Role of Knowledge Innovation and Human Capital in Multifunctional Agriculture and Territorial Rural Development“, 113th Seminar of the EAAE, 9th-11th December 2009, Belgrade, Serbia, European Association of Agricultural Economists and Institute of Agricultural Economics, pp. 643-646



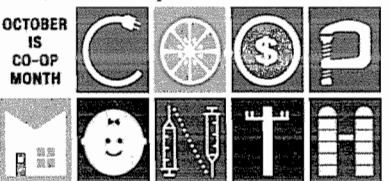




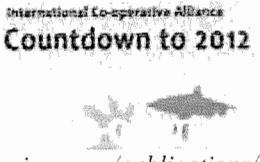

ACTIVITIES OF INTERNATIONAL CO-OPERATIVE ALLIANCE ON PROMOTION OF CO-OPERATIVE MOVEMENT AND CONTRIBUTION TO POVERTY REDUCTION

Miladin M. Ševarlić, Marija M. Nikolić⁴⁴

Abstract: In this paper are analyzed activities and contribution of International Co-operative Alliance aimed at promoting co-operative sector and impact these activities have on vitality and success of cooperatives and cooperative enterprises in the world, as well as motives for establishment and development of most significant manifestation of this organization: International Co-operative Day, Global Co-operative Fair ICA ExpoCoop and International Year of Co-operatives. Special attention in paper is given to participation of Serbian cooperative movement in the activities of International Co-operative Alliance and particularly its inadequate contribution in the last decades.

Key words: International Co-operative Alliance, cooperative activities and manifestations, logo, poverty, Serbia.

PRILOZI

<p>Slika 1. Logo MZS</p>  <p>www.ica.coop</p>	<p>Slika 2. Logo COPAC</p>  <p>www.copacgva.org</p>
<p>Slika 3. Međunarodni dan zadrugarstva 2011</p>  <p>www.ica.coop/al-ica</p>	<p>Slika 4. Zadrružni mesec u SAD (stilizovan po delatnostima)</p>  <p>http://coopmonth.coop/toolkit/logos.html</p>
<p>Slika 5. Zadrružni mesec u SAD (2010)</p>  <p>http://coopmonth.coop/toolkit/logos.html</p>	<p>Slika 6. Dve nedelje za zadruge u Velikoj Britaniji (2010)</p>  <p>www.thenews.coop/news/Wider%20Co-op%20Movement/1727</p>
<p>Slika 7. Logo Global300.coop</p>  <p>www.global300.coop</p>	<p>Slika 8. Farmeri u borbi protiv siromaštva</p>  <p>www.ica.coop/outofpoverty</p>
<p>Slika 9. Odbrojavanje do Međunarodne godine zadruga 2012.</p>  <p>www.ica.coop/publications/digest/71-digest.pdf</p>	<p>Slika 10. Logo Međunarodne godine zadruga 2012</p>  <p>www.social.un.org/coopsyear/iyclogo.shtml</p>

⁴⁴ Miladin M. Ševarlić, Ph.D., Full-time Professor (milsevar@eunet.rs) and Marija M. Nikolić, Ms.C., Assistant (mnikolic@agrif.bg.ac.rs); University of Belgrade - Faculty of Agriculture (www.agrif.bg.ac.rs), 11080 Belgrade – Zemun, Nemanjina Street, nmb. 6. Republic of Serbia.

BUDUĆI ZAKON O ZADRUGAMA I NEKE SAVREMENE TENDENCIJE U UPOREDNOM ZADRUŽNOM PRAVU

Miroslav Vitez¹

Apstrakt: Budući zakon o zadrugama, čije donošenje se priprema u našoj zemlji, treba da se konceptijski zasniva na savremenim tendencijama u komparativnom zadružnom pravu i zadružnom pravu EU prilagođenim našim društvenim i ekonomskim uslovima. Ovo zbog toga, što je naše pozitivno zadružno pravo zastarelo, što bez modernog zadružnog zakonodavstva i senzibilne, podsticajne zadružne politike države nije moguće obezbediti napredak zadružnog sektora privrede. U tom smislu neophodno je pravni položaj zadruge organizovati na skladnom, ujednačenom povezivanju samopomoćne i tržišne funkcije u njoj, što će se postići: u pogledu *prve funkcije* - reafirmacijom koncepta pojma zadruge, duha tradicionalnih zadružnih vrednosti, međunarodnih zadružnih principa, a u pogledu *druge funkcije* - organizovanjem određenih elemenata pravnog položaja zadruge prema kriterijumima društva kapitala. U tom pravcu se kreću savremeni trendovi u komparativnom zadružnom pravu i zadružnom pravu EU i taj put treba da sledi i naše zakonodavstvo.

Ključne reči: zadružni zakon, komparativno zadružno pravo, zadružno pravo EU, pojam zadruge, samopomoćna i tržišna funkcija zadruge, društva kapitala.

UVODNE NAPOMENE

U našoj zemlji se doslovno kao imperativ postavlja zahtev da se na novim zakonskim osnovama uredi pravni položaj zadruge, kao subjekta jednakovažnog sa klasičnim privrednopravnim subjektom – privrednim društvom. Razloga za to je mnogo, kao što su i potrebe za novim zakonom o zadrugama vrlo akutne. Nema

¹ Prof. dr Miroslav Vitez (*mvit@ptt.rs*), Ekonomski fakultet, 24000 Subotica, Sentandrejski put br. 9-11.

razvoja zadružne privrede bez progresivnog, podsticajnog zakonodavstva i senzibilne zadružne politike države.

U tom smislu neophodno je upoznati se sa nekim savremenim tendencijama u komparativnom zadružnom pravu a naročito u zadružnom pravu Evropske unije u čije članstvo težimo i u pogledu nove koncepcije pravnog položaja zadruge formulisati odgovarajuće predloge *de lege ferenda*.

I. OPŠTA RAZMATRANJA

1. Prilikom donošenja svakog novog zakona u oblasti privrednih odnosa koje treba da uredi, neophodno je:

- izvršiti analizu primene prethodnog važećeg zakona. I to iz dva razloga: *prvog*, da se vidi mera prihvatljivosti važećeg zakona od strane njegovih adresata tj. stepen realizacije njegovih ciljeva u praksi; *drugog*, da se donese pravilna i realna odluka o širini i dubini regulacije ovih odnosa putem novog zakona;

- imati u vidu savremene tendencije u uporednom pravu, takođe u pravu Evropske unije (dalje: EU), u koju težimo da se integrišemo i to iz razloga da se po uzoru na njihova proverena, progresivna rešenja formulišu pravila prilagođena našim uslovima, koja će obezbediti optimalni razvoj naše privrede usklađen sa globalizacionim procesima u koje nameravamo da se uključimo;

- utvrditi realne društvene ciljeve koji se žele novim zakonom ostvariti.

Najgora ocena za realnost zakonodavca prilikom donošenja novog zakona je kasnija njegova neprimenljivost u praksi. Nažalost, u dosadašnjem razvoju, čak i u vrlo bliskoj prošlosti, imali smo u oblasti privrede zakone na zavidnom koncepcijskom i pravnotehničkom nivou, koji su u celini ili u pojedinim delovima dosta dugo bili "mrtvo slovo na papiru".

Pritom ne treba izgubiti iz vida da se donošenjem svakog novog zakona automatski i pravolinijski ne obezbeđuje ostvarivanje razvoja, jer je zakon samo "poziv za akciju" - za promene, koje treba da se ostvare prihvatanjem i primenom njegovih odredbi od strane njegovih adresata.

Novi zakon treba da sadrži i razvojnu komponentu tj. pravila koja kreiraju pretpostavke za dalji napredak. Treba da podiže "letvu" koju treba "preskočiti" u procesu razvoja - navise. U tome treba da bude realan, tj. da potpuno, pravilno

oceni postojeće okolnosti, mogućnosti, potrebe, zahteve i realno formuliše ciljeve koji treba da se ostvare njegovom primenom.

2. Izneti zahtevi i kriterijumi treba da se odnose i na budući zakon o zadrugama (dalje: zadružni zakon). U našem zadrugarstvu evidentna je opšta stagnacija, a u oblasti zemljoradničkog zadrugarstva, naročito u Vojvodini – čak nazadovanje. Razloga za to ima više: *prvo*, složeno i teško stanje društvenih, ekonomskih i političkih odnosa nasleđeno iz bliže prošlosti; *drugo*, dugoročna neadekvatna, nekonzistentna ekonomska politika države u oblasti zadrugarstva; *treće*, nerazvijeno, zastarelo zadružno pravo; *četvrto*, proces organizacione i svojinske transformacije društvene odnosno državne privrede, koji se negativno odrazio na razvoj zadrugarstva, destabilizovao pravni a naročito imovinskopравни položaj zadruge.

Važeći Zakon o zadrugama iz 1996. godine u pravnotehničkom pogledu je na višem nivou u odnosu na prethodni zakon. Međutim u koncepcijskom smislu je slabiji zakon, jer je u zadruzi prevagu dao ostvarivanju samopomoćne u odnosu na tržišnu funkciju.

Ovakva koncepcija zakona, nakon otvaranja naše privrede prema međunarodnim integracijama nakon 2000. godine, i u uslovima kada gradimo novi privredni ambijent donošenjem novog privrednog zakonodavstva harmonizovanog sa pravom EU i najnovijim tendencijama u komparativnom pravu, je zastarela. Predstavlja prepreku u transformaciji i brzem razvoju našeg zadrugarstva. Istovremeno ukazuje na neophodnost donošenja potpuno novog zadružnog zakona zasnovanog na savremenim tendencijama u komparativnom zadružnom pravu i zadružnom pravu EU. Naravno, sve ovo iziskuje i kreiranje nove, senzibilne zadružne politike države.

U tom smislu budući zadružni zakon treba da se zasniva na novoj koncepciji pravnog položaja zadruge.

II. NEKE SAVREMENE TENDENCIJE U KOMPARATIVNOM ZADRUŽNOM PRAVU I ZADRUŽNOM PRAVU EU I BUDUĆI ZADRUŽNI ZAKON

Pred našu državu se postavlja zadatak da kreira pogodne institucionalne i druge uslove za razvoj zadrugarstva, naročito putem naprednog zadružnog zakona, čija pravila bi bila prvenstveno harmonizovana sa zadružnim pravom EU.

Pritom zadružni zakon treba da uvaži specifičnosti, tradicionalne elemente u razvoju našeg zadrugarstva, naše društvene i ekonomske uslove, ali i da sledi savremene tendencije u komparativnom zadružnom pravu.

Dva su puta za ostvarivanje ovih promena: *prvi* se odnosi na usavršavanje i primenu tradicionalnih zadružnih vrednosti i međunarodnih zadružnih principa kao kriterijuma za uređivanje odnosa između zadrugara međusobno, kao i zadrugara i zadruga, naročito elemenata njene otvorenosti, zatim varijabilnosti i heterogenosti njene članske strukture (jačanje samopomoćne funkcije); *drugi* se odnosi na usavršavanje imovinskopravne samostalnosti i samostalne imovinskopravne odgovornosti (finansijske osnove) zadruga, naročito elemenata društva kapitala (jačanje tržišne funkcije zadruga).

Ove tendencije načelno su deklarisanе u aktivnostima Međunarodnog zadružnog saveza (ICA), Međunarodne organizacije rada (ILO), u okviru organa i tela OUN, operacionalizovane su u komparativnom zadružnom pravu prvenstveno u nemačkom, austrijskom, francuskom, portugalskom, španskom, italijanskom, slovačkom, češkom i nekim drugim zadružnim pravima. Takođe i u zadružnom pravu EU, koje je delimično unifikovano i harmonizovano "odozgo" - od vrha organizovanja zadrugarstva u obliku nadnacionalne zadruga tzv. evropskog zadružnog društva (*SCE - Societas Cooperativa Europae*) 2003. godine, kada je Savet EU doneo *Uredbu o statutu evropskog zadružnog društva (SCE) br.1435/2003* (dalje samo: *Uredba*) i *Direktivu (smernicu) br. 2003/72* kojom se dopunjuje statut evropskog zadružnog društva s obzirom na participaciju zaposlenih (dalje samo: *Direktiva*)².

Naime, navedeni i drugi akti EU predstavljaju osnovu za postepeno približavanje, usklađivanje i unifikaciju zadružnog prava u okviru ove integracije. Ovi procesi se odvijaju na dva pravna koloseka: *prvom* - u ravni formulisanja nadnacionalnog evropskog statutarnog zadružnog prava i *drugom* - u ravni približavanja, harmonizacije nacionalnih zadružnih prava država članica EU.

Za razliku od unifikacije pravila o evropskom zadružnom društvu, proces posrednog približavanja zadružnih prava država – članica EU odvija se sporo zbog velikih razlika u uređivanju pravnog položaja zadruga u njihovim pravima.

Ista ocena se odnosi i na zadružna prava zemalja – nečlanica EU. Različitosti nacionalnih zadružnih prava pretežno su determinisane nejednakim društveno-ekonomskim uslovima, tradicijom, kulturom, mentalitetom njihovih naroda i dr. U tom smislu zadružno pravo ispoljava u značajnoj meri osobine građanskog prava.

Aktivnosti navedenih međunarodnih organizacija, naročito praksa harmonizacije i unifikacije zadružnog prava u okviru EU, progresivna pravila drugih nacionalnih zadružnih prava instruktivna su za našu zemlju, koja se priprema za članstvo u EU, koja vrši pripreme radnje i u pogledu donošenja novog zadružnog zakona.

Savremene tendencije u procesima približavanja, harmonizacije i unifikacije pravila nacionalnih zadružnih prava na regionalnom i univerzalnom nivou naročito se ispoljavaju u preferiranju profilisanja sledećih elemenata pravnog položaja zadruga:³

1. Pravni položaj zadruga u većini nacionalnih prava uređuje se u jednom tzv. sistemskom zakonu, a ne u više zakona. Time se izbegava fragmentacija zadružnog organizovanja, njegovo slabljenje, pravna nesigurnost i kreiraju povoljniji institucionalno-pravni uslovi za razvoj zadrugarstva. Na nivou zadruga jedini osnivački akt najčešće je ugovor o osnivanju zadruga, koji potpisuju članovi – osnivači zadruga.

2. Dilema da li odredbe zadružnog zakona treba da budu kogentne ili dispozitivne prevaziđena je i preovladava stanovište da one treba da imaju pretežno dispozitivni karakter, kao i odredbe zakona kojima se uređuje pravni položaj privrednih (trgovačkih) subjekata:

3. Samostalnost, pravni subjektivitet zadruga su nesporni elementi njenog pravnog položaja i osnova njenog uključivanja u pravni promet, s tim da se preferira stanovište da se zadruga profilise kao specifični (atipični) privredni subjekt, a ne kao udruženje (*societas*) građanskog prava;

² Na osnovu analize pravila o zadrugi nemačkog, austrijskog, italijanskog, francuskog, španskog, portugalskog, švajcarskog, slovačkog, češkog i drugih zadružnih prava, te navedene Uredbe i Direktive EU, akata MZS, ILO i OUN. Uporedi Vitez, M., Evropsko zadružno društvo (SCE), Pravni život, Beograd, br. 12/2009, tom IV, s. 283-305;

² Die Verordnung (EG) Nr. 1435/2003 des Rates vom 22. Juli 2003 über das Statut der Europäischen Genossenschaft (SCE); Die Richtlinie 2003/72/EG des Rates vom 22. Juli 2003 zur Ergänzung des Statuts der Europäischen Genossenschaft hinsichtlich der Beteiligung der Arbeitnehmer;

4. Iako ne postoji jedinstvenost shvatanja u pogledu bližeg kvalifikovanja pravne prirode odnosa u zadruci tj. da li su odlučujući ličnopravni odnosi njenih članova ili povezivanje putem kapitala (da li je društvo lica ili društvo kapitala), preovladaju shvatanja, koja su prihvaćena u većini nacionalnih zadružnih prava, da zadruga u većoj meri ispoljava statusnopravne osobine društva kapitala, nego osobine društva lica, iako je kriterijum *intuitu personae* u ograničenoj meri ipak prisutan u njenom pravnom položaju:

5. Organizovanje pravnog položaja zadruge zasniva se na koncepciji pojma zadruge, poštovanju tradicionalnih zadružnih vrednosti i međunarodnih zadružnih principa utvrđenih od strane MZS kao osnovnih obeležja zadruge, na osnovu kojih se ona razlikuje od ostalih privrednih subjekata:

6. U načelu status člana zadruge vezuje se za poslovno sposobno fizičko lice, koje ispunji unapred propisane uslove, ali u ograničenoj meri i za pravno lice pod određenim uslovima, kako bi se pojačalo samofinansiranje zadruge odnosno ostvarivanje drugih interesa članova zadruge:

7. Samopomoćna funkcija u zadruci produbljuje se reafirmacijom primene zadružnih načela - nacionalnih zakonskih instrumenata operacionalizacije recipiranih međunarodnih zadružnih principa, kao osnove njene unutrašnje organizacije i to: širom primenom načela otvorenih vrata – prema kriterijumu varijabilnog (nezatvorenog) broja članova zadruge, otvaranjem vrata za tzv. pridružene članove, članove - pravna lica i dr.

Primena zadružnih načela u organizaciji i poslovanju zadruge a time i "čistoća" unutrašnje zadružne strukture obezbeđuje se zadružnom revizijom i odgovarajućim sankcijama autonomnog zadružnog i javnopravnog (državnog) karaktera.

Tržišna (poslovna) funkcija u zadruci produbljuje se organizovanjem materijalnog elementa u supstratu njenog pravnog subjektiviteta prema kriterijumima društva kapitala kombinacijom elemenata društva s ograničenom odgovornošću i akcionarskog društva (zadružna svojina, varijabilnost osnovnog kapitala, doplatna obaveza članova, pluralizam korporativnih i nekorporativnih uloga članova, ulozi pridruženih članova, ulozi trećih lica, emisija hartija od vrednosti, obavezni rezervni fond, relativni ekskluzivitet predmeta poslovanja, jemstvo člana za obaveze zadruge do visine članskog uloga, na čiju uplatu se obavezao, mogućnost participacije članova u dobiti srazmerno njihovom učešću u poslovanju zadruge ili srazmerno poslovima koje su za zadrugu obavili i dr.);

Tržišna funkcija u zadruci pretpostavlja da zadruga ima svoje *preduzeće* tj. određenu zbirnu celinu u obliku *universitas* koja se sastoji od telesnih i bestelesnih elemenata vezanu isključivo za nju kao privrednog subjekta sa svojstvom pravnog lica, koja obuhvata klijentelu, prvenstveno internu – članove zadruge, u ograničenom obimu i eksternu – treća lica, trgovački zakup, nematerijalna dobra (poslovno ime, znak, patente, licence, know how i sl.), sredstva (opremu) i zalihe.⁴

Zbog toga je profilisanje posebnog *fonds de cooperative* kod zadruge, koji se delimično razlikuje od *fonds de commerce* drugih privrednih subjekata a koji je determinisan njenim socijalnim i privrednim specifičnostima, *conditio sine qua non* za cirkulaciju, povezivanje zadružnog kapitala u osnovnoj zadružnoj ravni i zadružnoj nadgradnji.

Povezanost samopomoćne i tržišne funkcije u zadruci na navedeni i uravnoteženi način uređuje se u većini nacionalnih zadružnih prava i zadružnom pravu EU.

8. U upravljanu zadrugom produbljuje se načelo zadružne demokratije, jača njegova efikasnost, implementiraju neki elementi odlučivanja iz akcionarskog društva. U raspodeli *cooperative governance* preferira se tzv. *dualistički model* upravljanja zadrugom, kod koga se, pored skupštine kao organa odlučivanja članova zadrugara, koja može da bude jedinstvena (obična ili delegatska) ili sektorska odnosno sekcijaska, organizuje i uprava u obliku *nadzornog* i *poslovnog (izvršnog) odbora*. U vezi sa odlučivanjem u skupštini dopušta se mogućnost uređivanja tzv. *pluralnog votuma*, ali u ograničenoj meri, organizuje se zaštita interesa zadrugara, zaštita interesa manjinskih zadrugara, uređuje se odlučivanje na skupštini i bez kvoruma pod određenim uslovima, kao i *per rollam* i dr. prema pravilima koja su slična pravilima o akcionarskom društvu.

Takođe, dopušta se mogućnost da zaposleni u zadruci participiraju u upravljanju zadrugom pod određenim uslovima i u ograničenoj meri.⁵

⁴ "Zadruga je autonomna zajednica lica dobrovoljno udruženih da bi zadovoljili svoje zajedničke ekonomske, socijalne i kulturne potrebe i aspiracije kroz zajednički posedovano i demokratski kontrolisano *preduzeće*." Izjava MZS o pojmu zadruge i revidiranim zadružnim principima, XXXI. Kongres MZS, Mančester, 1995;

⁵ Uporedi *Direktivnu (smernicu) br. 2003/72* kojom se dopunjuje statut evropskog zadružnog društva s obzirom na participaciju zaposlenih.

ZAKLJUČAK

S obzirom da se nalazimo u trenutku kada je donošenje novog zadružnog zakona akutna potreba i neophodnost, pred našim zakonodavcem je složen zadatak da uporedo sa novim, progresivnim korporativnim pravom, koje donosi, formuliše novo kooperativno pravo po meri zahteva i potreba našeg zadrugarstva. Ovaj zadatak će tim uspešnije da ostvari ukoliko će u formulisanju novih pravila o zadruzi pronaći pravi meru odnosa između savremenih trendova u komparativnom zadružnom pravu i naših društvenih, ekonomskih uslova, specifičnosti, proverenih, pozitivnih iskustava u razvoju zadrugarstva i tradicionalne sklonosti našeg naroda ka kolektivizmu i solidarnosti.

Literatura

- [1] Avramović, M., Šta se dešava u svetu na zadružnome polju, Savez nabavljачkih zadruga državnih službenika, Beograd, 1934.
- [2] Bažantová, I., Družstevní a svépomocné koncepce v českém ekonomickém myšlení - Vývoj názoru a pokusu o praktickou realizaci do roku 1948, Prospektrum, Praha, 2002.
- [3] Carić, S., Vitez, M., Veselinović, J., Privredno pravo, Privredna akademija, Novi Sad, 2006.
- [4] Dausés, M.A., Priručka hospodárskeho práva EU (Handbuch des EU-Wirtschaftsrechts), ASPI Publishing, s.r.o., Praha, 2002.
- [5] Hagen, H., Guidelines for Co-operative Legislation, ICA Review of International Co-operation, No 2/2001.
- [6] Hall, F., Watkins, W.P., Kooperacija, Savez nabavljачkih zadruga državnih službenika, Beograd, 1939.
- [7] Helešic, F., Evropské a české družstevní právo, Eurolex Bohemia, Praha, 2006.
- [8] Marcus, L., I valori di base, ieri et oggi, La Cooperazione italiana, Roma, No. 7 - 8/1988.
- [9] Římalová/Holejšovský, Družstva, C. H. Beck, Praha, 1999.
- [10] Vasiljević, M., Kompanijsko pravo, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, 2005.
- [11] Vitez, M., Neka pitanja pravnog položaja zadruga, Pravni život, Beograd, br.11/2006, 3.tom.
- [12] Vitez, M., Evropsko zadružna društvo (SCE), Pravni život, Beograd, br.12/2009, 4. tom.
- [13] Vorbas, J.P., Zadružna demokratija, Zadružna štamparija, Beograd, 1935.
- [14] Vučković, M., Evolucija i kritika neutralnog zadrugarstva, Planeta, Beograd, 1936.
- [15] Vučković, M., Zadrugarstvo, Zadružna štampa, Zagreb, 1957.
- [16] Vučković, M., Prilog opštoj teoriji zadrugarstva s posebnim osvrtom na zadružne organizacije u FNRJ, Otisak iz Glasa, CCXXXIX, knj. 8 Odeljenja društvenih nauka Srpske akademije nauka, Beograd, 1960.

THE FUTURE LAW ON COOPERATIVES AND SOME CONTEMPORARY TRENDS IN COMPARATIVE COOPERATIVE LAW

Miroslav Vitez⁶

Abstract: The future law on cooperatives, whose adoption is being developed in our country, is to be conceptually based on the latest trends in comparative cooperative law and cooperative law of the EU adopted to our social and economic conditions.

In this regard it is necessary to organize a legal status of cooperatives in harmonious, balanced way, linking its self-help and market functions, which will be achieved: *first* in terms of function-reaffirming the idea of the concept of cooperatives, cooperative spirit of traditional values, international cooperative principles, and in terms of *other* functions-organization of certain elements of the legal status of cooperatives according to the criteria of corporations.

These are the modern trends in comparative cooperative law and in cooperative law of the EU and this is the path our legislation should follow.

Key words: cooperative law, comparative cooperative law, cooperative law of the EU, the concept of cooperatives, self-help and market function of the cooperatives, corporations.

⁶ Miroslav Vitez, Ph.D., Full-time Professor, *mir@pt.rs*; Faculty of Economics, 24000 Subotica, Sentandrejski put 9-11, Republic of Serbia

FINANSIJSKO UPRAVLJANJE U ZADRUGAMA

Miroslav M. Milojević¹

Apstrakt: Finansijsko upravljanje zadrugama je kritično važan aspekt upravljanja. Ne postoji uspeh koji, u normalnim uslovima, može da bude to a da nije i finansijski. Najuverljiviji dokaz uspeha je finansijskih uspeh, kao što je finansijski neuspeh dokaz o opštem neuspehu. Do finansijskog uspeha dolazi se putem uspešnog finansijskog upravljanja. Otuda se finansijskom upravljanju mora posvetiti bitna pažnja.

Ključne reči: zadruge, ekonomija, finansijski sistem, finansijsko upravljanje, finansijski plan

I. UVOD

Zadruge su organizacije koje u osnovi imaju istu poslovno strukturu kao i svaki drugi ekonomski entitet. Uz sve elemente koje angažuje, strukture koje uspostavlja radi realizacije ciljeva i ciljeve prema kojima usmerava svoje aktivnosti, ona je naravno i finansijski upravljani entitet. Respektujući ovu činjenicu, upravljanje zadrugama se mora podvesti pod odgovarajuće principe finansijskog upravljanja, sa ciljem da se maksimiraju finansijski efekti njenog delovanja.

Cilj teksta koji sledi su: prezentacija: prvo, opštih pogled na okolnosti i pretpostavke u okviru kojih se odvija finansijsko upravljanje u zadrugama; drugo, finansijskog sistema i njegovih karakteristika; treće, sredstava koja se koriste u upravljanju finansijskim sistemom zadruge.

Sledeći ove ciljeve, izlaganje koje sledi strukturisano je tako da čitaocu što upečatljivije dočara finansijski sistem i ključne okolnosti finansijskog upravljanja.

¹ Dr Miroslav M. Milojević, redovni profesor (m.milojevic@ief.rs); Institut za ekonomiku i finansije, Bulevar Mihajla Pupina 10 B/I, 11000 Beograd; www.ief.rs

Tako su najpre izložene specifičnosti zadruga, potom njen ekonomski i finansijski sistema, da bi se u poslednjem delu dale postavke za finansijsko upravljanje sa specifičnim naglaskom na finansijsko planiranje.

Koristi od stavova ovde prezentiranih, treba da izvuku oni koji upravljaju zadrugama, s naglaskom da je finansijska uspešnost presudna za ocenu svakog poslovnog uspeha. Menadžeri zadruga moraju imati na umu, u svakom odlučivanju, finansijske odraze odluka, a koje proizvode odgovarajuće finansijske prilive i finansijske odlive. Finansijsko mišljenje je kompleksno i mora integrisati, kao minimum, odraze odluka na stanje raspoloživih finansijskih sredstava. To znači da u centru finansijskog razmišljanja mora biti finansijski balans.

2. ZADRUGA – SISTEM KOJIM SE UPRAVLJA

2.1. Zadruga – specifična organizacija

U nizu pojava formi organizovanog delovanja ljudi, javljaju se zadružni oblici ekonomskog delovanja. U pitanju su organizacije koje se osnivaju u specifičnom aranžmanu, po kome su članovi ravnopravni u organizovanju svojih međusobnih odnosa. Ono što karakteriše zadruga odnosi se na njenu vezanost za osnivače, odnosno na specifičnost veze ulagača i njegove organizacije.

Karakter personalnog društva. Zadruga spadaju u personalna društva, što znači da im nije prvi cilj umnožavanje kapitala borbom za veće profite. Prve zadruga su nastajale izvan tržišnih odnosa, u zatvorenim krugovima, formirane od krvnih ili profesionalnih srodnika. Naravno da im je cilj da rade na unapređenju ekonomske pozicije svojih članova koristeći sve dostupne metode delovanja na unapređenju efekata zajedničkog rada, s jedne strane, i racionalizovanjem metoda rada, s druge. Važnost zadruga za uslove njihovog zajedničkog rada odražava su u priznatom statusu ulagača ali i jakim mogućnostima da vezu sa osnovanom zadrugom drže kao zajedničku tvorevinu u kojoj se odnosi između ulagača održavaju kao veza udruženih persona.

Specifični ciljevi uslovljavaju i specifičnu organizaciju kojom zadruga deluju, misleći pod tim odnose koji se začinju sa ulozima, nastavljaju sa funkcijama kako ih dele i izvršavaju i okončavajući sa tim kako raspodeljuju rezultat, vrše reinvestiranje dobitaka i ponašaju se pri likvidaciji. U krajnjem, cilj zadruga je obavljanje lukrativne delatnosti, dakle sticanje koristi, odnosno profitiranje.

Profitni cilj međutim nije od tolikog naglaska da bi odnose zadrugara bacio u drugi plan, kao što je to slučaj sa akcionarskim društvima.

Bitno je da su u pitanju odnosi koji se neposredno rešavaju između zadrugara, da njihovi ulogi imaju sudbinu koja zavisi od njihovih odluka te da nisu u pitanju kapitalni odnosi sa svim implikacijama koje ti odnosi podrazumevaju.

Po svom statusu zadruga imaju najviše bliskosti sa ortočkim društvom i sa društvom ograničene odgovornosti. – U odnosu na ortočko društvo, zadruga su istovetne po obeležju da članovi zadruga isto kao i ortaci samostalno uređuju međusobne odnose, a da nemaju autonomnosti u uređivanju svojih odnosa prema spoljnjem svetu, gde se moraju pridržavati određenih pravila. U odnosu na društvo sa ograničenom odgovornošću zadruga ima sličnosti u tome da ono sto im je zajedničko jeste da nisu javna društva i da je zadržana jaka veza na relaciji osnivač – društvo, odnosno da osnovani entitet (zadruga) ostaje pod punom kontrolom zadrugara.

Poseban tip svojine i poseban status. Osnov egzistencije zadruga čini neki materijalni supstrat koji služi kao materijalna osnova identiteta zadruga. Svaka društveno legalna forma ekonomske aktivnosti to mora imati, kao što mora imati regulisana prava onih koji obezbeđuju egzistencijalni uslov formiranja i delovanja tih formi.

Zadružni tip svojine je u svim društvima poseban, uz privatni i državni. On se formirao tokom razvoja društva i održava se s promenljivim uspehom, sve u zavisnosti od konkretnih okolnosti. Pravna kodifikacija svojine uvažava ovu svojinu i omogućuje joj životni prostor, legalizujući je.

2.2. Zadruga – ekonomska forma

Zadruga je specifična forma ekonomske organizacije. Od drugih organizacija ona se razlikuje svojim ciljevima i formom u kojoj nastupa u svetu ekonomskih odnosa. U svojoj suštini, zadruga se ekonomski ne razlikuje od drugih organizacija. A to znači, ona je forma usmerena na realizaciju ekonomskih koristi za svoje članove. Ta ekonomska forma zahvata ulaganja resursa neophodnih za ostvarenje ciljanih rezultata. Razume se, ciljevi i resursi neophodni za realizaciju tih ciljeva se uvek vagaju i odgovarajućim uticajima prilagođavaju kako bi se rezultati maksimizirali.

Zadrugu, kao specifičnu ekonomiju karakterišu sledeća obeležja:

- Ciljevi ekonomske aktivnosti,
- Resursi koji se unose kao žrtve usmerene na realizaciju ciljeva.
- Ekonomski principi kojima se vode procesi kojima se povezuju resursi i ciljevi.

• Upravljačka aktivnost koja neprekidno prilagođava odnos rezultata i ulaganja.

Ova obeležja u celini svojih veza čine ekonomski sistem zadruge.

Ekonomski ciljevi i rezultati. Ekonomski ciljevi zadruge su stvaranje rezultata kojima se podržavaju ciljevi koje sebi postavlja. Ciljevi su deklaracija, odnosno definicija onog što se želi postići, dok su rezultati realno postignuće koje proističe iz delovanja. Ciljevi su prethodnica delovanja, njegova vodilja i osnov po kome se mere ostvarenja. Rezultati su posledice delovanja, postignuća koja su realnost i koja se mere po tome koliko su saglasni sa ciljevima koji su definisani.

Ekonomski rezultati su činjenice:

- proizvod koji nastaje kao rezultanta delovanja, a koji ima svoja obeležja kao što su: količina proizvoda ili masa jedinica izvršenih usluga, kvalitet proizvoda, kao i niz specifikacija tog kvaliteta;
- prihod kao novčani izraz rezultata, i ishod mnogih uticaja;
- dobitak, kao masa rezultata koja ostaje kao višak koji su zadrugari stvorili i koji im je na slobodnom odlučivanju o načinu na koji će ga raspodeliti.

Ulaganja. Rezultati su uslovljeni ulaganjima, što znači da bez uloga nema osnove na kojoj deluju i koja omogućuje stvaranje rezultata. Pravilo je: do rezultata samo preko ulaganja! Ta ulaganja su žrtve koje zadrugari čine u dobroj veri da će doneti rezultate koji će opravdati žrtve. Ulaganja nisu prosto unosi koji se jednokratno učine pri formiranju zadruge. Oni nisu samo ono što su zadrugari od svojeg ličnog poseda odvojili i odrekli se neposredne upotrebe u svojoj nezavisnoj upotrebi, već daleko više od toga. Oni su briga da se svi ulozi iskombinuju na najbolji način, da se aktivira upravljanje koje će biti faktor da se od uloga postigne, kroz dejstvo, najviše.

Svo ulaganje možemo posmatrati kao ono što je iskazano kao vrednost, i ono što je materijalna struktura uloga. Na prvi pogled, reč je o jedinstvenom novčanom iskazu angažovanih vrednosti, o masi kapitala koja je stavljena u službu zadruge, što indicira potencijal učinka. Većoj masi angažovanog kapitala odgovara veći

potencijal učinka, pa se ta masa određuje odlukama zadrugara koji mogu imati jače ili slabije aspiracije. Veliki je broj činilaca koji određuju veličinu angažovanog kapitala, od čega su najznačajniji:

- definisani obim zadatka, odnosno ono što akcionari žele da postignu, usled toga obimniji zahvat operacija podrazumeva i veću masu kapitala;

- karakter delatnosti kojoj se zadrugari posvećuju, neke delatnosti traže jače mase stalnog kapitala (potrebni su zemlja, građevinski objekti, odgovarajuće postrojenja, oprema, itd.);

- specifičnosti kombinacija poslova koji se žele obavljati, pri čemu svaka alternativna kompozicija podrazumeva i alternativne mase kapitala koje se angažuju;

- umešnost u komponovanju celokupnog angažmana zadruge, što se ispoljava kroz sve faze počev od zamisli, preko projektovanja i izvođenja investicije.

Materijalna struktura uloga je izraz potreba definisane delatnosti, i u pitanju su pojavnici u koje se investira kapital zadrugara. Ta struktura se jednom formira pri osnivanju zadruge a potom se podvrgava neprekidnom nadgledanju, preispitivanju i usavršavanju s ciljem da se postignu usvojeni ciljevi sa minimumom kapitala.

Ekonomski principi i kvalitet ekonomije. Svaki entitet je i ekonomski entitet jer ima svoju ekonomsku bazu na kojoj stoji. Ekonomija zadruge je vođena ekonomskim principima, što znači pravilima kojima se ulaganja minimiziraju a rezultati maksimiziraju. Dakle, osnovni ekonomski princip kojim se vodi ekonomija zadruge je istovetan sa principom svake druge ekonomije, a to je: delovati tako da se postignu maksimalni rezultati sa minimalnim ulaganjima.

Tri su parcijalna ekonomska principa kojima se konkretizuje primena osnovnog ekonomskog principa. To su produktivnost, ekonomičnost i rentabilnost.

- *Princip produktivnosti.* Po ovom principu nastoji se da se stvore rezultati sa minimumom utroška radne snage. Ili drugačije: delovati tako da se na proizvod (definisan u svim fizičkim relevantnim atributima) utroši što manje rada. U realizaciji ovog principa razvijaju se različite metode rada koje vode unapređenju produktivnosti rada.

- *Princip ekonomičnosti.* Po ovom principu nastoji se da se za jedinicu proizvoda utroši minimum sredstava. Ovaj princip je širi od produktivnosti, jer zahvata sve ulazne elemente: rad, sredstva za rad i predmete rada, za razliku od

produktivnosti koji zahvata samo jedan od ova tri elementa - rad. Primenom ovog principa štede se, dakle, svi elementi.

• *Princip rentabilnosti.* Po ovom principu nastoji se da se realizuje maksimalni dobitak uz minimalni angažman kapitala. Ovde su integrisana dva kritično važna faktora ekonomske delatnosti. Prvo, dobitak kao novčani izraz proizvedenog viška. Pojava toga viška ukazuje da je zadruga uspela da reprodukuje utrošeni kapital, pokrije sve troškove i da joj u rezultatu ostane nešto što se smatra nagradom za uspešno angažovanje kapitala. Dobitak je i inače kritično važan test vitalnosti svakog tržišnog poduhvata. Drugo, angažovani kapital, kao opšti uslov za započinjanje i odvijanje svake ekonomske delatnosti. Kapital ima svoju cenu, a to znači meru prinosa koji traži da bi se uopšte mogao privući. Iako zadruge nisu čiste kapital-organizacije, u angažovanju kapitala one se neminovno vode prinomom, jer ako žele da privuku kapital (neka je to kapital zadrugara, a ne sa tržišta angažovani, kao što jeste situacija) moraju biti racionalni u njegovoj upotrebi.

Upravljanje ekonomijom. Upravljanje je poseban faktor i kvalitet zadruge. Upravljanje je snaga koja angažuje sve faktore, povezuje ih u plodne kombinacije, organizuje njihovo sadejstvo, kontroliše procese i ishode dejstva, neprekidno ih usavršava i sve vodi ka najplodnijim upotrebama. Dve zadruge mogu imati početno iste kvalitete faktora, sa razlikom u kvalitetu upravljanja one će se uskoro diferencirati upravo prema kvalitetima upravljanja.

Kvalitet upravljanja je presudni faktor za svaki sistem. Upravljanje je pamet organizacije, on je anticipacija svega, promislitelj i organizacije i dejstva organizacije. Upravljanje je faktor nad svim faktorima. Nikakva investicija u materijalne komponente ne može doneti efekte u slučaju lošeg upravljanja. Zato, upravljanje treba da bude predmet primarne pažnje ukoliko se želi uspeh.

2.3. Zadruga - finansijski sistem

Svaka ekonomska organizacija ima svoju suštinu u finansijama. Ekonomija je širi pojam, jer zahvata kako sve ono što je mehanizam dejstva radi postizanja ekonomskih ciljeva, tako i sve uslovljavajuće faktore i rezultate koji se postižu. O ekonomiji se uvek govori u širim odrednicama, a o finansijama uvek u kategorijama koje se jasno ispoljavaju kao novčane. Dakle, ekonomija je širi sistem u odnosu na finansije.

Finansijski sistem svakog entiteta, otuda i zadruge, čine u svojoj suštini kretanja novca u relacijama između okruženja i entiteta i unutar samog entiteta.

Finansijske veze s okruženjem. Otpočinjanje života zadruge je vezano za ulazak neke novčane mase. Njen život se omogućuje upravo tim novcem. Reč je o početnom kapitalu, bez čega nema konstituisanja zadruge i nema mogućnosti delovanja. Neko iz okruženja, u ovom slučaju zadrugari, unosi neku novčanu masu, ili što je sve isto: neke materijalne oblike koji se izražavaju u novčanim jedinicama. Ti oblici su uslov za formiranje ekonomskog entiteta, time čine i materijalnu osnovu za start i garanciju ozbiljnosti u odnosima u pravnom prometu.

Kad se uđe u normalno funkcionisanje zadruge, veze s okruženjem povodom angažovanja kapitala nikako ne prestaju, veće se i šire i produbljuju. Život podrazumeva različite manevre, pojačanje kapitala kako bi se nakupila dodatna snaga i omogućilo ostvarenje zadataka koji se ne bi mogli prihvatiti sa postojećim kapitalom. U pitanju su pozajmice kapitala koje to omogućavaju, ili jačanje uloga zadrugara. Finansijske transakcije sa okruženjem, koje vode menjanju kapitala podrazumevaju odnose sa:

- Zadrugarima, koji mogu jačati svoje uloge, ali ih i smanjivati
 - Bankama, koje su uobičajeno kreditori, čime se jača potencijal dejstava zadruge. Ove veze podrazumevaju kretanje novčanih sredstava od banke ka zadrugi (banka stavlja na korišćenje zadruzi odgovarajući finansijski potencijal) i od zadruge ka banci (zadruga vraća pozajmicu i plaća kamatu kao cenu za korišćenje kredit)
 - Drugim institucijama koje mogu biti kreditori na kratak ili dugi rok. Tako se može dobiti robni kredit od proizvođača nekretnine, postrojenja i opreme. Može se primiti finansijski lizing povodom stavljanja na raspolaganje opreme.
 - Donatorima, odnosno darodavcima, što znači sa institucijama koje stavljaju na raspolaganje odgovarajuću masu sredstava uz uslove koje postavljaju.
- Normalno je, dakle, da se tokom života zadruge uspostavljaju veze sa institucijama u okruženju radi uvlačenja dodatnog kapitala. Isto tako, odnosi važe i obrnuto – pozajmljeno se vraća uz pripadajuće kamate.
- Finansijski tokovi unutar zadruge.* Kapital cirkuliše ne samo na liniji zadruga – okruženje, nego i unutar zadruge. Ona ima svoje transformacione procese, kapital koji je pretvoren u jedne elemente teče i pretvara se u druge, sve do konačnog povraćaja od kupaca.

Kao i kod svakog drugog ekonomskog entiteta i kod zadruge se može pratiti kretanje kapitala koji podrazumeva odgovarajuće faze ili stanja u kojima se kapital nalazi, ali i metamorfoze iz jednog u drugo stanje.

Stanja u kojima se kapital nalazi obeležavaju se kao:

- *Početa novčana stanja.* Ovde je reč o idealnom obliku u kojem kapital postoji, o novčanom ili drugim oblicima finansijskog kapitala. Stalno je potrebna neka količina svežeg novca koji se priliva zadruzi i stoji joj na raspolaganju za izvršenje njenih obaveza.

- *Početni oblici različitih zaliha.* Reč je o zalihama materijala različite vrste, ali i o rezervnim delovima koji služe za različite potrebe. Ovo su elementi koji se podvrgavaju konverziji, jer oni nisu sami sebi svrha, već treba da omoguće nešto što služi cilju. Tako se, recimo, osnovni materijal prerađuje u poluproizvode i teče dalje do proizvoda; pomoćni materijali služe podržavajući procese u stvaranju proizvoda: kancelarijski da posluže procesima administriranja koji su uslov proizvodnje, itd.

- *Proizvodni oblici, ili oblici poluproizvoda.* Ovi oblici egzistiraju tamo gde je u pitanju proizvodnja, pa ako ova ima više faza može postojati više sukcesivnih oblika zrenja proizvoda od materijala do gotovog proizvoda. Svaka faza ovde ima svoj proizvod, koji je fazni, a svi fazni proizvodi su samo stadijumu preko kojih se ide do stvaranja gotovog proizvoda.

- *Gotovi proizvodi.* Ovi čine finale proizvodnje, sa njima se ostvaruje proizvodna svrha, ali ne i konačna. Jer je konačna svrha svakog proizvoda da ga neko prihvati i da za njega plati protivvrednost. Otuda, ovo nije konačna faza u kojoj boravi kapital.

- *Potraživanja.* Ovo je faza u kojoj proizvod više nije u ruci proizvođača, već je prešao u ruke kupca. Ali, kupac još nije platio, on je dužnik od kog se očekuje plaćanje po ugovorenim terminima. Ovo je ustvari faza kreditiranja kupca od strane proizvođača.

- *Završna novčana stanja.* Ovo stanje i ovaj oblik kapitala nastaje u momentu kada kupac plati kupljenu robu, čime se konačno realizuje cilj proizvođača. Ovaj dobija nazad naknadu za prodatu robu, a ova se sastoji iz troškova koje je učinio i (u normalnim okolnostima) odgovarajućeg profita.

Između ovih stanja moraju stajati metamorfoze, odnosno prelazi iz jednog u drugo stanje kapitala. To su kritično važni momenti koji govore o životu datog

entiteta. Normalno je da se novac pretvara u razne materijale, a da se ovi prerađuju iz faze u fazu uz nastanak gotovog proizvoda. Takođe je normalno da se gotovi proizvodi izbacuju na tržište i da proizvođač za određeno vreme kreditira kupca, kao što je normalno da se krediti realizuju, a da se potom novac dobijen od naplate odmah angažuje za nove nabavke.

3. UPRAVLJANJE FINANSIJAMA ZADRUGE

3.1. Delokrug upravljanja finansijama

Tri ključne aktivnosti. Sve što egzistira u svakom entitetu predstavlja se kao ekonomska vrednost, ili kao oblik kapitala. Svaki ekonomski entitet ima potrebe da:

- obezbedi izvore za finansiranje svoje aktivnosti,
- finansijama podržava investicije u različite imovinske oblike,
- sve to koristi radi ostvarivanja svojih ciljeva.

Ovo se može shvatiti kao skup triju bazičnih aktivnosti:

- finansijske aktivnosti,
- investicione aktivnosti,
- operativne aktivnosti.

Svaka od ovih aktivnosti deo je jedne neraskidive celine, jedna drugu vuku i međusobno se uslovljavaju. Naime, da bismo proizvodili, trgovali, obavljali bilo koju drugu aktivnost potrebno je da imamo na raspolaganju odgovarajuće uslove (zemljište na kojem delujemo, prostor u kojem delujemo, opremu koju koristimo, materijale za preradu itd). A da bismo to imali moramo u to investirati. Opet, da bismo mogli investirati moramo imati na raspolaganju odgovarajuće izvore finansiranja. Svakom od ove tri ključne grupe aktivnosti upravljaju ljudi specijalizovanih znanja, i svi oni moraju imati zajednički cilj i zajedničke kriterije u delovanju.

Postavlja se pitanje: gde je ovde posao upravljanja finansijama? Znači li to da, pošto su svi oblici kojima entitet raspolaže oblici kapitala, da svime treba da upravljaju finansisti? Ako bi zaista tako bilo, onda ne bi ni trebalo druge struke do finansijske, kao uslova za upravljanje. Obrnuto je, svaki specijalista upravlja svojom oblašću kompetencije, a oblast finansiste je specifična. Obezbeđenje potrebnih finansijskih sredstava je originalna finansijska funkcija, funkcija koja je specijalnost. Međutim, finansijsko upravljanje se proteže i na investiranje i na

operativno funkcionisanje zadruge. Razlog: sve se mora podvrgnuti principu racionalizacije kritično važnog resursa – kapitala. Odsustvo finansijskih kriterija u organizovanju investicija i u operativnim funkcijama bilo bi razorno. Zato se može reći da je finansiranje originalni posao finansiste, a da finansijskih principi moraju biti zastupljeni u svim odlučivanjima pri investiranju i u operacijama koje znače osnovnu delatnost zadruge.

3.2. Tri posebna područja finansijskog upravljanja

Upravljanje finansiranjem – finansijsko upravljanje. Ovo je finansijsko upravljanje u užem smislu. Prvi uslov je obezbediti izvor finansiranja. Kako je poslovanje kontinuirani posao, finansiranje je dnevni posao. Svakog dana je potrebno da se u procese ulije određena masa finansijskih sredstava. Ta sredstva dolaze po osnovu:

- Prodaje proizvoda i usluga,
- Prodaje delova imovine,
- Pozajmica od bankara i drugih davalaca kredita,
- Primanja kapitala.

Prodaja je prvi i najvažniji izvor finansiranja. Ako ovaj izvor presuši, nema obnavljana aktivnosti. Jer, ako se prodaja ne kreira, nema ni rekreiranja uslova i procesa koji vode ka stvaranju onog što je predmet prodaje. Uslov za normalno funkcionisanje svakog entiteta je kontinualno ostvarivanje prodaje. Svi drugi napred navedeni izvori finansiranja su ili sporadični (prodaja imovine koja se ostvaruje zato što ne donosi ili što se vrši preorijentacija), ili se angažuju s ciljem da se pomogne osnovnoj aktivnosti koja dovodi do jačanja prodaje. Tako, recimo, pozajmice od banaka i drugih izvora imaju smisla samo ukoliko osnovna delatnost ima kapaciteta da te pozajmice pretvori u aktivno delujuću snagu koja će dovesti do prodaje. Ako to nije slučaj, pozajmica promašuje smisao. Isto tako, vlasnici će dati dodatni kapital ukoliko je jasna perspektiva povećanja prodaje.

Svaki ekonomski entitet primljena finansijska sredstva usmerava za podršku aktivnosti. Sve te aktivnosti mogu biti usmerene na pokriće potreba koje se mogu ovako kategorisati:

- Potrebe održavanja kontinuiteta, odnosno likvidnosti;
- Razvojne potrebe, odnosno potrebe proširenog delovanja, odnosno delovanja koje podrazumeva ili jačanje kvaliteta ili kvantiteta.

Ova podela je izvedena obzirom na posledice koje upravljačke mere proizvode i na veličinu izvora kapitala koji se angažuju. U životu, međutim, i jedno i drugo se prepliću. To znači ukoliko nije kapital tako strukturisan da podržava razvojne potrebe – nastaću problemi u dnevnom funkcionisanju, odnosno biće tekućih problema, problema u dnevnoj regularnosti aktivnosti. Isto tako, ukoliko nema sredstava za normalno operisanje i odgovaranje kratkoročno dospevajućim obavezama biće ugrožena dugoročna perspektiva, odnosno teško da će je biti.

Finansijsko upravljanje investiranjem. Investiranje je posao u kom se pribavljena finansijska sredstva pretvaraju u oblike potrebne za delovanje zadruge. Ovde, dakle, stoji vaganje potreba za investiranjem i raspoloživih finansijskih sredstava. Idealno je ukoliko bi bilo jasnog plana investiranja i raspolaganja sa izvorima koji odgovaraju planiranom. Međutim, kao i u svemu u životu tako i u investiranju treba napora da se uspostavi ravnoteža.

Finansijsko upravljanje operativnim aktivnostima. Operativne aktivnosti su aktivnosti koje čine područje na kojem se stvaraju rezultati koji se liferuju korisnicima i u zamenu za čije ustupanje se realizuju novčane vrednosti. Reč je o proizvodnji, trgovanju ili stvaranju bilo koje usluge. Potrebna je mudrost da se odvagaju mnogi uzajamno suprotstavljeni uticaji kako bi se iznašlo pravo rešenje. Te odluke počivaju ekonomskom prosuđivanju u čijem centru su vaganja novčanih priliva i novčanih odliva. Neke od bitnih operativnih odluka su:

• *Odluke o obimu upošljenja kapaciteta.* Koliko kapaciteta koristiti? Odgovor na ovo pitanje podrazumeva različite opcije u veličini angažovanja kapitala. Veći obim podrazumeva korišćenja ekonomije obima i smanjenje troškova. Korišćenje kapaciteta iznad određenog obima dovodi do prenaprezanja snaga i dekoordinacije što znači ulazak u zonu opadanja prinosa. Treba dosta analiza i razmatranje svih posledica kako bise našlo optimalno ekonomsko rešenje.

• *Odluke o asortimanu proizvodnje ili trgovanja.* Odluke o asortimanu su odluke koje imaju posledice u pogledu stepena korišćenja kapaciteta, kombinacije materijala koji će se koristiti, opreme i procedura koje će se aktivirati, odnosa rada i materijala, itd. I, kao posledica svega, ove odluke utiču na mase i kvalitete priliva i odliva novca.

• *Odluke o cenama proizvode* posledice koje se mogu identifikovati na nivou povećanja novčanih priliva koje izaziva uvećanje cena, ali i reakcije kupaca i konkurencije, koje mogu značiti umanjene očekivanih novčanih priliva.

Očekivano povećanje cena može izostati, jer kupci neće da je prihvate. Ono može značiti prihvatanje od strane kupca, ali značajnu reakciju konkurencije koja može izbaciti inovirani proizvod po istoj ceni ali znatno boljih karakterista, što će kupce odvratiti od kupovine našeg proizvoda i umanjiti prilive. Zdrava odluka uvek počiva na pravilnom odmeravanju posledica koje imaju međusobno suprotstavljene tendencije. A za to treba imati informacije koje nisu proste činjenice, već prognoze i ocene, za šta treba imati iskustva i ekspertnosti.

3.3. Finansijski principi

Princip maksimiranja interesa zadrugara. Svi konačni rezultati u privređivanju su finansijski, ili ih ima i opravdano je svo žrtvovanje ili ih nema i žrtve su besmislene. Kao i svaki drugi ekonomski entitet zadruga koristi finansijske resurse, usmerava ih na najefektnije upotrebe i beleži odgovarajuće rezultate.

Zadrugari su posednici resursa koje ulažu u svoju zadrugu, u odnosu na te resurse imaju zahtev da se tako upotrebe da donesu maksimalne prinose. U tom smislu, zadrugar se ne razlikuje od ostalih investitora, onih koji imaju uloge u društvima sa ograničenom odgovornošću i onih koji imaju akcije u nekom akcionarskom društvu. Razlika između zadrugara i akcionara je u neposrednosti njihove veze sa uslovima, događajima i procesima koji označavaju put od uloga do efekata. Naime, zadrugar je uglavnom vezan za svoju zadrugu, ima ili neposredniju kontrolu (slučaj kada nije aktivan u svojoj zadrugi) ili je neposredno uključen u odlučivanje i izvršavanje onog o čemu je odlučeno.

Vrhunski finansijski princip kojim se vodi zadruga je princip maksimiranja prinosa na ulog. U tom cilju, finansijska efektivnost se realizuje takvom upotrebom resursa koja donosi najviše efekata. Ovaj cilj se operacionalizuje time što se uzima kao kriterij po kome se meri uspešnost delovanja zadruge u celini, i u svakom pojedinačnom poslu.

Posebni finansijski principi. Posebni finansijskih principi su izvedeni iz osnovnog principa. Reč je o nizu načela ili pravila kojih se valja držati pri odlučivanju kako bi se maksimirao opšti finansijski uspeh. Naravno, nije reč o pravilima koja direktno ishoduju posledice u maksimiranju finansijskih efekata. Jer, kao što je svaka ukupna aktivnost nešto što se realizuje masom parcijalnih aktivnosti, kao što je ukupni napor integrisani zbir pojedinačnih napora, tako je i

ukupni finansijski efekt posledica dejstava na svim frontovima. Tako se, recimo, mnogim rešenjima u fazi projektovanja i uspostavljanja preduzeća predodređuju finansijski rezultati u čitavom veku njegovog delovanja. Da bi se finansijski efekti maksimirali neophodno je primeniti odgovarajuće principe u takvom delovanju. Bude li tu promašaja, neće pomoći nikakvi naknadni naponi finansijskog ispravljanja u fazi normalnog operativnog delovanja. S druge, strane, dnevno funkcionisanje podrazumeva podvrgavanje nekim finansijskim principima. Opet, ništa ne vredi ako je u fazi uspostavljanja bilo sve na visokom nivou, ako se u fazi normalnog funkcionisanja dezavuišu finansijski principi.

Masa je tih principa, od kojih valja navesti sledeće:

- *Princip rentabilnosti.* Reč je o načelu organizovanja za dugoročno maksimiranje dobitaka, jer ukoliko se to uspeva znak je za dugoročno dobre finansijske prilive i maksimiranje efekata upotrebe kapitala.

- *Princip optimalne strukture kapitala.* Nije sve jedno sa kojom proporcijom sopstveni-tuđi kapital nastupamo u realizaciji zadatka. Prinos na sopstveni kapital raste sa porastom proporcije pozajmljenog kapitala u ukupnog kapitalu. Međutim, sa ovakvim porastom dolazi do porasta rizika, pa se mora naći optimum u odnosu sopstveni-pozajmljeni kapital.

- *Princip likvidnosti.* Reč je o stavu da treba sve uslove delovanja organizovati na način koji osposobljava za normalno vraćanje kratkoročnih dugova. Reč je o operativnom principu, o tome da treba uspostaviti dobar balans između priliva i odliva novčanih sredstava.

- *Princip elastičnosti u finansiranju.* Važno je održati sposobnost adaptiranja izmenjenim uslovima poslovanja, posebno u svetlu mogućih udara koji dolaze sa tržišta. Često nastupe uslovi da se pozajmljeni kapital vrati u kratkom roku, za šta se valja spremati. Ili, od jednom nastaju šanse koje se realizuju samo u slučaju ako se proširi kapacitet. I za ovo treba biti spreman.

Ovde je navedeno samo nekoliko principa, a literatura i praksa ima niz drugih. Važno je zapaziti sledeće: prvo, svaki od principa ima neku parcijalnu nameru; drugo, različit je značaj i uticaj svakog od principa; treće, principi mogu biti u međusobnoj opeci, jer jedan je namerio da jedno realizuju i izaziva neku posledicu, a onda drugi dolazi da zaleči tu posledicu; četvrto, ništa kvalitetu upravljanja ne donosi detaljisanje sa principima finansiranja; peto, lek je imati integrativni pristup, onaj koji poštuje celinu potreba realizacije finansijskih ciljeva.

4. PLAN – SREDSTVO UPRAVLJANJA FINANSIJAMA ZADRUGE

4.1. Planiranje – metod ciljnog vođenja zadruge

Svaka aktivnost je ili osmišljena ili spontana. Spontane aktivnosti u privređivanju su danas uglavnom zamenjene osmišljenim pristupom u kome se sve unapred sagledava, prognozira, traže putevi najboljeg sopstvenog delovanja, kalkuliše i integriše u planske dokumente. Plan je savremeno dostignuće koje se prihvata i praktikuje kao dokazani pristup koji daje najveću verovatnoću uspeha.

Plan, kao dokument, je ishod kompleksnog pristupa i praktične aktivnosti promišljanja i proračuna aktivnosti koje su usmerene na realizaciju ciljeva. Planski dokument je rezultat planske aktivnosti, a planska aktivnost je usmerena i koordinisana odgovarajućim zamislama i metodama čiji je cilj da te aktivnosti budu efektne: da se sa minimumu vremena i izdataka postigne maksimum usmeravajućih informacija. Biti uspešan u planiranju podrazumeva odlično znanje okružavajućih okolnosti i kvaliteta samog delujućeg entiteta.

Plan kao dokument je vodilja za aktivnost. Taj plan se radi kao generalni i kao sektorski. U pravilu plan treba da pokrije sve od ciljeva do aktivnosti ne samo delova entiteta nego i pojedinih grupa i samih pojedinaca. Kao takav, plan se označava kao putna mapa kojom deluje entitet u celini i svaki njegov deo, otuda i pojedinci. Kritično je važno da plan vodi pravom putu, a ne krivudavim ili ćorsokacima. Vrednost putne mape zavisi od saznanja onog ko ih sačinjava, ako sačinilac nije prikupio odgovarajuće informacije onda postoji opasnost da putna mapa bude lažna, odnosno da bude takva da pogrešno usmerava ili daje usmerenje preko puteva najvećeg otpora.

Plan je postavljen da bi se sprovodio, odnosno da bi se po njemu postupalo. A da bi se po njemu postupalo potrebno je da bude inspirativan, da ga izvode ljudi koji imaju motiva da ga sprovode, kao i da imaju dovoljno jasnu informaciju o svim aspektima delovanja. Zato se vrlo često govori o akcionom planu, koji se naslanja na strategijski plan, i koji se specijalno, na detaljan način, obuhvatajući sve konkretne odrednice, definiše kao skup zadataka.

Plan je samo sredstvo vođenja, a to sredstvo je u rukama menadžmenta. Od njega zavisi hoće li ga uopšte imati, kao i to, ako ga već ima, kakvih je kvaliteta. Odlučnost stoji ispred svega kad se izgrađuje, a iza njega kada se sprovodi. Nema li odlučnosti neće ni biti plana. Ako se odlučnost jasno ne demonstrira u sprovođenju

plana, njegovo sprovođenje će manjkati. Dakle, kao što svako sredstvo vredi onoliko koliko se kvaliteta u njega uključi, isto je tako i sa planom. Ozbiljni pristupi podrazumevaju angažmane koji odnose i sredstva i napore, koji su ulog u viša postignuća. Ozbiljan pristup podrazumeva učešće svih tangiranih u definisanje planskih ciljeva, u ispitivanju pretpostavki za njegovu realnost, u odmeravanju svih činjenica koje ga uslovljavaju i u sačinjavanju detaljnih uputstava za njegovo sprovođenje.

Plan je proces, on se ne završava sa njegovim donošenjem. On mora da se sprovodi, kontroliše i na bazi ocena neprekidno unapređuje. Plan mora da bude u glavama svih, da se neprekidno ocenjuje, preispituje i poboljšava kako bi davao rezultate. Otuda je plan proces, nešto što se stalno odvija, zavisano od procesa kojima se realizuju ciljevi.

Plan se kontroliše, jer se bez kontrole ne zna dokle se stiglo u njegovom sprovođenju. Plan daje odrednice za akciju i rezultate koje akcija treba da realizuje. Plan barata sa budućnošću i pretpostavkama, dakle sadrži neizvesnosti. Kontrola barata sa realnim postignućem, ona meri šta je rezultat plana i u stanju je da poredi postignuto sa planiranim. Zbog toga su kontrole izvor informacija koji povratno deluje na planove, određuje njegove dobre i loše strane. Time kontrole postaju aktivni faktor unapređenja planskog procesa i planova kao instrumenata za vođenje aktivnosti.

4.2. Finansijski plan

Finansijski plan je sree plana svakog entiteta, kruna ukupnog planskog pristupa. On je sinteza svih planova i njihovo finale. To znači da finansijski plan dolazi posle izrade pojedinačnih planova. Rezultati svih tih planova se slivaju u finansijski plan. Otuda se ne može govoriti o finansijskom planu koji nije zasnovan na planovima pojedinih funkcija i aktivnosti. Bez elemenata iz ovih planova, finansijski plan bi bio prazan, ne bi imao neophodne ulazne elemente. Otuda se može reći da je početak svakog planiranja i plana istovremeno i početak finansijskog planiranja. Svaki pojedinačni plan ima svoju finansijsku komponentu, ali su svi ti elementi parcijalni, pa se tek njihovim uključivanjem u celini može govoriti o celini finansijskog plana. To samo dokazuje da misliti o poslovanju obavezno podrazumeva misliti finansijski.

Dve dimenzije u finansijskom planu. Finansijski plan je sredstvo kojim se dokumentuju finansijski kvaliteti za koje se dati entitet bori. On je rezultat

usvojenih proračuna koji mu najviše odgovaraju, iznađenih rešenja čija primena će mu omogućiti realizaciju finansijskih ciljeva. Dve su bitne, međusobno vremenski razgraničene a faktički međusobno uslovljene i jedinstvene dimenzije koje moraju biti zastupljene u finansijskom planiranju. To je prvo, dimenzija dugoročnog pokriva potreba za kapitalom (dugoročno vezanim izvorima), drugo dimenzija pokriva kratkoročnih, dnevnih potreba za finansiranjem aktivnosti (dugoročni i kratkoročni izvori).

Dugoročni finansijski plan. Dugoročni finansijski plan je proračun finansijskih posledica usvojenog toka aktivnosti koji će entitet slediti u budućnosti. Dugoročnom finansijskom planu prethodi usvajanje dugoročne strategije, što znači ciljeva koji se žele postići, uslova koji su neophodni i načina na koji se ciljevi mogu realizovati. Na osnovama dugoročne strategije gradi se dugoročni plan u kom su označene kvantifikovane posledice delovanja na realizaciji usvojene strategije. Bitne karakteristike dugoročnog finansijskog plana se ogledaju u sledećem:

- Finansijske informacije imaju dugoročni vremenski aspekt,
- Te informacije su kvantifikacije uslova i posledica zamišljenog kursa aktivnosti,
- Činjenice na koje se računa su u daljoj budućnosti, što stvara neizvesnosti,
- Što duži vremenski rok to više neizvesnosti i problema kako se sa tim boriti,
- Pretpostavke su osnovi dugoročnih proračuna, a one mogu biti arbitrarne,
- Informacije su sintetičke, što znači da je svaka od njih kompozicija niza drugih informacija,
- Apstrakcije su na vrlo visokom nivou.

Dugoročni finansijski plan je putokaz finansijskog dešavanja koje može biti realnost ukoliko se zaista sve prognoze i događaji u budućnosti pokažu kao puna realnost. To je ideal koji se veoma teško postiže. Pravilo je da je finansijski plan osnova prema kojoj se porede realna dešavanja i utvrđuju odstupanja. Što više odstupanja to manje tačnosti u planiranju, ali to više informacija o tome kako valja postupiti da bi se izvršile korekcije plana.

Kratkoročni finansijski plan. Kratkoročni finansijski plan se odnosi na period do godinu dana. Taj period se može dalje deliti na kraće periode (pola godine, tromesečje, mesec, nedelja), pa što kraći period to više mogućnosti da se realnije sagledava i postavljaju čvršće osnove plana.

Uobičajeno je sačiniti godišnji plan, koji treba da je u saglasnosti sa dugoročnim planom. A onda se za svaki period, u okviru ovog, sačinjava operativni finansijski plan. Za svaki od tih planova se vrše projekcije, što znači predviđaju prilivi i odlivi finansijskih sredstava. Polazište u finansijskom planu su finansijskih prilivi koji se proračunavaju na bazi plana prodaje. Zatim se proračunavaju odlivi koji se izvlače iz plana proizvodnje, plana nabavke i plana obezbeđenja izvora finansiranja. Bazu čine poslovne operacije, odnosno prilivi i odlivi finansijskih sredstava koji nastaju na poslovnim operacijama. Moguće su, u osnovi sledeće tri situacije:

- Prilivi i odlivi finansijskih sredstava su u punoj ravnoteži. To znači da postoji situacija idealne usklađenosti jednih i drugih priliva i da nema potrebe za intervencijom sa dodatnim finansijskim izvorima. Ovo je idealna situacija, koja može u okviru datog perioda značiti da je sve uravnoteženo. Međutim, svaki period ima svoje podperiode. Tromesečje se, recimo, sastoji od tri odvojena mesečna perioda, pa iako je zbir priliva i odliva u okviru tromesečja uravnotežen moguće je da u čak dva perioda ne bude ravnoteže.

- Prilivi su veći od odliva – nastaje višak likvidnih sredstava. Višak likvidnih sredstava pruža sigurnost, ali ukoliko je veći višak utoliko je veća masa raspoloživog kapitala van upotrebe, ne donosi ništa. Racionalan je stav da takav kapital treba staviti u upotrebu. Ta upotreba je ili za unutrašnje potrebe ili za spoljne plasmane.

- Prilivi su manji od odliva – nastaje manjak likvidnih sredstava, odnosno nelikvidnost. Kad je ovakva situacija onda se ide na angažovanje na dopunske izvore koji potiču ili iz spontanih izvora (od dobavljača) ili iz plaćenih izvora (finansijske pozajmice koje podrazumevaju plaćanje kamata)

U svakom slučaju kratkoročni finansijski planovi su sredstva za kratkoročno upravljanje prilivima i odlivima i omogućuju da se na bazi predviđenog blagovremeno preduzmu akcije kojima se ti prilivi i odlivi usklađuju.

4.3. Finansijski plan je samo sredstvo upravljanja

Finansijski plan je samo izraz aktivnog delovanja na upravljanju budućnošću ekonomskog entiteta. On počiva na nizu pretpostavki, njegovo formulisanje i pretvaranje u dokument je rezultat smišljenih i organizovanih napora da se sagledaju sve okolnosti budućeg poslovanja i iznađe, u okviru verovatnih, najpovoljniji kurs razvoja budućih događaja. Njegovo formulisanje u pisanoj formi

i usvajanje u formi dokumenta je samo početak za praktične aktivnosti koje treba da uslede u njegovoj realizaciji. Prema tome, jasno valja razlikovati: prvo, radnje koje vode stvaranju plana; drugo, radnje koje slede nakon toga a koje čine njegovu realizaciju.

Priprema finansijskog plana. Finansijski plan je stvar promišljanja budućnosti sa aspekta nastajanja priliva i odliva. On anticipira poslovne događaje i projektuje ih na prilive i odlive novca. Dobra organizacija pripreme i izrade plana je uslov za realistične planove. U pripremi plana moraju učestvovati sve službe, svaka mora imati svoje sagledavanje i projekcije, ali sve to mora da bude koordinirano. Efektno misliti na budućnost podrazumeva odlično poznavanje celine svoje aktivnosti i svakog njenog dela, ali i okolnosti u okruženju. Postoji nešto što se zove poslovna logika u konkretnom slučaju, za konkretni entitet, pa nije dovoljno imati opšta ekonomska i metodološka planska znanja. Tome treba da je pridruženo znanje sopstvenih ponašanja.

Pripremi plana se poklanja više pažnje tamo gde ima viša tradicija planiranja, gde su ekonomske aktivnosti stabilne i gde je u iskustvu ugrađen osećaj da je planiranje potreban element uspešnog ekonomskog delovanja.

Organizacija finansijske funkcije. Planovi se sprovode, oni su samo oznaka onog što je predviđeno da će se dogoditi. Šta će se stvarno dogoditi, to je pitanje poslovnog života koji nastupa posle usvajanja plana. Aktivnosti se iniciraju iz tela entiteta koji živi, a iz okruženja dolaze uticaji koji se uglavnom ne podudaraju s predviđenim. Za uspešno sprovođenja plana potrebna je odgovarajuća snaga dejstva, ali i organizacija koja snage dejstva sređuje i usmerava ih sve prema cilju.

Sprovođenje finansijskog plana odvija se dejstvom svih ljudi i svih delova jedne organizacije. Ne postoji realizacija finansijskog plana mimo realizacije drugih planova, iz prostog razloga jer se svim planovima koji čine osnovu finansijskog plana usmeravaju aktivnosti čijim dejstvom nastaju posledice u vidu priliva i odliva finansijskih sredstava. Zato se o organizaciji, kao uslovu realizacije finansijskog plana, mora govoriti na minimum dva nivoa. Prvi je nivo operativnog delovanja, što znači normalnog funkcionisanja svih delova organizacije (nabavke, proizvodnje, prodaje). Ovde su bazične operacije kojima se realizuju ciljevi date organizacije. Drugi nivo je finansijski, koji je meta nivo, koji je ravan odražavanja u finansijskim izrazima onog što se dešava u realnosti. Ideal je: glatko funkcionisanje svih delova organizacije i primereno delovanje finansijske funkcije kroz čije dejstvo se usmeravaju i nadgledaju finansijski aspekti delovanja.

Kontrola finansijskog plana. Finansijski plan se u realizaciji kontroliše. Svi njegovi parametri dati su numeričkim iskazima, i svi oni podležu proveru. Suština kontrole finansijskog plana je trostruka:

- Provera stepena saglasnosti onog što se dogodilo sa onim što je predviđeno. Početak su cifre koje karakterišu realni događaj, nastavak poređenje ovih sa ciframa iz finansijskog plana a finale konstatacija o tome koliko se jedno s drugim slaže. Treba zapaziti da je ovo početak analize sprovođenjem komparacija, i da je pitanju samo kvantitativno ocenjivanje. Nastavak kvantitativnih razmatranja, koje su samo indikacije, mora biti kvalitativno razmatranje uzroka koji su doveli do takvog stanja.

- Davanje povratnih informacija planeru. Analize i zaključci analiza koji se sprovode u prethodnoj fazi daju informacije planeru o tome šta se zaista dogodilo i kakve su razlike na relaciji ostvareno-planirano nastale. Planer razmatra okolnosti i utvrđuje koliko se razlikuju od predviđenog, šta je uzrokovalo date okolnosti, da li su se one mogle predvideti i kakve pouke treba iz toga da izvuče. Time se usmeravaju njegove neposredne akcije i dugoročna orijentacija.

- Korekcije plana su treća komponenta kontrole. Ovo je neposredna reakcija planera, gde na bazi povratnih informacija i dodatnog razmatranja okolnosti koje su nastale vrši korekture u elementima svog plana.

U svakom slučaju bez kontrole planiranje ne bi moglo da funkcioniše, odnosno ono bi bilo prosta papirna demonstracija nečijih predviđanja koja nemaju realnu dimenziju jer su lišena informacije o tome šta se time postiže. Uz sve prethodne funkcije, kontrola je faktor koji značajno doprinosi formiranju iskustva planera i usavršavanju njegovog planskog pristupa.

5. ZAKLJUČAK

Zadruga u Srbije su na početnim koracima svojeg povratka, nakon dugo decenija sistemskog potiskivanja i zapuštanja. Treba ih sistematski oživljavati. U tom oživljavanju treba usvojiti i primeniti zdrave koncepte, kao osnove koje garantuju njihov uspeh.

Kritično važan aspekt u tome je finansijsko postavljanje i organizacija finansijskog upravljanja. Finansije su apstraktna delatnost, nemaju vidljive manifestacije. Potrebno su odlično konceptualno razumevanje, izgradnja konkretnih sistema, odgovarajuće organizacione postavke, efektna sredstva

upravljanja i, iznad svega, visoka disciplina sistematskog rada. Finansije nisu pojava izolovana od celine poslovanja, obrnuto je, one su upletene u taj sistem i jedna od bazičnih pretpostavki uspešnog finansijskog upravljanja je puna svest svih aktera da je svaka poslovna odluka s jedne strane finansijski uslovljene, a s druge proizvodi finansijske implikacije. Efektivno upravljanje podrazumeva odmeravanje balansa svih uticaja i anticipiranih posledica, u mnogostrukoj povezanosti svih pojava.

Literatura

- [1] Greenfield W. M. (2007): *Developing New Ventures*, Harper, NY.
- [2] Kostić, Ž., Milojević, M. (2001): *Ekonomika preduzeća*, Institut za ekonomiku i finansije, Beograd.
- [3] Tracy, J., C. Barrow (2008): *Understanding Business Accounting for Dummies*, Wiley, NY.
- [4] Tuller, L. (1997): *Finance for Non-Financial Managers and Small Business Owners*, Adams Media Corporation, Massachusetts.

MANAGING THE FINANCE OF COOPERATIVES

Miroslav M. Milojević²

Abstract: Managing the finance of cooperatives is a crucially important managing aspect. There is no business success without being a financial one. The most convincing success proof is the financial success. The same is true for a failure: if you failed financially you are a business failure. So, the path to financial success is the path of the financial success. Hencefore, managing finance is the issue that must occupy managers prime attention.

Key words: cooperatives, economics, financial system, financial management, financial planning.

² Dr. Miroslav M. Milojević, Full Professor (m.milojevic@ief.rs); Institute for Economics and Finance, 11000 Belgrade, Bulevar Mihajla Pupina 10 B/I, Republic of Serbia; www.ief.rs

МЕЖДУНАРОДНЫЕ ПРОЕКТЫ ФОРМИРОВАНИЯ И РАЗВИТИЯ СИСТЕМЫ КРЕДИТНОЙ КООПЕРАЦИИ В РОССИИ

Козенко Н. Зинаида, Попова А. Светлана, Саввина Александра¹

Резюме: Значительное влияние на создание, функционирование и развитие системы кредитной кооперации в России оказали Международные проекты. Для реализации пилотного проекта по созданию сети кредитных кооперативов была выбрана Волгоградская область, где местные власти согласились оказать поддержку в развитии кредитной кооперации, создать систему, способную в будущем сформировать условия для подъема экономики региона. Международные кредитные союзы начали работать в очень трудных условиях, при неблагоприятных факторах, таких как крах российских финансовых пирамид. Основная трудность состояла в том, чтобы убедить людей, что в кредитной кооперации люди должны все вместе контролировать деятельность этой системы, чтобы вернуть доверие к финансовым институтам. В настоящее время лидеров кредитного движения России везде воспринимают как партнеров Международных проектов. Это является доказательством того, что движение кредитных союзов опирается на людей, которые начали строительство этой системы и стали профессионалами высочайшего класса, которые способны восстановить этот сектор как неотъемлемую часть финансовой системы Российской Федерации.

¹ *Козенко Зинаида Николаевна* – доктор экономических наук, профессор, Заслуженный работник Высшей школы Российской Федерации; *Попова Светлана Александровна* - заведующая кафедрой, кандидат экономических наук, доцент; *Саввина Александра* - магистрант; Кафедра "Экономическая теория и сельская кредитная кооперация", Волгоградская государственная сельскохозяйственная академия
400002, г. Волгоград, пр-кт Университетский, д. 26., Россия;
vgsha@avtlg.ru, www.vgsha.ru.

Ключевые слова: кредитная кооперация, международные проекты, Общество Международного Развития Дежардэн (Канада), Германский Кооперативный Союз Райффайзен, Российско-американская программа финансовой поддержки сельской кредитной кооперации, Программа TESIS.

1. ВВЕДЕНИЕ

Волгоградская область была выбрана для реализации пилотного проекта по созданию сети кредитных кооперативов, так как администрация области согласилась поддерживать развитие кредитной кооперации и создать систему, способствующую развитию экономики региона.

Активное участие в реализации проекта приняли ОМРД (Общество Международного Развития Дежардэн, Квебек, Канада); НАУМИР (Национальное Партнерство участников микрофинансового рынка); РМЦ (Российский Микрофинансовый Центр); Национальный Союз Некоммерческих Организаций Финансовой Взаимопомощи.

Лидеров кредитного движения России называют коллегами (партнерами) Международного движения Дежардэн. Это доказательство того, что сеть кредитных союзов может рассчитывать на людей, вступивших в процесс финансовой кооперативной системы и на профессионалов высокого класса, способных окончательно восстановить сектор, как неизбежный элемент финансовой системы Российской Федерации.

Консультанты Международного движения Дежардэн в течение всего периода работы по развитию сети кредитных союзов давали советы по организации и созданию кредитного кооператива, предупреждали, если некоторые были обречены на провал с самого начала, разъясняли необходимость соблюдения минимальных норм и стандартов, соответствующих кооперативным принципам, особенно в плане защиты сбережений населения.

В 1995 году в Волгограде был принят первый в России региональный закон о контроле и надзоре за деятельностью кредитных кооперативов, обеспечивающий работу на законодательной базе. В том же году при

финансовой поддержке Агентства Международного развития Канады Общество международного развития Дежардэн помогло лидерам кооперативного движения открыть несколько кооперативов в Волгограде, которые в большинстве своем и до настоящего времени функционируют. На сегодня их число составляет около 300 кооперативов. Такое развитие свидетельствует о том, что кооперативы России отвечают потребностям своей среды: они необходимы людям.

В течение второй половины 90 годов кооперативы начали создавать региональные ассоциации, предназначенные оказывать услуги первичным кооперативам, населению и обеспечивать поддержку со стороны местных властей. Помощь, оказываемая властями, выражалась созданием региональных комитетов по развитию кооперативного движения. Бесспорно, кредитные кооперативы признаны местными властями за социальную значимость в развитии регионов. Многие руководители – основатели и сегодня возглавляют кредитные кооперативы и Ассоциации, хотя с тех пор уже прошло более 15 лет.

В 2001 году региональные Ассоциации объединяются в Национальный Союз России для совместного решения общих задач. В сентябре 2005 года заканчивается вторая фаза проекта, финансируемая Агентством международного развития Канады. Четыре Ассоциации, поддерживаемые проектом ОМРД, выходят на уровень финансовой самостоятельности. В течение последних 8 лет кредитные кооперативы и Ассоциации разработали концепции и создали инструментарий обеспечения здорового функционирования: бизнес план, внутренний контроль, система управления информацией и т.д. Кредитные кооперативы и Ассоциации демонстрируют большую способность принятия новых знаний и технологий.

Отсутствие опыта кредитного кооператива привело к явно проявившимся ошибкам в законодательной базе системы кредитной кооперации. К примеру, Закон о кредитных потребительских кооперативах граждан, принятый в августе 2001 года, определил легитимность кооперативов и в то же время лимитирующую численность пайщиков до 2000, в нем не прописан статус кооперативов и контролирующего органа. С тех пор кооперативы безуспешно стараются внести в него поправки.

Дежардэн - это кооперативное финансовое учреждение Канады, но это, также, и Общество международного развития, которое работает в мире в течение 35 лет. Обогатившись опытом Канады, Россия избежала многих сложных моментов, хотя сейчас переживает вместе с экономикой страны жесткие последствия мирового кризиса.

Для А. Дежардэн, основателя кредитного союза, кооперативы всегда были орудием организации населения, основанным на принятии решения и самостоятельного развития. Благоприятная законодательная база позволяет развиваться, управлять и контролировать кооператив, защищая сбережения пайщиков. Без законодательного обеспечения прогресс труден.

Наиболее развиты в мире те кооперативные учреждения, которые заботятся о развитии кооперативного движения и сумели приспособиться к рынку. Одна из наиболее существенных линий стратегии развития системы кредитной кооперации, это организация "союзной" или "интегрированной" сети. Когда Ассоциация и кооперативы последовательны в проведении операций (структура, политика, процедуры, финансовые продукты и услуги), когда между ними существует взаимное согласие по стандартам (качество услуг, имидж-логотип, цвет, управление и т.д.). Пилотный проект создания и развития системы института кредитной кооперации в России, выполненный Обществом Международного Развития Дежардэн показал, что стандарты должны контролироваться. Если аккумулируются ресурсы и создается коллективная собственность, существует механизм перераспределения средств между кооперативами, позволяющий развитым кооперативам помогать начинающим, тогда кооперативы начинают коллективно инвестировать в собственное развитие и осуществляют собственный контроль, что обеспечивает успешную реализацию кооперативного движения. Кооперативы должны быть эффективными в проведении операций: способными работать с пайщиками, увеличивая их численность и постоянно предлагая услуги для них; вести здоровую демократичную деятельность; демонстрировать прозрачность и регулярность в представлении счетов. Кооперативная система должна быть прибыльной, так как прибыль, превращенная в капитал, позволяет обеспечить защиту денежных средств пайщиков и инвестировать в развитие кооператива. Одним из ведущих принципов Дежардэн является получение прибыли

"справедливой и внушающей доверие". Если основа прочная, кооперативы "сильные" и они организованы в сеть, тогда возможно построение коллективной финансовой систем наиболее мощной в мире.

Именно в Волгограде находилось официальное представительство Общества Международного Развития Дежардэн (Квебек, Канада). В Волгограде началось возрождение кредитной кооперации. Волгоград стал родоначальником пилотного проекта по развитию кредитных кооперативов, реализованного при финансовой поддержке Общества Международного Развития Дежардэн и Агентства международного развития Канады. В дальнейшем кредитные кооперативы Волгограда и области добились больших успехов. В Волгограде осенью 1995 г. года был принят первый в России областной Закон "О кредитных потребительских кооперативах". На областном уровне для них был установлен круг налоговых льгот. При областном Управлении по социальной защите населения действовала специальная инспекция кредитных кооперативов, которая выдавала лицензии на право деятельности новым кредитным союзам. В целях реализации международного проекта подписан Договор о сотрудничестве по развитию кредитной кооперации на территории области между Администрацией Волгоградской области и Обществом международного развития Дежардэн.

Руководствуясь Конституцией Российской Федерации, федеральным законодательством, Уставом и законодательством Волгоградской области, реализовались намерения стимулирования экономической активности в регионе посредством предоставления населению и малому бизнесу доступа к ссудо-сберегательным услугам; обеспечено укрепление безопасности деятельности кредитных потребительских кооперативов на территории области; сформирована необходимая инфраструктура для деятельности кредитных потребительских кооперативов в Волгоградской области, ставшая прообразом для других регионов России.

Канадское Агентство Международного Развития предоставило техническую и финансовую помощь Волгоградской области через Общество Международного Развития Дежардэн. Соглашение о сотрудничестве между Администрацией Волгоградской области, Волгоградской Ассоциацией КПК и Обществом Международного Развития Дежардэн явилось важнейшей

предпосылкой их согласованного взаимодействия. Оно осуществлялось, исходя из принципов сотрудничества и взаимной ответственности за совместную деятельность на принципах невмешательства в исключительную компетенцию друг друга. Проект регулировал отношения Администрации Волгоградской области, Волгоградской Ассоциации КПК и Общества Международного Развития Дежардэн по вопросам реализации Программы "Интеграция кредитных потребительских кооперативов в реальный сектор экономики России". В функции субъектов отношений включались: организация и поддержка деятельности, направленной на развитие интегрированной сети кредитных потребительских кооперативов Волгоградской области; разработка и внедрение системы надзора за деятельностью кредитных потребительских кооперативов, которая четко разграничивала права и ответственность федеральных ведомств, Администрации Волгоградской области и Ассоциации; сотрудничество с Национальным Союзом Некоммерческих организаций Финансовой Взаимопомощи в разработке и внедрении системы дистанционного обучения для руководителей и ключевых сотрудников кредитных потребительских кооперативов России; внедрение международных стандартов и норм (таких как система внутреннего контроля и Система Управления Информацией), направленных на обеспечение безопасности деятельности кредитных потребительских кооперативов; решение вопросов защиты прав пайщиков, осуществление контроля качества предоставляемых услуг, создание регионального Фонда безопасности для защиты прав пайщиков кредитных потребительских кооперативов; оказание технической, методической, консультационной и финансовой помощи Ассоциации и кооперативам.

Полномочия, права и обязанности Администрации Волгоградской области, Волгоградской Ассоциации КПК и Общества Международного Развития Дежардэн по конкретным предметам совместной реализации проекта определяются ежегодным планом работ, который Волгоградская Ассоциация КПК представляет на рассмотрение Комитета экономики Администрации и Общества Международного Развития Дежардэн. Администрация области принимает активное участие в координации и реализации работ по Программе "Интеграция кредитных потребительских кооперативов в реальный сектор экономики России" путем предоставления

технической помощи всем совместным мероприятиям Ассоциации и ОМРД, направленным на развитие системы кредитных потребительских кооперативов в регионе. Она координирует работу кредитных потребительских кооперативов и Ассоциации через специально созданный Координационный Совет по развитию кредитных кооперативов в Волгоградской области; создает систему контроля и надзора за деятельностью кредитных потребительских кооперативов, направленную на обеспечение безопасности их работы; налаживает систему учета и контроля за деятельностью всех работающих на территории области кредитных потребительских кооперативов.

Волгоградская Ассоциация КПК развивает сеть кредитных потребительских кооперативов в Волгоградской области и служит консультационным, методическим и постоянно действующим информационным центром для своих членов; участвует в разработке новых методик, концепций и подходов, основанных на лучшем международном опыте, организует обучение членов кооперативов новым методикам работы; осуществляет установку программного обеспечения системы управления информацией и внутреннего контроля; участвует в работе по созданию системы контроля и надзора за деятельностью кредитных потребительских кооперативов региона. Ассоциация является одним из учредителей Национального Союза Некоммерческих Организаций Финансовой Взаимопомощи, сотрудничает с ОМРД и Союзом во всех мероприятиях, направленных на укрепление работы этой национальной организации, а также предоставляет свой опыт работы для изучения другим регионам; сотрудничает с ОМРД и Национальным Союзом в разработке системы сертификации руководителей и ключевых сотрудников кредитных потребительских кооперативов и ее внедрении в регионе; делегирует Председателя Совета для участия в ежегодных заседаниях Совещательного Комитета проекта; осуществляет сбор статистической и иной информации о деятельности своих членов и представляет руководству проекта ежемесячные статистические отчеты и отчеты о деятельности, а также отчеты по системе управления информацией. При создании пилотного проекта "Развитие кредитной кооперации в Волгоградской области" помощь иностранных специалистов оказала положительное влияние.

2. ГЕРМАНСКИЙ КООПЕРАТИВНЫЙ СОЮЗ РАЙФФАЙЗЕН

Кооперативы Федеративной Республики Германии являются весомой частью экономики. ФРГ – индустриальная страна с высоко развитой банковской системой, современными индустриальными и обслуживающими предприятиями, развитым сельским хозяйством и множеством успешно действующих малых и средних ремесленных производств. Существенная основа этого развития – социальная рыночная экономика, в которой значительное место занимает система кредитной кооперации.

Система кооперации Германии сегодня представлена кооперативами трех уровней. На первичном или местном уровне находятся сельские товарные и обслуживающие кооперативы, кредитные кооперативы и промышленные обслуживающие кооперативы. Кооперативы первичного уровня создали себе, в соответствии с их производственными сферами, центральные кооперативы на региональном уровне. Эти центральные кооперативы создали центральные банки, а также центральные товарные и производственные кооперативы, которые действуют в интересах каждого отдельно взятого кооператива. Работа центральных и первичных кооперативов дополняется на региональном уровне специальными институтами. Центральные кооперативы в регионах создали соответствующие учреждения на федеральном уровне.

Во всех сферах германской кооперативной системы за последние 50 лет созданы объединения и союзы кооперативов. Благодаря этому расширились возможности рационализации, понижены затраты, а производительность кооперативов значительно повышена. Кооперативная группа народных банков Райффайзен с 30 миллионами клиентов представляет собой важный фактор в кредитном секторе Германии. В центре банковской группы находятся 1489 независимых в правовом и экономическом плане, действующих на местах под свою ответственность народных банков и банков Райффайзен с их 16 тысячами банков – самой густой банковской сетью в Европе. Эта децентрализованная структура очень тесно связана с отечественным рынком и позволяет вести гибкую деловую политику при оперативном принятии решений. Более 170 тысяч служащих работают

в настоящее время в народных банках и банках Райффайзен. Объем кредитов, выданных народными банками и банками Райффайзен, достиг размера 341 млрд. евро, из них сберегательных вкладов – 204 млрд. евро.

Задачей кооперативных банков на протяжении уже более ста лет является повышение доходов и оказание содействия в предпринимательской деятельности своих членов. Народные банки и банки Райффайзен работают с момента их основания на принципах партнерства и организовали несколько десятилетий назад специальные учреждения, с помощью которых они могут предложить своим клиентам полный сервис во всех сферах, касающихся денежных средств. Они создают для своих пайщиков непосредственный мост подхода к национальным и интернациональным средствам, капиталу и дивидендам, позволяют своим банкам-пайщикам компетентно и квалифицированно обслуживать своих клиентов.

Организация Райффайзен – это значительный сектор экономики Германии и крупный работодатель, особенно в сельской местности. Все большее значение придается обучению и повышению квалификации сотрудников кооперативов, поэтому союзы имеют образовательные учреждения в данной области на региональном уровне. Национальным кооперативным головным институтом является Академия Германских Кооперативов (ADG).

В Германском кооперативном союзе Райффайзен (DGRV) функционирует доминирующий аудиторский союз на федеральном уровне. Он предоставляет услуги региональным, специализированным аудиторским союзам, федеративным центрам, региональным центрам, а также специализированным банкам.

Особого внимания заслуживают международные отношения немецкой кооперативной организации. Всемирное распространение кооперативных идей началось ещё при жизни Фридриха Вильгельма Райффайзена и Германа Шульце-Делича. Германский кооперативный союз Райффайзен (DGRV) совместно с Федеративным министерством экономического сотрудничества (BMZ) ангажирует себя со своими проектами в кооперативной экономической взаимопомощи. Он информирует зарубежные организации о

положении в германских сельских и ремесленных кооперативных организациях и поддерживает тесные контакты с кооперативными организациями во всем мире.

Международная деятельность Германского кооперативного союза Райффайзен включает: поддержку немецких кооперативных предпринимательств в их деятельности за рубежом; открытие новых предприятий, поддержку связей, обмен информацией с кооперативными организациями других стран и международных кооперативных организаций. Международный союз Райффайзен (IRU) и Международный кооперативный альянс (IGB) проводят консультационные и опытно-конструкторские проекты (международная работа) по заданию или при совместной работе с различными федеральными министерствами (Министерство по сотрудничеству, Министерство финансов, Министерство для защиты потребителей, продовольствия и сельского хозяйства).

Международные программы Германского кооперативного союза Райффайзен отражают: содействие в создании кооперативных систем, кооперативов, их союзов и структурных объединений в финансовом секторе, промышленного и аграрного секторов; исходное положение на микро-, мезо- и макроуровнях; область интервенции, основные консультационные пункты. Институциональную основу системы кредитной кооперации составляют: кооперативное и банковское право, банковский контроль, кооперативные проверочные системы, обучение и повышение квалификации, организация и менеджмент в основных кооперативах (в особенности кредитных кооперативах), EDV, микрофинансы со слоями бедного населения, создание кооперативного предпринимательства.

Основным концептом DGRV для совместной работы в России является участие широкого круга населения в экономическом и социальном развитии, улучшении экономического и социального положения людей посредством создания новых структур; содействия и создания самостоятельных, предпринимательских кооперативов и других организаций самопомощи посредством консультаций при формировании правовых типовых условий (надзор, контроль); поддержки при создании кооперативной связывающей системы.

3. РОССИЙСКО-АМЕРИКАНСКАЯ ПРОГРАММА ФИНАНСОВОЙ ПОДДЕРЖКИ СЕЛЬСКОЙ КРЕДИТНОЙ КООПЕРАЦИИ

Российско-американская программа финансовой поддержки сельской кредитной кооперации действует с 1998 г. Цель программы – содействие развитию системы сельской кредитной кооперации в России путем предоставления сельским кредитным кооперативам прямых ссуд для выдачи займов своим членам. Задачи программы – создание в регионах надежного источника ссудного капитала, позволяющего сельскохозяйственным производителям финансировать текущую деятельность и повышать ее эффективность.

Управление программой осуществляется совместно российской и американской сторонами и возложено на следующие организации: от российской стороны - Фонд развития сельской кредитной кооперации (ФРСКК); от американской стороны – фирма ACDI/VOCA.

Средства для осуществления программы предоставлены США. В соответствии с Программой основная часть средств (80 %) предназначена для выдачи ссуд сельским кредитным кооперативам, предоставляется на развитие сельскохозяйственного производства, а остальная часть (20 %) – на переработку, хранение и реализацию сельскохозяйственной продукции.

Ссуды на развитие сельскохозяйственного производства выдаются на следующие цели: оплата годовых текущих расходов по фермерскому хозяйству; корма, семена, горючее, удобрения, пестициды, средства материально-технического обеспечения; приобретение скота или оборудования, но только в случае, если движение денежных средств обеспечивает погашение ссуды в течение одного года; на переработку, хранение или реализацию сельскохозяйственной продукции; оплату годовых текущих расходов предприятия; приобретение оборудования.

Для участия в Программе кооператив должен удовлетворять определенным условиям и выполнить ряд требований Программы. ACDI/VOCA является частной американской некоммерческой организацией.

функционирующей на контрактной основе с ЮСАИД. Она действует совместно с Департаментом сельского хозяйства США и другими организациями по оказанию технического содействия и иных видов помощи России странам СНГ и другим развивающимся странам мира. ACDI/VOCA назначена представителем правительства США для осуществления управления и наблюдения за использованием средств, переадресованных в пользу ФРСКК. Глава представительства ACDI/VOCA – директор представительства ACDI/VOCA в Российской Федерации несет полную ответственность за реализацию донорских программ в России.

Условия, которым должен удовлетворить сельский кредитный кооператив для участия в Программе: сельский кредитный кооператив должен быть зарегистрирован; срок деятельности кооператива с момента регистрации должен составлять не менее 6 месяцев; в состав кооператива должно входить не менее 10 членов; паевой капитал должен составлять не менее 5 тыс. долларов США в рублевом эквиваленте; кредитный кооператив не должен иметь задолженности.

Решение о выделении (или отказе в выдаче) ссуды сельскому кредитному кооперативу принимает наблюдательный совет Программы на основании представленных документов и результатов обследования кооператива специалистами ФРСКК. Руководство по Российско-американской программе финансовой поддержки СКК содержит инструкции по стандартным процедурам и полномочиям, касающимся распределения средств смешанной российско-американской комиссии по агробизнесу и сельскому развитию, переадресованных в пользу Российско-американской программы поддержки сельской кредитной кооперации.

ФРСКК через сельские кредитные кооперативы осуществляет финансирование на возвратной и платной основе частных сельских товаропроизводителей – пайщиков кредитных кооперативов, обеспечивая их необходимыми средствами для развития производства, покупки кормов, семян, горючего, удобрений, пестицидов, техники, скота и оборудования.

В последние годы в своей деятельности ФРСКК уделяет большое внимание поддержке региональных систем, которые являются важнейшими звеньями многоуровневой системы сельской кредитной кооперации. Помимо

финансовой деятельности Фонд ведет большую научно-методическую, информационную работу, осуществляет обучение и подготовку кадров для системы сельской кредитной кооперации, проводя конференции, круглые столы и другие мероприятия всероссийского и международного масштабов.

В настоящее время при содействии Союза сельских кредитных кооперативов и Фонда развития сельской кредитной кооперации сформирована трехуровневая система сельской кредитной кооперации.

4. ПРОГРАММА TESIS

TESIS – это программа, разработанная Европейским Союзом для новых независимых государств в целях содействия развитию гармоничных и прочных экономических связей между Европейским Союзом и странами-партнерами. TESIS идет к этой цели путем предоставления субсидий для передачи ноу-хау, оказывая поддержку процессу перехода к рыночной экономике и демократическому обществу. Он тесно взаимодействует со странами-партнерами: передает ноу-хау, которым располагают государственные и частные организации самого широкого круга по форме оказания консультативного содействия в осуществлении профессиональной подготовки, создания правовой и нормативной базы, международных сетевых структур, пилотных (экспериментальных) проектов, установления партнерских отношений, создания новых и реорганизации действующих институтов. TESIS содействует развитию связей и прочных отношений между организациями в странах-партнерах и Европейским Союзом с целью расширения понимания демократии и социально-экономической системы, ориентированной на рынок.

ВЫВОД

Исполнители Международных проектов, получив полномочия на их реализацию, вместе с российскими коллегами совместными усилиями с большой ответственностью выполняют задачу возрождения кредитной кооперации, которая с каждым годом все увереннее заполняет свою нишу на рынке финансовых услуг.

Литература

- [1] Козенко Ю.А. Особенности развития сельскохозяйственной кредитной кооперации в странах дальнего и ближнего зарубежья // Финансы. Деньги. Инвестиции. №1/2010 (33), с. 7 - 11.
- [2] Козенко З.Н., Минифаева Ю.Е., Норов А.В. (2008): Региональные особенности создания и функционирования кредитной кооперации: теория, опыт, перспективы: Волгоград, 229 с.

МЕЂУНАРОДНИ ПРОЈЕКТИ ЗА ФОРМИРАЊЕ И РАЗВОЈ СИСТЕМА КРЕДИТНЕ КООПЕРАЦИЈЕ У РУСИЈИ

Козенко Н. Зинаида, Попова А. Светлана, Савина Александра

Апстракт: Велики утицај на стварање, функционисање и развој система кредитне кооперације у Русији испунили су међународни пројекти. За реализацију пилот пројекта заснивања мреже кредитних задруга била је одабрана Волгоградска област, чије су локалне власти изразиле своју сагласност да подрже развој кредитне кооперације и створе систем који би у будућности био у стању да обезбеди услове за економски успон тог региона. Међународни кредитни савези су отпочели свој рад у веома тешким условима, у неповољним околностима као што је крах руских финансијских пирамида. Главна потешкоћа је била убедити људе у то да у кредитној кооперацији сви људи заједно треба да контролишу рад тог система, како би се повратило поверење у финансијске институције. У данашње време, лидери кредитног покрета Русије свугде се доживљавају као партнери међународних пројеката. То је доказ да се покрет кредитних савеза ослања на људе који су започели изградњу тог система и постали професионалци највишег ранга и који су у стању да успоставе тај сектор као нераскидивни део финансијског система Руске Федерације.

Кључне речи: кредитна кооперација, међународни пројекти, Друштво Међународног Развоја "Дежарден" (Канада), Немачки Задружни Савез "Raiffeisen", Руско-амерички програм за финансијску подршку сеоске кредитне кооперације, Програм TESIS.

КОНЦЕПТУАЛНЕ ОСНОВЕ И ОПИТ МИКРОФИНАНСОВОЈ ДЕЈТЕЛНОСТИ ЗАРУБЕЖНОЈ СЕЛСКОЈ КРЕДИТНОЈ КООПЕРАЦИЈИ

Козенко А. Юрий¹

Резюме: Рассматриваются концептуальные основы и финансовые особенности, возникшие в процессе зарождения и развития сельскохозяйственной кредитной кооперации. Излагаются основные отличия принципов формирования кредитных кооперативов в Европе, США и странах Латинской Америки. Анализируются потребности развития сельской кредитной кооперации в современной России.

Ключевые слова: кредитная кооперация, принципы формирования, финансовые особенности, Россия

1. ВВЕДЕНИЕ

Развитие кредитной кооперации как одной из форм финансовой деятельности в каждой конкретной стране имеет свою специфику и отличительные особенности. Использование особенностей кредитной кооперации в значительной мере можно объяснить успехи и недочеты её развития в различных странах в отдельные исторические периоды. Отношения кооперации показали свою исключительную жизнеспособность в различных кризисных ситуациях. Этот блок финансовых антикризисных отношений способен и дальше радикально укреплять продовольственную безопасность страны и способствовать общему развитию

¹ Козенко А. Юрий, Волгоградская государственная сельскохозяйственная академия 400002, г. Волгоград, пр-кт Университетский, д. 26., Россия; vgsxa@avtlg.ru, www.vgsha.ru.

сельскохозяйственного производства в масштабах национальной экономики. Международный опыт развития сельской кредитной кооперации, приоритеты исследований в этой области, на наш взгляд, обогащают возможности ускорения темпов экономического развития и обеспечения единения противоположностей: конкурентной борьбы и взаимопомощи в международном масштабе.

2. ФИНАНСОВЫЕ ОСОБЕННОСТИ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННОЙ КРЕДИТНОЙ КООПЕРАЦИИ В ГЕРМАНИИ

В Германии, начиная с середины девятнадцатого века, сельскохозяйственная кредитная кооперация сразу после своего возникновения получила развитие преимущественно в форме кредитных кооперативов. Первые кредитные отношения возникли в среде народных масс стихийно, при отсутствии сформированного к этому времени правового поля. Первый кредитный кооператив в Германии был образован в 1850 году Германом Шульце в городе Деличе. Подобные кооперативы получили в последующем широкое распространение.

Необходимо подчеркнуть одно немаловажное обстоятельство: первые кредитные кооперативы, на наш взгляд, следует рассматривать в качестве классических, имеющих принципиальное отличие от тех, которые будут создаваться позднее в различных странах Западной Европы, Латинской Америки и странах Азиатско-Тихоокеанского региона. Зарождающиеся экономические отношения, лежащие в их основе, возникали без всякого давления и принуждения со стороны властей разного уровня. Относительная свобода от своеобразного диктата государства определила подлинный демократический дух кооперативного движения, подходы и методы, которые сформировали важнейшие особенности кооперативного движения и прежде всего свободное волеизъявление в принятии исходных договоренностей, которые легли в основу зарождения нового экономического явления.

Более позднее создания кооперативов имело в своей основе ориентацию на достижения первых в истории кооперативов. Опираясь на эти достижения, представители властей в различных странах проводили попытки помочь

своим аграриям централизованными методами. Несмотря на общую положительную направленность этих усилий, сам независимый дух кооперативного движения в значительной степени был утрачен. Выдавая централизованным путем финансовые ресурсы, государство обрело некую дополнительную управляемость аграрным сектором экономики, что положительно сказалось на росте экономической мощи государства. Попытка ухода от излишней опеки со стороны государства в реальности превратилась в возросший контроль с его стороны.

С середины пятидесятих годов девятнадцатого века в Германии получают широкое развитие сельские кредитные кооперативы, образованные Ф.В. Райффайзенем. В 1876 году в целях объединения деятельности разрозненных кредитных кооперативов в общенациональное движение был создан Рейнский банк сельского кредита.

Переломным моментом развития кооперативного движения в Германии, по нашему мнению, следует считать 1889 год, когда был принят закон о кооперации, который обязывал кооперативы проходить аудиторские проверки в обязательном порядке. До принятия закона кооперативные союзы вели аудиторские проверки на добровольной основе. Официальная власть впервые проявила интерес к кооперативному движению не как к наиболее эффективному способу ведения мелкого аграрного производства, а как к самостоятельно возникшему дополнительному источнику доходов государства. Первые успехи кооперативного движения сразу же привели к возникновению у государства желания осуществлять более жесткий контроль за финансовыми ресурсами новых, эффективных экономических структур, которые базировались на развитии неизвестных прежде финансовых отношений.

В этот исторический период в недрах первых классических кооперативов вызревает и получает дальнейшее развитие идея о наращивании влияния на власть по отставанию своих законных прав и основных свобод путем объединения первичных кооперативов в союзы.

В 1972 году была создана единая кооперативная организация с головным союзом и тремя федеральными союзами. С этого времени Федеральным Союзом Германских народных банков и Банков Райффайзен начинает специализироваться на работе с кредитными кооперативами. Германский

Союз Райффайзен начал централизованно заниматься сельскими товарными и обслуживающими кооперативами, включая профильные кредитные кооперативы.

Вместе с тенденцией создания общегосударственных объединений кредитных кооперативов в общенациональных масштабах проявляет себя и тенденция к объединению разрозненных кооперативов в союзы на региональном уровне. Последующий ход событий подтвердил правильность этого положения и система управления сельскохозяйственными кредитными кооперативами в двадцатом веке была сформирована окончательно. К настоящему времени в Германии сформировано 11 региональных союзов, которые занимаются поддержкой деятельности вступивших в них кооперативов в области права, налогов и экономики предприятий. Кроме этого они занимаются проверкой деятельности кооперативов и предлагают им ряд услуг в качестве консалтингового предприятия. Наибольшее значение придается обучению и повышению квалификации сотрудников кооперативов. Союзы имеют собственные образовательные учреждения на региональном уровне. Главным национальным кооперативным институтом является Академия Немецких Кооперативов.

Следующей сферой, которую по праву осваивает кооперативное движение, опирающееся на широкую интеграцию производственных процессов, является международная деятельность. Федеральный Союз Райффайзен традиционно проводит активную деятельность в сфере международного сотрудничества. В 1968 году в городе Нойвиде по случаю 150-летней годовщины со дня рождения Ф.В. Райффайзена был образован Международный Союз Райффайзена. Он стал структурой, действующей параллельно с Всемирным Советом кредитных союзов.

Созданием Международного Союза Райффайзена усилено влияние европейского кооперативного движения на развитие кредитной кооперации в международном масштабе. Одной из самых важных задач Союза является содействие становлению кооперативных организаций в духе идей Райффайзена в развивающихся странах. В настоящее время движение Райффайзена охватывает порядка 900 тысяч кооперативов с числом пайщиков около 580 млн. человек, которые работают примерно в 100 странах мира.

Опыт деятельности системы кредитной кооперации Германии несет созидательный потенциал, используя основоположные принципы немецкой сельскохозяйственной кредитной кооперации, защищая от стратегических ошибок ряд стран Европы, Азии и Латинской Америки.

В качестве наиболее иллюстративного примера подобных процессов следует рассмотреть опыт сельскохозяйственной кредитной кооперации во Франции.

2. ФРАНЦУЗСКИЙ ОПЫТ СОЗДАНИЯ И ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННОЙ КРЕДИТНОЙ КООПЕРАЦИИ

Во Франции первые кредитные кооперативы начали создаваться в шестидесятые годы девятнадцатого столетия. К этому моменту в соседней Германии уже имелись первые положительные результаты деятельности кредитных кооперативов, шла интенсивная подготовка к формированию на государственном уровне правового поля кредитной кооперации.

По времени принятия первого правового акта Франция несколько опередила Германию, однако это обстоятельство не может означать приоритетности в развитии всей системы сельскохозяйственной кредитной кооперации. Дело в том, что этап первоначального стихийного зарождения кредитной кооперации в Германии уже заканчивался, положительный опыт ее развития имелся и активно обсуждался. Именно эти обстоятельства, на наш взгляд, и послужили своеобразным толчком к действиям представителей законодательных органов Франции. В результате этого, в 1884 году был принят специальный закон о создании системы "Креди Агриколь". Положения этого основополагающего документа стали законодательной базой функционирования кредитных кооперативов.

В 1920 году в министерстве сельского хозяйства Франции была образована Национальная касса "Креди Агриколь", которая осуществляла государственное финансирование кредитных кооперативов, играла роль распределителя льготных государственных кредитов среди сельских предпринимателей. В 1960 году "Креди Агриколь" выкупила у государства его долю в основном капитале и освободилась от статуса правительственного учреждения, продолжая получать от государства льготные кредиты. Следует отметить, что став самостоятельной структурой компания не приблизилась

по выполняемым функциям к независимым кредитным союзам, а осталась одной из структур крупного национального бизнеса со своими целями и задачами весьма далекими от нужд и чаяний рядовых участников национального кооперативного движения.

В 1968 году право членства в "Креди Агриколь" вместе с сельскохозяйственными товаропроизводителями получили и другие категории предпринимателей и населения. В 1988 году по декрету президента Франции государственное субсидирование было прекращено. "Креди Агриколь" получила статус акционерного общества. Продолжая специализацию на сельскохозяйственном производстве, с середины семидесятых годов двадцатого века кроме кредитования сельского хозяйства "Креди Агриколь" стала предоставлять кредиты мелким и средним предприятиям промышленности и торговли. В настоящее время корреспондентские связи "Креди Агриколь" налажены с более чем 800 банками из 140 стран мира.

Помимо "Креди Агриколь" в систему кооперативного сельского кредита во Франции входит Национальная федерация сельскохозяйственной взаимопомощи, являющаяся членом Национальной конфедерации взаимопомощи и сельскохозяйственной кооперации. Эта федерация была создана в 1946 году независимыми кредитными кооперативами, вышедшими из "Креди Агриколь" в знак протеста против ее тесных связей с государственной кредитной системой.

Таким образом, главной отличительной особенностью формирования кредитных кооперативов во Франции явилось то, что государство с самого начала взяло на себя руководящую и организующую роль. Кроме этого первоначально была сформирована законодательная база государства, а только затем был дан старт развитию сельскохозяйственной кредитной кооперации в масштабах всей страны. Это обстоятельство формирует основное отличие развития французского кооперативного движения от немецкого. В немецком подходе на первом плане стоит самостоятельность и стихийность в процессе зарождения первых кооперативов. Отмечается полное отсутствие правового поля. В противоположность этому во французском подходе, наоборот, присутствует первоначальное формирование правовых основ и наблюдается полное отсутствие элемента стихийности в создании первых кредитных кооперативов.

Характерной особенностью указанного подхода является насаждение кредитной кооперации сверху, что и является, на наш взгляд, той исторической ошибкой, которая затем будет неоднократно повторена правительствами других стран. Это обстоятельство в дальнейшем приведет не только к расколу мирового кооперативного движения, но и к теоретическому расхождению различных принципов, лежащих в основе сельскохозяйственной кредитной кооперации.

Как видно из приведенных примеров исторического единства в развитии мирового кооперативного движения не существует. Налицо возникновение и обострение внутренних противоречий и в системе сельскохозяйственной кредитной кооперации. Эти противоречия и конфликты международных интересов в управлении международным кооперативным движением, на наш взгляд, нельзя объяснить национальными особенностями кредитной кооперации. Именно проявление различных теоретических предпосылок ее зарождения и развития, различные интересы, лежащие в основе зарождения конкретных кооперативных объединений выходят на поверхность экономической действительности в качестве исходных факторов, которые в ходе развития обнаруживают свою противоречивость с общими тенденциями развития национальной экономики, тенденциями в мировом разделении труда и мировой конкуренции по завоеванию рынков сбыта сельскохозяйственной продукции.

Признавая справедливость этого положения, следует отметить и несомненно положительные моменты, которые присутствуют в общем процессе развития кредитной кооперации в разных странах независимо от соблюдения или несоблюдения первоначальных принципов ее формирования.

3. ФИНАНСОВЫЕ ОСОБЕННОСТИ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННОЙ КРЕДИТНОЙ КООПЕРАЦИИ В ЕВРОПЕ, АМЕРИКЕ И СТРАНАХ АЗИАТСКО-ТИХООКЕАНСКОГО РЕГИОНА

В Голландии первые кооперативные фермерские банки были созданы в конце девятнадцатого века по образцу немецких Райффайзен-банков. В начале двадцатого столетия консолидация местных кооперативных банков привела к образованию двух банков, а в 1972 году в результате их слияния –

к учреждению центрального Рабобанка, который стал основой единой финансовой структуры, включающей все местные фермерские кооперативные банки Нидерландов.

В Ирландии кредитная кооперация зародилось в 1958 году. Первоначально были созданы три кооператива, объединившие порядка 200 пайщиков. Движение быстро развивалось, и в 1988 году в стране была создана Ирландская Лига кредитных союзов, в которой насчитывалось 536 кооперативов с более чем 2 млн. пайщиков. Приоритетами ирландской кредитной кооперации являются благотворительная деятельность и забота о подрастающем поколении.

Значительное развитие получила сельская кредитная кооперация в Скандинавских странах. Сельские кредитные кооперативы, возникшие в Швеции еще в середине тридцатых годов девятнадцатого века, в 1861 году были объединены в Шведский ипотечный банк для обеспечения кредитной деятельности входящих в него кооперативов. Почти вся производимая фермерами товарная продукция собирается, перерабатывается, транспортируется, хранится и реализуется через кооперативы, которым также полностью принадлежит производство химических удобрений, 75% мощностей пищевой промышленности и значительная часть производства муки. В отношении кооперации вовлечена переработка и сбыт всего молока и 80% мяса. В последние годы наиболее быстро развивается кредитная кооперация. Членами кредитных кооперативов, объединенных в Союз кредитных кооперативов, являются все фермерские хозяйства страны.

Финансовое обеспечение деятельности фермерских хозяйств в Швеции осуществляет Федерация шведских кооперативных банков. Создана компания "Commercial Banking Company", имеющая 388 отделений на территории страны. Главная цель компании – обслуживание фермерских кооперативов и хозяйств. Основной вид услуг, который они оказывают более 80 тыс. клиентов (более 81% фермерских хозяйств), – краткосрочное кредитование. Долгосрочное кредитование фермеров осуществляет дочерняя банковская компания "Agro Jordbrucks Kredit AB". Особенностью шведской кредитной кооперативной системы является непосредственное участие "Commercial Banking Company" в качестве владельца акций ряда крупнейших перерабатывающих компаний.

В кредитной кооперации Дании более 200 филиалов кооперативного банка сгруппированы в 54 географических секторах, которые контролируются управленческими советами, укомплектованными пайщиками с мест. На ежегодных общих собраниях филиалов банка не только решаются традиционные вопросы (рассмотрение и утверждение отчетов за минувший год, выборы состава руководящих органов), но и выбираются делегаты на общее собрание головной организации. Они формируют комитет представителей, который из своего состава выбирает членов в наблюдательный совет банка. Другие четыре члена избираются сотрудниками банка, один назначается правительством. Сформированный наблюдательный совет назначает членов правления банка.

В Финляндии кредитная кооперативная система представлена банковской группой "Okobank" с развитой филиальной сетью из 1224 контор, охватывающей всю страну. По общей сумме вкладов "Okobank" занимает второе место среди коммерческих банков в стране. На его долю приходится 60% общего объема кредитования сельского хозяйства.

Первые союзы кредитных кооперативов в США были созданы относительно недавно, однако сама финансовая мощь государства и накопленный к этому моменту всемирный опыт развития кредитной кооперации практически сразу же явились побудительным мотивом к наращиванию роли американского капитала в процессах управления кооперативным движением во всемирных масштабах. Первый кредитный кооператив в США был основан в 1909 году в Манчестере (штат Нью-Хэмпшир). В 1930 году число кредитных союзов в стране составило 1,1 тыс., действовали они в большей части штатов США. Пик создания кредитных союзов пришелся на кризисный для США период семидесятых годов двадцатого века. К этому времени сложились система государственного регулирования кредитных союзов и механизм обязательного страхования вкладов пайщиков. Отличительной финансовой особенностью сельскохозяйственной кредитной кооперации в США является то, что кредитные союзы выдают займы своим членам, как правило, только за счет их же сбережений.

Кредитные союзы в США стали популярными не только благодаря своей прозрачности, подконтрольности и управляемости со стороны пайщиков, но

и за счет упрощенного порядка получения займов. Деньги передаются заемщику, как правило, в день его обращения, с чем не может конкурировать любая другая кредитная организация. Помимо ссудно-сберегательных операций кредитные союзы США в интересах своих членов осуществляют безакцептное списание средств со счетов членов в оплату товаров и услуг, предоставляют гарантии по обязательствам пайщика перед третьими лицами и оказывают агентские услуги по договорам страхования. Многие кредитные союзы расширили консультационные услуги своим членам по вопросам финансового и налогового планирования. Теперь они обслуживают клиентов в режиме "automatic banking", т.е. совершают расчетно-кассовые операции (оплата счетов, внесение взносов в погашение займа, внесение паев и срочных вкладов) по поручению клиента в автоматическом режиме с домашнего телефона.

Кредитные союзы в США формируют корпоративные кредитные союзы, объединенные в Центральный кредитный союз (US Central Credit Union), который входит во Всемирный Совет Кредитных Союзов. Лиги кредитных союзов существуют в каждом штате.

В 1970 году решением конгресса США в целях государственного регулирования деятельности кредитных союзов было создано независимое агентство – Национальное управление кредитных союзов. Им руководит совет управляющих, состоящий из трех человек, назначаемых президентом США и утверждаемых Сенатом. Это агентство наряду с осуществлением функции регистрации вновь возникающих союзов и их объединений собирает отчетность о финансовом состоянии и методах управления кредитными союзами, оказывает методическую, финансовую и организационную поддержку региональным и федеральным кредитным союзам. Регулирование деятельности кредитных союзов осуществляется в виде рекомендаций. Кредитным союзам предписывается поддерживать определенное соотношение собственных и заемных средств, а также собственных средств и активов.

Роль государственного регулирования на стадии создания и текущего функционирования кредитной системы сельскохозяйственных товаропроизводителей в США выполняет Администрация фермерского кредита (Farm Credit Administration). Во главе системы стоит Ассоциация

фермерского кредита (Farm Credit Association – FCA), которая представляет собой независимые федеральные агентства, ответственные за регулирование и контроль деятельности банков, ассоциаций и других организаций, составляющих систему фермерских кредитов, включая федеральную корпорацию сельскохозяйственного ипотечного кредита. FCA была организована в соответствии с указом президента Ф. Рузвельта в 1933 году. Её современные полномочия определены актом о фермерском кредите от 1971 года. Надзор за деятельностью FCA осуществляется комитетом по сельскому и лесному хозяйству и продовольствию Сената США.

Государственная поддержка фермеров способствует сохранению финансовой стабильности в аграрном секторе. Доля поступления из федерального бюджета в чистом доходе фермеров выросла с 13% в 1996 году до 49% в 2000 году. Однако необходимо учесть и то обстоятельство, что экономика США на протяжении длительной истории не испытывала серьезных потрясений, на территории государства не произошло военных столкновений, которые, как правило, вызывают активизацию развития кооперативного движения.

В относительно стабильных условиях развития аграрного сектора экономики фермерам США наряду с использованием бюджетных средств на развитие собственного производства удалось отстоять и некую независимость исходных принципов кредитной кооперации. Система фермерского кредитования в США имеет стройный характер и функционирует автономно от коммерческих банков. Процесс концентрации и централизации кредитных кооперативов и союзов позволяет повысить эффективность их деятельности в системе кредитования фермеров и производственных сельскохозяйственных кооперативов.

Необходимо особо отметить, что теоретические основы кредитной кооперации в Канаде более приближены к первоначальным идеям немецких основоположников кредитной кооперации. Это обстоятельство несколько отличает кредитную кооперацию, развивающуюся в Канаде, от кредитной кооперации в США. Дело в том, что в Канаде созданием кредитной кооперации занимался А. Дежарден, которого также можно отнести к основоположникам развития кредитной кооперации. В своей деятельности он руководствовался достижениями европейской кредитной кооперации.

в результате чего у него имелась возможность обойти негативные моменты, которые проявились к этому моменту времени в европейских странах.

В 1900 году А. Дежардэн создал первую кассу взаимопомощи в пригороде Квебека – Леви. Кредитные кооперативы Дежардэна впоследствии получили значительное развитие в Канаде. В 2000 году движение Дежардэн являлось ведущим финансовым институтом Квебека, оказывающим услуги более чем 100% населения. В настоящее время движение Дежардэн является крупнейшей международной организацией кредитной кооперации. В 1970 году в движении народных касс Дежардэн был сформирован отдел, занимающийся международными проектами и помощью другим странам в формировании и развитии национальных движений кредитных кооперативов. В 2000 году Общество Международного развития Дежардэн осуществляло свою деятельность в 25 странах, а с 1994 года оно ведет работу в России.

Наряду с кредитованием сельскохозяйственных товаропроизводителей сберегательными кассами Дежардэн в Канаде эффективно работают и другие кооперативные и государственные кредитные системы. До 1920 года федеральное правительство Канады содействовало становлению фермерских хозяйств, выделяя кредиты на покупку земли, инвентаря, скота, семян. В 1929 году было создано специальное Федеральное управление по сельскохозяйственным кредитам. Оно занялось выделением кредитов под залог земли и имущества. Кредиты в основном использовались на приобретение машин, удобрений, мелиорацию земель и на текущие расходы.

За долгие годы существования кредитной кооперации в Канаде накоплен большой опыт по эффективному кредитованию фермеров. В настоящее время в Федеральной сельскохозяйственной корпорации Канады действует 1010 локальных кредитных союзов и 1480 кооперативных кредитных касс народной взаимопомощи. Число фермеров, пользующихся кредитами корпорации, увеличивается из года в год. Максимальный размер кредита для одного хозяйства со сроком погашения до 25 лет может достигать 500 тыс. долл. при условии, что 75% стоимости земли, строений и имущества фермера составляет эту же сумму. Примерно 10 – 15% от числа фермеров, подавших заявки на кредитование, получают отказ по следующим причинам: переход

возраста фермера за 46 лет (возрастное ограничение введено в связи с дополнительной гарантией возврата заемных средств); плохие показатели хозяйственной деятельности за последние пять лет; отсутствие страхования жизни фермера; низкий уровень профессиональной подготовки.

Ежегодно около 400 – 500 фермеров из-за неуплаты долгов теряют право собственности на землю, другую недвижимость и имущество. В результате этого Федеральная сельскохозяйственная корпорация Канады становится временным собственником земли, недвижимости и иного имущества. В соответствии с законом о кредитах корпорация обязана в течение 5 лет найти способы реализации фермерских хозяйств, возмещения полученных кредитов и расходов, связанных с ведением обанкротившихся предприятий. С этой целью сформировано 10 региональных отделов и 89 контор, в которых работает порядка 770 инспекторов и клерков.

Банковский характер деятельности корпорации при наличии правительственной гарантии привлекает не только канадских, но и иностранных инвесторов. С учетом созданного потенциала корпорации прекращено ее субсидирование из бюджета государства и она трансформирована в автономную акционерную сельскохозяйственную кредитную корпорацию. Эта корпорация может занимать деньги любым способом, включая выпуск и продажу облигаций, сертификатов и других ценных бумаг, являющихся долговыми обязательствами корпорации.

Отличительными финансовыми особенностями сельскохозяйственной кредитной кооперативной деятельности в странах *Латинской Америки* является практически полное распространение принципа их создания по инициативе государства. Данное обстоятельство в значительной степени отдаляет сущность и содержание кооперативной деятельности в рассматриваемых странах от европейского кооперативного движения. Если экономическую основу первых кредитных кооперативов Европы составляли личные сбережения граждан, то в странах Латинской Америки это были средства государства, которые использовались под контролем государственных служащих в качестве кредитных ресурсов. Подобная тенденция использования кредитных кооперативов и их союзов для распределения льготных кредитов, выделяемых правительством страны на развитие сельскохозяйственного производства, наблюдаемая в странах

Латинской Америки в большей мере соотносится с тем подходом, который был применен во Франции. Во многих латиноамериканских странах законы о кооперации были провозглашены раньше, чем этот процесс начался в реальности. В целом же на протяжении всего периода после второй мировой войны для латиноамериканских стран была характерна тенденция роста кредитного кооперативного сектора. В то же время латиноамериканские системы кредитной кооперации являются весьма разными по уровню экономического развития, имеют специфические особенности, национальные черты и традиции. Например, в Аргентине, Перу и Колумбии на один кооператив в среднем приходится от 700 до 2200 членов. В кооперативный сектор здесь вовлечена огромная масса населения из числа мелких и средних товаропроизводителей.

В последние годы больших успехов в увеличении производства сельскохозяйственной продукции добилась *Индия*. Достигнув уровня, способного полностью обеспечить внутренние потребности, страна начала экспорт сельскохозяйственной продукции, в том числе пшеницы, риса, овощей, фруктов и молочных продуктов. Важная роль в экспорте сельскохозяйственной продукции принадлежит кооперативам. Кооперативное движение в Индии началось в 1904 году. Его основой стало принятие соответствующего государственного акта. Интенсивное развитие кооперативного движения в Индии наблюдалось в начале пятидесятых годов двадцатого века. Практически 45% сельскохозяйственных кредитов выдается через кооперативы. Доля кооперативов в производстве сахара составляет около 60%, хлопковой пряжи – 12%, тканей – 17%, молока – более 50%.

Параллельно в Индии работает кооперативно-кредитная сеть, выдающая на развитие сельского хозяйства только долгосрочные кредиты. Она представлена 20 кооперативными банками сельскохозяйственного развития в штатах и 2841 земельным банком на районном уровне. Членами этой кооперативной структуры является около 65% сельского населения страны. Получая от Национального банка для сельского хозяйства и сельскохозяйственного развития кредиты, кооперативы не только оказывают финансовую помощь фермерам, но и осуществляют меры по улучшению торговли и деятельности своих членов. Кооперативы ослабляют зависимость крестьян от частных ростовщиков.

Особый интерес представляет финансирование мелкого предпринимательства в целях обеспечения занятости сельского населения. Так, женщинам в сельской местности кооперативы выдают стартовый кредит в сумме 500 рупий. Упрощенная система получения этого кредита позволяет быстрее адаптироваться женщинам в приобретении материалов и бытовой техники для домашнего труда. В сельской местности кооперативы участвуют в распределении ряда продуктов питания, выделяемых государством для маломощных слоев населения. Это свидетельствует о том, что кооперативы все больше вовлекаются в решение социальных программ.

В 1984 году правительством Индии было принято постановление о развитии межштатных кооперативных обществ. Развивая кооперативы как по горизонтали, так и по вертикали, индийское правительство оказывает им финансовую помощь и моральную поддержку с тем, чтобы они полностью взяли под свою ответственность производство, научные исследования, мероприятия по внедрению инновационных проектов, создание инфраструктуры и имели для этого соответствующую материально-техническую базу.

Если в Европе кооперативы создавались эволюционным путем и были практически независимы от правительства, то в Индии кооперативы создавались главным образом правительством для реализации намеченных целей, для распределения кредитов по более низким, чем у ростовщиков, процентам. Кроме этого, целью создания кооперативов в Индии была борьба с уходящими в прошлое ростовщическими и кастовыми традициями. В управлении всех индийских кооперативов большую роль играют представители правительственных организаций. В настоящее время финансовая политика в области развития кооперативов пересматривается в направлении предоставления автономности при большей ответственности, что чрезвычайно важно в решении задач национального развития Индии.

В *Японии* система кредитной кооперации получила наибольшее развитие. Многие кооперативы создавались под руководством государственных чиновников. В 1900 году был принят закон о кооперативах, основой которого стал немецкий закон 1889 года. В 1906 году кредитным кооперативам было

разрешено совмещать кредитные операции с другими видами деятельности. Кооперативы находились под жестким административным контролем. В Японии за сельскохозяйственными кооперативами традиционно сохраняется численное преимущество среди прочих кооперативных организаций. Отношения по кооперации охватывают практически все сельское население, играют ведущую роль в сбыте сельскохозяйственной продукции и снабжении сельского хозяйства средствами производства.

Составными частями комплексной японской фермерской экономики являются четыре типа услуг: кредитование, маркетинг, поставка и использование средств производства. Многоцелевые кооперативы объединили эти функции, такой подход стал отличительной чертой движения в развитии сельскохозяйственных кооперативов Японии.

Женщины в Японии заботятся не только о ведении домашнего хозяйства и состоянии семейного бюджета, но и принимают самое активное участие непосредственно в управлении фермерским хозяйством. Они организуют женские ассоциации сельскохозяйственных кооперативов с целью улучшения медицинского обслуживания, повышения жизненного уровня. В настоящее время 2,2 млн. женщин являются членами свыше 3 тыс. женских ассоциаций Японии. Женские ассоциации высказывают свои взгляды по вопросу работы кооперативов, а члены совета директоров обязаны принимать все меры, чтобы в своих решениях учесть мнения женщин.

Все более активную роль в сфере предпринимательской деятельности, в том числе и в области модернизации методов ведения фермерского хозяйства играют молодежные ассоциации сельскохозяйственных кооперативов. Молодежные ассоциации ориентируют своих членов на сотрудничество и оказание поддержки сельскохозяйственным кооперативам, поощряют выдвижение новых идей и стремление молодежи к модернизации аграрного производства и развитию сельских населенных пунктов. Основной упор делается на проблемы потребления, медицинского обслуживания, культуры и отдыха.

В сельскохозяйственных кооперативах имеются консультанты по вопросам повышения жизненного уровня. Значительная часть кооперативных

кредитов выдается на льготных условиях при финансовой поддержке государства. Первичные кооперативы, одну половину которых составляют многоцелевые кооперативы с кредитными функциями, а другую специализированные кооперативы, напрямую связаны с фермерами и действуют как сберегательные и заемные институты. Центральный союз сельскохозяйственных кооперативов проводит общенациональные конференции и подает петиции в парламент и правительство, демонстрируя единство сельскохозяйственных кооперативов и выражая их интересы.

Системно, с учетом международного опыта, решаются вопросы взаимодействия организаций самокредитования с банковской системой в Китайской Народной Республике. В Китае изменения в кредитной кооперации наметились в середине 80-х годов двадцатого века в контексте реформирования аграрной экономики. В середине 90-х годов Сельскохозяйственный банк Китая был преобразован в коммерческий банк, а входящие в его состав кредитные кооперативы получили статус независимых кредитных организаций. Их функционирование базируется на общих кооперативных принципах и должно быть ориентировано на кредитование сельскохозяйственного производства. При значительной степени государственного контроля сеть сельскохозяйственных кредитных кооперативов Китая трансформируется в подлинно кооперативные кредитные структуры. Они охватывают свыше половины китайских крестьян, предоставляют 60% всех кредитов на сельскохозяйственное производство, в том числе свыше 70% ссуд фермерским хозяйствам.

Успешно развивается кредитная кооперация в Южной Корее, где кредитные кооперативы имеются почти в каждой деревне. Первичные кооперативы в Южной Корее объединены в систему, во главе которой стоит их общенациональная организация, а на промежуточном уровне функционируют региональные отделения сельской кредитной кооперации. Более 80% фермеров являются членами первичных кооперативов, насчитывающих в среднем 1200 членов. На начальных этапах развития сельской кредитной кооперации в Южной Корее государство поддерживало их материально из средств госбюджета. Около половины фондов сельской кредитной кооперации составляли государственные средства. Постепенно

государство стало снижать бюджетную поддержку, она могла работать самостоятельно, базирясь на вкладах населения.

ВЫВОД

В рассмотренных странах в основном присутствует симбиоз рассмотренных подходов. Если опыт развития кредитной кооперации в Канаде более приближен к немецкому подходу, то в отношении других стран можно говорить о той или иной степени смешения немецкого и французского подходов. Наряду с положительными моментами координации деятельности с правительственными учреждениями по вопросам обеспечения различного рода кредитных союзов специально обученными и подготовленными специалистами, а также вовлечения в экономический оборот временно свободных финансовых ресурсов государства, следует отметить и то обстоятельство, что сельскохозяйственная кредитная кооперация все больше становится составной частью государственной финансовой системы.

В свою очередь, это обстоятельство вызывает некоторые опасения. Изначально кредитная кооперация была призвана стабилизировать последствия возможного обрушения финансовой, денежной и кредитных систем государства. Ее целью была максимальная защита от всевозможных кризисов рядовых кооператоров, а также наиболее уязвимых мелких производственных предприятий. В результате значительной потери своей автономности и срастания с государственной властью нынешняя система кооперативных отношений приобретает в качестве своего внутреннего противоречия опасность подвергнуться жесточайшему экономическому кризису вместе со всей остальной экономической системой государства.

Если подобная опасность для таких стран как США и Канада вряд ли является серьезной в силу их огромного финансового потенциала, то для относительно небольших стран Латинской Америки она реальна и существенна. Опыт экономического кризиса современной России, не имевшей системы противовесов в период зарождавшегося экономического кризиса, на наш взгляд, способен подтвердить данный тезис.

Литература

- [1] Козенко Ю.А. Особенности развития сельскохозяйственной кредитной кооперации в странах дальнего и ближнего зарубежья // Финансы. Деньги. Инвестиции. №1/2010 (33), с. 7 - 11.
- [2] Козенко З.Н., Минифасва Ю.Е., Норов А.В. (2008): Региональные особенности создания и функционирования кредитной кооперации: теория, опыт, перспективы; Волгоград, 229 с.

КОНЦЕПТУАЛНЕ ОСНОВЕ И ИСКУСТВА МИКРОФИНАНСИЈСКЕ АКТИВНОСТИ ИНОСТРАНЕ СЕОСКЕ КРЕДИТНЕ КООПЕРАЦИЈЕ

Козенко А. Јуриј

Анстракт: У раду се разматрају концептуалне основе и финансијске особености настале у процесу постанка и развоја пољопривредне кредитне кооперације. Указује се на основне разлике у принципима формирања кредитних задруга у Европи, САД и земљама Латинске Америке. Посебно се анализирају потребе развоја сеоске кредитне кооперације у данашњој Русији.

Кључне речи: кредитна кооперација, принципи формирања, финансијске карактеристике, Русија.